

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 47 (471) 25.11 – 1.12.2016 р.

www.tyzhden.ua

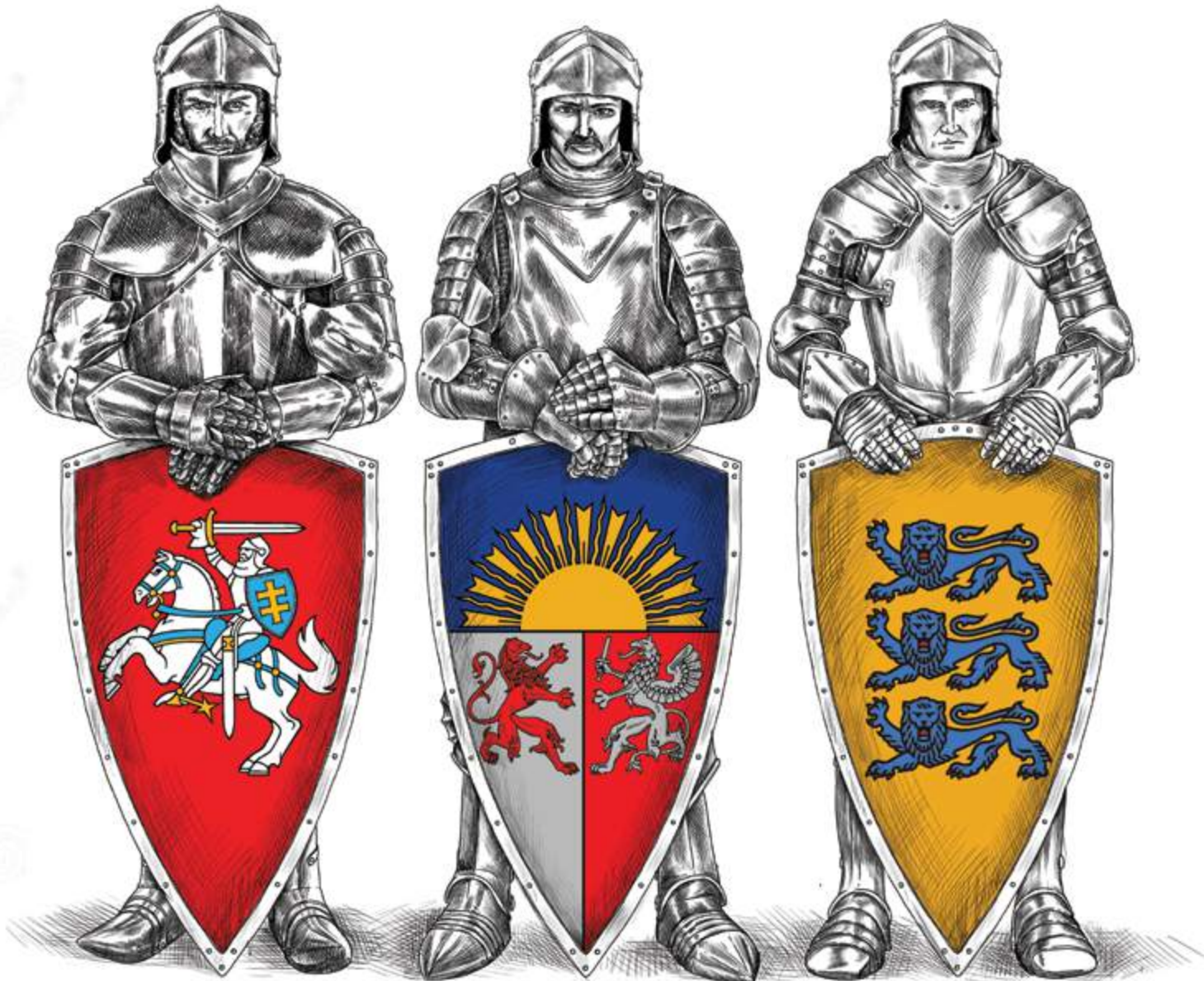
Далія
Грібаускайте
про безпеку
Литви та ЄС

Визнання Голодомору геноцидом
в ООН. Правовий аспект

Чи готова Німеччина стати
лідером вільного світу

Як підтримують
кіно у Франції

НА СТОРОЖІ БАЛТІЇ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

47 >

Очікуйте з 15 грудня

The
Economist

Садік Хан Лондон після Brexit Мартін Соррелл Час думати про далеке майбутнє Джастін Трюдо Канада у 150 Сюзен Войджиці Що ми дивитимемося Джордж Клуні Зупинити конфлікти Юрій Мільнер Дивовижна наука

За ексклюзивною ліцензією

Тиждень

Світ у 2017

Український випуск

Можна передплатити за телефоном 067-407-10-96
(з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)
або на сайті tyzhden.ua

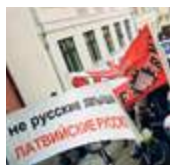
НА ЧАСІ

- 4 **Гра на підвищення**
Як загострюється протистояння російських та українських спецслужб

- 7 **Юрій Макаров про кризу лівого лібералізму**

- 8 **Голодомор як геноцид: якою мусить бути доказова база?**
Яке потрібне визначення Голодомору, щоб його визнали геноцидом на рівні ООН

- 12 **Розбудити пам'ять**
Як формувалася традиція вшанування жертв Голодомору

- 14 **Розігрів двигунів**
Чи можливе спільне польсько-українське виробництво вертольотів

- 16 **Філіпп де Сюрмен:**
«Заява про розірвання контракту пролунала доволі різко й несподівано»
Екс-посол Франції в Україні про конфлікт Парижа й Варшави

ТЕМА НОМЕРА

- 18 **Друзі при Балтії**
Що зближує українців із народами Литви, Латвії та Естонії

- 20 **Даля Грібаускайте:**
«Литовці завжди були серед найбільших єврооптимістів»
Президент Литви про сучасні виклики Європи

- 22 **Маріна Кальюранд:**
«Нам не доводилося робити нічого, що йшло б урозріз із нашими національними інтересами»
Екс-міністр закордонних справ Естонії про Східне партнерство, «нові» й «старі» країни ЄС

- 24 **Зміцнення позицій**
Про військові пріоритети країн Балтії

- 26 **Місія неможлива**
Наскільки дієва м'яка сила Росії в Естонії

- 28 **У зоні ризику**
Чим небезпечна велика кількість негромадян у Латвії

- 30 **Прагнення до нуля**
Чи залишилось у Литві місце для російської пропаганди

- 32 **Залізний флюгер**
Чого бракує Німеччині, щоб стати лідером Заходу

- 34 **Ярослав Пешек**
про німецьких ультраправих

- 36 **Ветерани**
У чому інтрига французьких праймериз

- 38 **Ціна Трампа**
Як можуть скластися стосунки американського й російського президентів

- 40 **Неосновний інстинкт**
Як уседозволеність влади й поліції породжує кризу батьківської любові

- 44 **Жоель Шапрон:**
«Кіно — це чудове зняття для просування іміджу країни»
Французький продюсер про співпрацю чиновників і кінематографістів

- 46 **Бідний платить двічі**
Як в «ЛНР» обраховують тарифи на комуналку

- 47 **Два острови**
Про що сперечаються кримчани й донеччани

- 50 **ОНУХ про походження постправди**

Тиждень

№ 47 (471) 25.11 – 1.12.2016
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивченко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар, Ганна Трегуб,
Богдан Буткевич, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит, Андрій Голуб,
Жанна Безп'ятчук

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 16-2582
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 23.11.2016 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

Гра на підвищення

Дмитро Крапивенко

Немає, мабуть, сфери сучасного життя, дужче оповитої різними міфами та легендами, ніж діяльність спецслужб. Це й зрозуміло. Навіть у найвідкритіших демократичних країнах робота саме цього сегмента силових відомств є найбільш закритою: державна таємниця і безпека залишаються серед небагатьох табу, які зберігаються донині. У пострадянських країнах, що пережили чекістський терор, «органи» часто викликають у громадян швидше страх, аніж повагу до тих, хто стоїть на сторожі держбезпеки. Власне, у більшості колишніх республік СРСР экс-республіканські комітети КГБ просто змінили «колір», а не методи й мотиви своєї діяльності. В Україні СБУ роками залишалася «збройним загоном правлячої партії» і дбала передусім про інтереси її верхівки, зберігаючи водночас тісний контакт із Москвою: працювали, озиралася на «центр». Є промовисті факти, озвучені самим головою Служби: 1300 співробітників українських органів держбезпеки перейшли на бік ворога. Здебільшого це

ФОТО: УКРАЇНСЬКЕ ФОТО

кримчани; скільки залишилося лояльних у материковій Україні, можна хіба що здогадуватися. Але ніяк заперечити, що за останні два з половиною роки наша спецслужба все-таки пройшла певне очищення і, що істотніше, почала здійснювати доволі ефективні операції.

Згадаймо хоча б знешкодження ініціаторів створення «Бессарабської народної республіки». Ця акція цінна не тільки власне викриттям ворожої агентурної мережі. Не забуваймо: кремлівських бранців Геннадія Афанасьєва та Юрія Солошенка обміняли саме на фігурантів «бессарабської справи». Якби в українських тюрмах не було достатньої кількості російських агентів, напевно ці самі дипломатичні та правозахисні зусилля змусили б Кремль звільнити бодай одного полоненого. Попри всі публічні заяви про «їх там нет» та оголошення «антитерористичної операції», і в Києві, і в Москві вповні усвідомлюють, що між країнами йде війна. А коли так, то є змога обмінювати полонених. Тож для успішного обміну потрібні зіставні за значущістю постаті. Із трибун ООН та інших вельмишановних міжнародних організацій треба, звісно, вимагати «безумовного і негайного звільнення», але в непублічній сфері спецслужб працюють інші механізми: про них можемо лише здогадуватися, коли надходить офіційна інформація про чергове затримання ворожого агента.

ЯКБИ В УКРАЇНСЬКИХ ТЮРМАХ НЕ БУЛО ДОСТАТНЬОЇ КІЛЬКОСТІ РОСІЙСЬКИХ АГЕНТІВ, ТО НАВРЯД ЧИ САМІ ДИПЛОМАТИЧНІ ТА ПРАВОЗАХИСНІ ЗУСИЛЛЯ ЗМУСИЛИ Б КРЕМЛЬ ЗВІЛЬНИТИ БОДАЙ ОДНОГО ПОЛОНЕНОГО

ФСБ почала грати на підвищення влітку цього року, коли в Криму були затримані перші «українські диверсанти». Тепер, схоже, російські спецслужби будуть із певною періодичністю робити такі «викриття», поповнюючи списки полонених українців із «важкими», терористичними статтями. Не забуваймо і про справу вітчизняного журналіста Романа Сущенка, затриманого в Москві за звинуваченням у шпигунстві. На сьогодні він, певно, є другим номером після режисера Олега Сенцова серед найвідоміших бранців путінського режиму. Можна спробувати розтлумачити це в такий спосіб: Росія намагається продемонструвати, що може запросто збільшити кількість в'язнів у разі — за рахунок кримських татар, українських журналістів, які мали необережність потрапити на територію РФ. Та й фактично будь-який заробітчанин, що приїхав на будову до Підмосков'я, може стати «диверсантом». Це поки що ФСБ заарештовує наших громадян переважно на території окупованого півострова. Щойно виникне потреба показати своїм телеглядачам, та й усюмо світові, що «агенти хунти» можуть дістатися будь-якого регіону РФ, — потрібна картинка буде забезпечена способом доволі нехитрих маніпуляцій.

Українські спецслужби тим часом теж здійснили кілька гучних затримань. СБУ прозвітувала

про запобігання вивезенню на територію Росії Іллі Богданова — колишнього офіцера прикордонних військ РФ, який осів в Україні й дістав її громадянство, після того як воював на Донбасі в наших добровольчих з'єднаннях. У цій справі багато запитань, ба навіть відео його начебто звільнення, яке оприлюднили, виявилось лише зйомкою слідчого експерименту, однак є один чіткий меседж: затримано трьох осіб за звинуваченням у викраденні людини з метою доправлення до Росії. Імена не розголошено, відомо лише, що один із них — екс-депутат Харківської обласної ради. Утім, можна припустити, що ФСБ ці імена-прізвища добре відомі, як і значно більше обставин справи Богданова. У цій історії відчувається й помітний «тролінг»: сам Ілля Богданов заявив, що має намір надалі працювати в СБУ (прикордонні війська, у яких він служив у РФ, за радянською традицією підпорядковані ФСБ, що відразу дало підстави для розмов про Богданова як екс-співробітника російської спецслужби).

Куди більш промовистий меседж — затримання дезертирів на пункті пропуску «Чонгар». Це двоє із тих 5 тис. військовослужбовців, проти яких порушено кримінальні справи за зраду Батьківщини, які не виконали наказу покинути окупований півострів і більшість із яких швидко перейшла на службу до Збройних сил РФ. Відтепер кожен, хто знехтував українською присягою навесні 2014-го, має зрозуміти, що покарання за зраду починається відразу за Перекопом.

Навіть в Україні багатьом здавалося, що всі ці кримінальні справи проти зрадників із Криму більше формальність і що нікого по-справжньому не покарають. На жаль, маємо чимало прикладів у нас усередині країни: це й колишні регіонали, поплічники сепаратистів із Донбасу, й фігуранти «майданівських» справ... Як виявилось, СБУ має власну «колоду» підозрюваних і принагідно її поповнюватиме. Бо, по-перше, справедливість існує; по-друге, ми матимемо більше можливостей під час обміну полоненими. «Чонгарські дезертири» — це ж не просто мешканці Криму, вони є військовослужбовцями російської армії, отже, мають дещо більшу цінність і для нашої розвідки, і для ФСБ, у якої фактично з-під носа поцупили «перебіжчиків».

Гібридна війна — це не останньою чергою війна спецслужб. І коли власне бойові дії мають позиційний характер й інтенсивність обстрілів зменшується, стає більше викликів для органів державної безпеки: варто очікувати провокацій у тилу. До нібито викритого плану «Шатун» є всі підстави ставитися з підозрою, якщо не з іронією, та відкидати думку про те, що Москва відмовиться від розгойдування ситуації в Україні, аж ніяк не варто. Російські спецслужби шукатимуть будь-яку нагоду для дестабілізації, використовуватимуть будь-яких «корисних ідіотів», улаштуватимуть будь-які акції залякування. Ймовірно, ФСБ й надалі гратиме на підвищення і, вочевидь, продовжить своє «полювання за головами»: можливо, наважиться на якусь чергову масштабну «терористичну справу» або на викрадення когось із відомих людей із території України. І, звісно, чекатиме ходу у відповідь від наших спецслужб. ■

Парадигма вудки

Юрій Макаров

Якби Трампа не було, його слід було б вигадати. Бо сигнали надходили давно, але на них не звертали особливої уваги. Ані «Національний фронт», ані ПіС, ані «Йоббік», ані інші системні й геть не системні праві консерватори практично в жодній країні «першого світу» не змусили переглядати порядок денний, а це ж, як відомо, або викиди природних коливань праворуч-ліворуч, або звичайні фрики... Трамп із табакерки разом із громоподібним Brexit нарешті переконали: тренд!

Те, з чим зіткнувся політикум провідних країн, не просто прикра несподіванка. Це діагноз цілій ліволіберальній моделі розвитку людства, яку солідарно вважали панівною від моменту падіння Берлінського муру й до позаминулого тижня. Нагадаю про всяк випадок її складові: глобалізація економіки; вибуховий розвиток технологій, передусім цифрових; добровільна передача частини державного суверенітету наддержавним утворенням; соціальний захист і гарантії; політкоректність і багатокультурність; солідарна турбота про довкілля—усе це на тлі поступового, але переможного руху демократії та поширення інших гуманітарних практик. І ось виявляється, що левова частка цих обіцянок та орієнтирів—блеф, а решта для значного відсотка електорату означає моральний терор і прямі матеріальні втрати.

Питання не лише в тому, що хтось боїться майбутнього, а в нерелевантності цілісної пропозиції. Хай собі богоподібний футуролог Реймонд Курцвейл зі свого Маунтін-В'ю, штат Каліфорнія, пророкує комусь через 30 років біологічне безсмертя й технологічну сингулярність, а ми тут, у штаті Уттар-Прадеш, колупатимемо земельку й житимемо кастами, як і тисячі років тому. Припустімо, ваша Tesla виробляється на безлюдному заводі в тій-таки Каліфорнії, але ми тут, в Індонезії, шиемо американські джинси, як і 100 років тому, руцями на бабусиних швейних машинках. Університетські генії вигадали постіндустріальну еру й забули, що людство не може складатися лише з програмістів та інвестиційних банкірів, хтось має кричати: «Вільна каса!», а яким чином суспільство майбутнього захищає інтереси людини за косяком, їй, власне, розповісти забули. Щоправда, вже згаданий Курцвейл заспокоїв: будуть—текстуально!—«нові люди», які впишуться в прогрес, і «старі люди», які залишаться «ближче до природи». Це нагадує елоїв та морлоків із Герберта Веллса, хто читав «Машину часу», розуміє, про що я. Нічого собі проект майбутнього!

Машина демократії, що діє нині, виросла з протестів 1960-х проти надто правого, на думку Сорбонни й Вудстока, повоєнного маршру-

ту, зумовленого протистоянням із комунізмом. Колишнім бунтівникам, які зневажали дрібних буржуа й нібито захищали робітників, за кілька десятиліть успішно вдалося зменшити чисельність як перших, так і других. Умовна верства середнього класу розмивається, а разом із нею слабшає кістяк відповідального суспільства. А місце нових знедолених, за браком пролетарів, посідають мігранти, яким запропоновано велфер замість вудки.

Прекраснодушна безвідповідальність загострюється процедурами її практичного адміністрування. Якщо ти штучно запроваджуєш щастя власного зразка, у тебе має бути Міністерство щастя. Бюрократія підгортає під себе демократію скрізь, де може, нав'язуючи нові порядки й мимохідь уводячи додаткові фіскальні збори, а як же без них! А де бюрократія, там зловживання, демагогія й домовленості, себто—так-так!—корупція, тільки тонша, елегантніша, ніж ми звикли.

ЕЛЕКТОРАЛЬНИЙ БУНТ ПРОТИ ДЕМАГОГІЧНОГО ЛІВОЛІБЕРАЛЬНОГО ІСТЕБЛІШМЕНТУ, ТИМ ОГИДНІШОГО, ЩО ВІН ПРИКИДАЄТЬСЯ ДО БІСА ДЕМОКРАТИЧНИМ, ВИЯВИВ БРАК ІДЕЙ

На відміну від багатьох критиків я не збираюся повторювати знущальні інвективи на адресу провідників войовничої політкоректності. Інша річ, що завжди легше боротися з образливими, на думку радикальних активістів, жестами й висловлюваннями, ніж реально змінювати правила гри в суспільстві стосовно всіх, хто не є «здоровими білими самцями». Але зауважу: вже досягнутий на сьогодні захист прав громадян, зокрема й меншин та інакших,—це досягнення не лише лівих, а всієї цивілізації.

Електоральний бунт проти демагогічного ліволіберального істеблїшменту, тим огиднішого, що він прикидається до біса демократичним, виявив брак ідей. Модерної, дієвої і, головне, переконливої, привабливої для мас праволіберальної доктрини не маємо не лише ми, її наразі майже не існує взагалі (зазначу, що й сама парадигма «праве/ліве» поступово втратила початковий сенс). Екстравагантний набір обіцянок на межі фолу, який що дали, то частіше забезпечує те чи інше крісло тому чи іншому харизматикові, ніколи її не замінить. Парадоксальним чином в Україні з «першим світом» різна етіологія, але спільний епікриз. Агов, наші праві ліберали—політики, стратеги, мислителі, де ви є? А то ми вас тут уже зачекалися! ■

Голодомор як геноцид: якою мусить бути доказова база?

Станіслав Кульчицький

Яким повинне бути визначення Голодомору, щоб він мав шанси бути визнаним геноцидом на рівні ООН

Не тільки хліб. Під час геноциду 1933-го карателі свідомо вилучали будь-яке продовольство

Остання субота листопада—День пам'яті мільйонів громадян радянської України, полеглих у пекельних голодних муках у 1933-му. Ми згадуємо цю страхітливую трагедію раз на рік, щоб потім забути до наступного року, адже наше повсякденне життя нелегке, а найближчі перспективи неясні. Натомість забуваємо про те, що інакше бути не може, адже живемо, як висловлювався Джеймс Мейс, у постгеноцидному суспільстві.

Щоб вийти з постгеноцидного стану, треба насамперед зрозуміти, що з нами сталося в 1933 році, і донести це до всього людства, тобто винести на рівень ООН визнання Голодомору геноцидом. Вчені давно це зрозуміли, але не спромоглися достукатися до політиків, навіть вітчизняних. Навколо Голодомору нагромадилося немало міфів. Вистачає й науковців, які ці міфи не заперечують, а деякі навіть піднімають на щит.

Ось підписаний Петром Порошенком 1 листопада 2016 року Указ президента України «Про заходи у зв'язку з Днем пам'яті жертв голодоморів». Голодоморів у множині! В Указі перелічені протокольні заходи і тільки. Та це ще півбіди. Біда в тому, що влада в питаннях, пов'язаних із Голодомором, прислухається не до вчених, які є фахівцями з цієї проблеми, а до

непрофесіоналів, зокрема академічних та університетських науковців, які керуються почуттями або амбіціями, а не пошуком істини.

Немає вини самого Порошенка в тому, що він налічує аж три голодомори, яких зазнав український народ у першій половині ХХ століття. Множинність голодоморів офіційно визнали його попередники. Але президента та Адміністрацію слід звинуватити в тому, що вони не задумуються, щоб у 2018-му, у 85-ту річницю Голодомору, винести на суд людства позбавлену міфів картину найбільшої в тисячолітній історії українського народу трагедії. Ми змусили власний парламент визнати Голодомор геноцидом, але спроба підтвердити це визнання резолюцією ООН у 2008-му виявилася провальною. Провалом може закінчитися така спроба й у 2018-му. Розуміючи це, влада може утриматися від неї, що неприпустимо.

ОДИН ЧИ КІЛЬКА ГОЛОДОМОРІВ?

16 листопада 2016-го з'явилось повідомлення про внесення до порядку денного ізраїльського Кнесету питання про визнання Голодомору геноцидом. У газеті «День» воно супроводжувалося коментарями колишнього посла України в Ізраїлі Юрія Щербака й голови Асоціації єврейських громадських організацій та общин Йосипа Зісельса. Обидва скептично оцінили можливість визнання ізраїльським парламентом Голодомору геноцидом. Коли ця стаття побачить денне світло, ми вже знатимемо результат. Було б добре, якби він виявився позитивним. Але подивимося правді у вічі: обліплена міфами сучасна версія Голодомору непереконлива для іноземців. Треба розуміти й те, що тема українського Голодомору за останні три десятиліття стала однією з найбільш досліджених у світовій історіографії: понад 20 тис. публікацій. Якщо в нашій версії Голодомору траплятимуться натяжки, іноземні вчені негайно схоплять за руку.

Аналіз міфів варто розпочати з термінології. Трьома голодоморами вважаються голоди 1921–1923, 1932–1933 і 1946–1947 років, а на рівень геноциду виноситься передостанній. Однак інфляція понять, так само як і інфляція грошей, до добра не доводить. В українській діаспорі винайшли термін «голодомор» (голодний мор), щоб відділити голод 1932–1933 років від інших трагедій і представити його *urbī et orbī* як явище унікальне. Подібними міркуваннями керувалися й вірмени, коли відділили геноцид 1915-го від страхітливих погромів із десятками тисяч жертв у 1895–1896-му та 1909-му. В обох випадках підхід

був однаковий: уникнути баналізації тієї трагедії, яка мала заслуговувати на кваліфікацію геноциду. Євреї спочатку надали своїй трагедії власне ім'я, а потім постаралися довести до свідомості людства, що Голокост є геноцидом. Найбільших відносних (у розрахунку на чисельність населення) втрат від голоду 1932–1933 років у СРСР зазнали казахи. У них теж є власне ім'я цієї трагедії — Ашаршилик.

На відміну від голоду 1932–1933 років, який стався між переписами 1926-го і 1937-го та 1939-го, голоди 1921–1923 і 1946–1947 років не мають «переписної вилки». Обидва вони були після тривалих війн, супроводжуваних величезними втратами й масштабними міграціями. Поза сумнівом тільки одне: кількість полеглих від голоду вимірюється в них десятками тисяч, а не мільйонами. В обох випадках радянська влада визнавала наявність голоду, зумовленого катастрофічною посухою та повоєнною розрухою, тобто всім зрозумілими причинами, а тому погоджувалася приймати іноземну гуманітарну допомогу. Американська адміністрація допомоги (АРА) і місія Нансена надали в 1922-му голодуючим селянам Півдня України 193 млн пайків. Адміністрація допомоги і відбудови при ООН (ЮНРРА) поставила в Україну в 1946–1947 роках 234 тис. т продовольства. За кадром лишилося те, що в голодуючих селян хліб забирали в 1921–1923-му, щоб нагодувати петроградських і московських робітників, а в 1946–1947-му — щоб годувати населення Центрально-Східної Європи й таким чином підтримати місцевих комуністів. Однак цілеспрямованого наміру нищити власне населення голодом у цих випадках у влади не було.

Гуманітарна допомога не дозволила перетворитися голоду на голодний мор. Тож навіть іменувати обидва голоди голодоморами? Ставлячи в один ряд усі три голоди, два з яких геноцидом не були, а третій геноцидом визнавав тільки парламент України, ми ризикуємо заблокувати міжнародне визнання Голодомору геноцидом.

1 червня 2016 року в Національному музеї «Меморіал жертв Голодомору» відбулося обговорення назви Дня пам'яті. На ньому були присутні представники Адміністрації президента України. Все, що написано в попередніх абзацах, було сказано на цій зустрічі. І все-таки в Указі Петра Порошенка від 1 листопада 2016 року залишилися три голодомори.

Як визначати хронологічні межі Голодомору? Коли він датується звичними двома роками, то механічно об'єднується із загальносоюзним голодом 1932–1933 років, який мав іншу природу. Неправомірне об'єднання підкреслюється також твердженням про те, що влада забирала в селян хліб і таким чином викликала голодний мор. Насправді Голодомор лише опосередковано пов'язаний із хлібозаготівлями. Він був каральною операцією, здійснюваною під виглядом хлібозаготівель. Щоб відділити Голодомор від загальносоюзного голоду, треба розібратися в суті останнього.

КАРАЛЬНІ МЕТОДИ

Влада забирала хліб у колгоспників та односібників методами продрозверстки, яка тривала з 1930-го по 1932-й. Із кожним роком селяни працювали в полі все гірше, тому що переконувалися: як не працюй, а хліб заберуть. Всі три роки були врожайними, але від села надходило дедалі менше хліба, внаслідок чого екс-

порт зерна різко знизився і в місті почалися продовольчі труднощі. Добрий врожай гинув від бур'янів під час вирощування, у ході недбалого транспортування і поганого зберігання, а держава звинувачувала селян у саботажі й вилучала в них увесь хліб, який тільки могла знайти. Врешті-решт Сталін відмовився від продрозверстки, тобто визнав право власності селян на сільськогосподарську продукцію, і в січні 1933-го перейшов із конфіскаційної до податкової практики. Тобто було зроблено те, що зробив Ленін у березні 1921-го, коли перейшов до нової економічної політики. Тепер примусово об'єднані в колгоспи селяни знали навесні, скільки зерна мають відвантажити державі восени, і всі втрати врожаю ставали їхніми. Криза в економічних відносинах міста й села, яка набула вигляду загальносоюзного голоду 1932–1933 років, вичерпалася.

Включення українського голоду 1932-го в хронологічні рамки Голодомору небезпечно під кутом зору визнання його геноцидом. Голод першої половини 1932-го на території України був загальносоюзним. Здійснюючи розверстку, держава спочатку забирала весь хліб, а потім надавала голодуючим селянам продовольчу, фуражну та насінневу допомогу, щоб урятувати урожай наступного року. Маючи перед собою безліч фактів такої «допомоги», яку за кордоном сприймають без лапок, наші опоненти здивовано запитують: де ж тут геноцид? І мають рацію...

Якщо ми все-таки позначаємо Голодомор двома роками, то треба розуміти причину. Каральна операція, яка почалася в Україні 1 січня 1933-го, впродовж попередніх двох місяців випробовувалася в деяких селах, поставлених на «чорну дошку» за «борги» із хлібозаготівлі. Ця каральна операція поділялася на чотири розведені в часі ланки:

- конфіскацію всього наявного в селян продовольства тривалого зберігання;
- заблокування пограбованих селян у їхніх селах;
- блокаду повідомлень про те, що діється в селах, де панує абсолютний голод;
- надання під фанфари селянам, які «зазнали продовольчих труднощів унаслідок незадовільного ставлення до роботи в колективних господарствах, продовольчої, фуражної та насінневої допомоги».

Українські селяни активніше протестували, ніж усі інші, проти колективізації, що відбувалася в приховано комуністичній формі навесні 1930 року. Сталін тоді опублікував свою знамениту статтю «Головокруженье от успехов», яка гарантувала селянам присадибну ділянку і на півроку припинив колективізацію. Восени 1930-го колективізація відновилася, але в артільній формі. У наступні роки селяни зосередили свої трудові зусилля на присадибній ділянці, щоб забезпечити себе продовольством до нового врожаю. Ось це продовольство й було конфісковано в січні 1933-го в Україні та на українській малю не на 70% Кубані.

1 січня 1933 року генсек надіслав керівникам України телеграму з вимогою оголосити селянам, щоб вони здавали державі «раніше розкрадений і прихований хліб». Тих, хто здавав хліб добровільно, він обіцяв не репресувати, а всі інші мали бути покарані відповідно до закону від 7 серпня 1932-го, відомого в народі як «закон про п'ять колосків». Сталін знав, що врожай 1932-го був вилучений заготівельниками або втрачений через недбалість не зацікавлених у цьому селян. Суть телеграми полягала

у встановленні «всіх інших», тобто в обшуку кожної селянської оселі, що давало можливість вилучити все продовольство. Конфіскацію під наглядом чекістів здійснювали бригади, які формувалися з міських робітників, службовців та місцевих членів комітетів незаможних селян. Потужна пропаганда, що розгорталася в містах, малювала селян винуватцями «продовольчих утруднень», які приховували від державного обліку врожай у «підземних пшеничних містах». Перед кіносеансами демонструвалися репортажі про виявлені чекістами в колгоспах «чорні комори», а в селянських оселях — «чорні ями». Селяни справді приховували залишки врожаю, майже повністю вилученого хлібозаготівельниками. Проте після всіх обшуків, проведених згідно зі сталінською телеграмою, було знайдено 1,7 млн пудів зерна, а заготівельники вилучили до того 223 млн пудів. Отже, не хлібозаготівлі стали причиною Голодомору.

Чи можна було за кілька тижнів очистити всю сільську місцевість від їжі? Виявилось, що можна. Упродовж трьох років сталінської продрозверстки склалися напружені відносини між основною частиною села та незаможниками. А вже хлібозаготівлі здійснювалися «демократично»: на загальних зборах незаможники розверстували між дворами спущений на село план. Незаможників не треба було вмовляти конфіскувати в сусідів усе продовольство. Тим більше що останнє переходило до них, а вони не мали добре поставленого присадибного господарства й були голодні.

Голод першої половини 1932 року в Україні був тяжчим, ніж в інших регіонах, хоча тоді конфіскували тільки хліб, і 3 млн голодуючих у пошуках їжі розтеклися по сусідніх з Україною місцевостях.

Конфіскація всієї їжі за півроку до нового врожаю — убивчий аргумент. Існували постанови про натуральні штрафи «боржників» м'ясом/салом і картоплею, але не більше. Наші опоненти вимагали: покажіть документ про конфіскацію всієї їжі! В архівах такого документа не знайдено. І ніколи не буде знайдено, тому що сталінська каральна операція здійснювалася на підставі усних розпоряджень.

Опубліковано документ Старомінського райпарткому Північнокавказького краю, який датують листопадом 1932-го, і реакцію на нього очільника Надзвичайної хлібозаготівельної комісії в Україні, голови Раднаркому СРСР Молотова. Райпартком ухвалив «застосувати найбільш суворі заходи впливу і примушування, здійснюючи вилучення всіх продуктів харчування» в станиці Новосільській, а Молотов назвав таку санкцію «небільшовицькою». Справді, радянським вождям не хотілося поставати катами мільйонів в очах власного населення.

Проте ми тепер маємо документ: зібрані воедино свідчення людей, які вижили в Голодомор. Тетяна Боряк вилучила кілька рядків про конфіскацію всієї їжі з опублікованих у різний час і в різних місцевостях 1374 спогадів свідків трагедії. Із цих рядків склалася книга обсягом 720 сторінок, опублікована видавництвом «Кліо» у жовтні 2016-го. Суб'єктивні свідчення кожного, хто вижив у 1933 році, об'єктивізуються кількістю людей, які оприлюднили причину голодного мору. Це документ!

В ООН БЕЗ МІФІВ

Розглянемо тепер інші елементи сталінської каральної операції. Заблокування пограбованих селян у їхніх оселях з метою недопущення втечі в інші регіони країни має документальну основу, і документи опубліковані. Голод першої половини 1932 року в Україні був тяжчим, ніж в інших регіонах, хоча тоді конфіскували тільки хліб, і з млн голодуючих у пошуках їжі розтеклися по сусідніх з Україною місцевостях. Щоб це не повторилося в першій половині 1933-го, Сталін мусив дати відповідні вказівки.

Інформаційна блокада трималася аж до грудня 1987-го, коли Шербицький змушений був офіційно визнати наявність голоду, про який знали всі. Залишається пояснити останню ланку сталінської каральної операції, тобто надання державної допомоги голодуючим селянам. Федеральне архівне агентство Росії (Росархів) у 2009 році опублікувало документальний збірник про голод у СРСР початку 1930-х, який складався з кольорових факсиміле документів, завдяки чому в читачів виникає ефект присутності у відповідному архіві. Які думки могли виникнути в людей, коли вони бачили оригінали документів за підписом Сталіна про надання продовольчої, фуражної та насінневої допомоги в першій половині 1933-го ураженим «продовольчими утрудненнями» регіонам, у першу чергу і в найбільших кількостях Україні та Кубані? У передмові голова Росархіву Козлов писав: «Ми пропонуємо, перед тим як поважні міжнародні або національні державні структури побажають висловитися з політичними оцінками про «голодомор-геноцид» в Україні, не поспішати з ними». Прагнути бути переконливим, очільник архівів навіть порушив неписане правило, коли вжив «в Україні» замість «на Україні». Шалені кошти на друкування збірника кольорових факсимільних копій документів обсягом 518 сторінок не були витрачені даремно.

Аналізуючи останню ланку в сталінській каральній операції, тобто продовольчу допомогу держави голодуючим селянам, ми повинні пояснити *urbi et orbi* її причину. А вже не випадково Козлов у тій самій передмові тріумфував: «Не знайдено жодного документа, який підтверджує концепцію «голодомор-геноцид» на Україні (уже «на Україні»). — **Авт.**), або хоч натяку в документах на етнічні мотиви того, що сталося... Не варто спрощувати історію голоду в СРСР, зводячи його, хай навіть в окремому регіоні, до знищення якого-небудь народу».

Тут ми підходимо до ще одного поширеного міфу, пов'язаного з Голодомором. Якщо не позбутися його, трагедія нашого народу гарантовано не підпадатиме під формулювання Конвенції ООН про геноцид від 9 грудня 1948 року. Досить давно в нашій північноамериканській діаспорі з'явився вираз «український Голокост», під яким розуміли Голодомор. В Україні вираз став популярним завдяки своїй образності та синонімічному поєднанню Голокосту з геноцидом. Але таке слововживання закріплювало уявлення про намагання очільників Кремля завжди нищити українців як етнічну спільноту. Поширення цього уявлення в діаспорі полегшувалося тим, що її представники відчували себе громадянами країни проживання, а з Україною їх пов'язувало лише почуття етнічної спорідненості. Значна частина громадян України теж має загострені етнічні почуття, пов'язані з відсутністю в радянські часи громадянського

суспільства (у соціальній системі координат) і його відповідника — політичної нації (у національній системі координат). Деякі патріотично налаштовані громадяни й досі обурюються: чому з внутрішніх паспортів зникла графа «національність»?!. Коли ж перед міжнародною громадськістю Голодомор зображали як «український Голокост», ефект був протилежний очікуваному. Адже в СРСР українців не переслідували так, як євреїв у Третньому Рейху: де знайшли, там і репресували.

Як це вперше визначив Роберт Конквест, Голодомор був наслідком терору голодом. Будь-який державний терор є нищенням частини певної спільноти, спрямованим на те, щоб та частина, яка залишається при житті, поводитися так, як вимагала держава. У 1930 році держава оголосила певну кількість селян куркулями й репресувала їх, щоб усі інші об'єдналися в колгоспи. У 1933-му конфіскувала у всіх селян продовольчі запаси, а через деякий час почала годувати тих, хто вижив і був здатний добросовісно працювати в колгоспі під час посівної кампанії 1933 року. Як висловився генеральний секретар ЦК КП(б)У Станіслав Косіор, селян-саботажників «навчили уму-розуму». Загибель частини, яка виявилася багатомільйонною, стала переконливим аргументом для тих, хто вижив, відмовитися від єдиної зброї, яка була в селян у їхньому протистоянні з державою, — саботажу.

Постає запитання: чому в січні 1933 року Сталін використав два протилежних за знаком методи боротьби з кризою: у масштабах всієї країни — відступ від комуністичної доктрини, яка вимагала ліквідувати приватну власність і пов'язані з нею товарно-грошові відносини та вільний ринок, а в масштабах України й Кубані — додатково терор голодом? Ось тут і з'являється поряд із соціально-економічною національною (а не етнічною, як у Голокості!) складова терористичної політики очільників Кремля.

Країна була нашпигована сексотами, які доповідали, що Україна може спалахнути, як це вже трапилося в I кварталі 1930 року (відповідні документи у великих кількостях опубліковані). Сталін не бажав ризикувати, покладаючись на те, що заміна продрозверстки податком покінчить із політичною та економічною кризою. Повстання в Україні загрожувало йому втратою посади генерального секретаря ЦК і ЦКК ВКП(б), він уже втрачав контроль над керівниками другого ешелону, які засумнівалися в ефективності генеральної лінії партії в його виконанні (документи опубліковані). Він знав, що Ленін боровся з «куркульським бандитизмом» у 1921 році примусовим стягненням продподатку в голодуючих повітах Півдня України. Загроза голоду тоді мобілізувала селян на боротьбу з владою, але ситуація абсолютного голодування понижувала до нуля їхній повстанський потенціал. Мільйони селян були приречені на жахливу смерть, аби генсек зберіг свою посаду.

Здійснювана в СРСР з 1923 року коренізація, тобто укорінення радянської влади в національних республіках, була необхідною, але водночас небезпечною для Кремля політикою. Небезпеку її Сталін охарактеризував, починаючи терор голодом на наполовину українізованій Кубані. Українізація призводила до протилежних за знаком наслідків: зміцнення радянської влади й одночасно національного відродження русифікованих народів. За озвученою в 1932 році термінологією Сталіна, вона була нероздільним сплавом

двох українізацій: «більшовицької» та «петлорівської». Тому за межами республіки її припинили, а в самій Україні продовжувалася політика «більшовицької» українізації. Її зовнішнім проявом стала фігура Постишева в українській вишиванці замість звичного френча. Цей повноважний представник всесоюзного генсека завзято боровся з наслідками «петлорівської» українізації, аж поки сам не спалився у вогні сталінського терору. У постгеноцидній Україні Кремль більше не заперечував проти перенесення її столиці з Харкова до національного центру українського народу — Києва.

ЯКЩО МИ ПІДЕМО В ООН З КУПОЮ МІФІЧНИХ ТВЕРДЖЕНЬ, ЩО НАГРОМАДИЛИСЯ ЗА ОСТАННІ ДЕСЯТИРІЧЧЯ, СПРОБА МІЖНАРОДНОГО ВИЗНАННЯ ГОЛОДОМУ ГЕНОЦИДОМ ВІЯВИТЬСЯ ТАКОЮ САМОЮ ПРОВАЛЬНОЮ, ЯК У 2008-МУ

Своєрідним відгалуженням концепту Голодомору як «українського Голокосту» є оцінка демографічних втрат. Суть справи мені пояснив відкритим текстом під час зустрічі в Нью-Йорку 2008 року тоді ще президент Світового конгресу українців Аскольд Лозинський: втрати від Голодомору, хоч би якими вони були насправді, мають перевершувати заявлені втрати від Голокосту (6 млн осіб), це допоможе міжнародному визнанню Голодомору геноцидом. У цьому абсурдному судженні він спромігся тоді переконати Віктора Ющенка, і той поставив перед Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України завдання нарахувати не менше ніж 10 млн жертв. Готуючи довідку для Апеляційного суду міста Києва, який судовим рішенням мав підтвердити парламентський закон про визнання Голодомору геноцидом, демографи вийшли зі становища, не втративши обличчя. Вони озвучили результат своїх багаторічних розрахунків прямих і непрямих (дефіцит народжень) втрат — 5063 тис. осіб, після чого додали до цієї цифри так звані кумулятивні втрати, спричинені неможливістю для померлих і ненароджених брати участь у відтворенні народонаселення в наступному поколінні. Так з'явилася химерна цифра сукупних демографічних втрат — 10 063 тис. осіб. Показово, що слідчі СБУ, які надіслали до суду сформовану ними кримінальну справу, залишили тільки цифру прямих і непрямих втрат. Як виявилось, Лозинський і його однодумці в Києві не бажують вгамовуватися. На відкритті пам'ятника жертвам Голодомору у Вашингтоні в листопаді 2015-го деякі представники української діаспори зробили спробу зафіксувати на ньому цифру 7 млн жертв. Спроба була заблокована зусиллями Інститутів історії України при Едмонтонському та Гарвардському університетах. Проте в жовтні 2016 року в газеті «Дзеркало тижня» з'явилася стаття дуже далекого від демографії київського професора під виразним заголовком: «1932–1933: від семи до десяти мільйонів жертв».

Якщо ми підемо в ООН з купою міфічних тверджень, що нагромадилися в цій болочій темі за останні десятиріччя, спроба визнання Голодомору геноцидом міжнародною спільнотою виявиться такою самою провальною, як у 2008-му. В ООН треба йти, звільняючись від міфів. ■

Розбудити пам'ять

Роман Малко

Як формувалася традиція вшанування жертв Голодомору

Жертвам Голодомору. У канадському Едмонтоні в 1983 році споруджено перший у світі монумент загиблим від голоду в Україні

На запит «Голодомор в Україні» українською мовою Google видає приблизно 695 тис. посилань, англійською — більш як 500 тис. Із наближенням Дня пам'яті масштаб цифр зростатиме. Ось тільки чи збільшуватиметься від цього масштаб усвідомлення страшної трагедії, яка сталася у серці Європи вісім десятиліть тому? Чи не розчиниться в тумані офіціозу та сухої статистики весь біль, пережитий Україною в часи планового людинобвиства? Запобіжник тут один — пам'ять. Але вона мусить бути жива, пропущена крізь власне серце.

Традиція вшанування невинно вбитих голодом українців з'явилася відразу після жакливої трагедії, тільки-но скупі звістки про неї просочилися за межі більшовицького концтабору. Аби бодай символічно помститися за смерть братів українців, член ОУН, студент львівського університету Микола Лемік, виконуючи наказ Організації, застрелив у Львові 21 жовтня 1933 року совєцького консула Алексея Майлова. Месник не втік із місця атентату, а свідомо здався поліції. Він мусив привернути увагу закордонних ЗМІ до мільйонів невинних жертв в окупованій більшовицькою Росією Україні.

Уже через кілька днів, 29 жовтня, повсюди на Галичині й Волині відбулися перші масові вшанування. В усіх церквах священники виголошували проповіді, ініціювали збір допомоги голодуючим, правили панахиди, а в містах і селах відбувалися масові демонстрації. І це попри те, що польська влада намагалася заборонити навіть згадки про події в підсовєцькій Україні, аби часом не поспувати відносини з більшовицьким режимом, які видавалися їй дуже теплими. Фактично тими днями в перші роковини початку Голодомору й було закладено традицію відзначення Дня пам'яті, що жива донині. Менш як за десятиліття на могилах загиблих від голоду з'явилися перші пам'ятники. Це стало можливим під час гітлерівської окупації України. Зазвичай то були символічні хрести на місцях масових поховань. Щоправда, після повернення більшовиків усі їх було нещадно знищено, аби й сліду не залишилося.

14 березня 1948 року в Німеччині з нагоди 15-х роковин трагедії за ініціативою Спілки української молоді (СУМ) знову відбулися масові громадські вшанування жертв Голодомору. На панахиду й маніфестацію в Мюнхені тоді вийшло понад 6 тис. осіб. Одночасно схожі акції було проведено в таборах для переміщених осіб: Ганновері, Фаллінгбоселі, Зеедорфі. Участь у них узяло понад 3 тис. людей, а в останньому окрім українців до скорботної ходи долучилися ще естонці, латвійці, литовці та білоруси.

Справді епохальним стало відзначення 20-х роковин пам'яті Великого голоду в Україні 20 вересня 1953 року в Нью-Йорку. Виголошуючи доповідь перед кількатисячною аудиторією, відомий науковець-правник єврейського походження, автор терміна «геноцид» Рафал Лемкін уперше визначив злочини сталінського комуністичного режиму проти українців як геноцид і проаналізував його в контексті міжнародного права. «Голодомор є класичним прикладом радянського геноциду, найдовшого й наймасштабнішого експерименту з русифікації, а саме винищення української нації», — заявив Лемкін. Аби усвідомити значення цієї доповіді, яка згодом стане фактично відправною точкою в процесі визнання Голодомору геноцидом на світовому рівні, варто зазначити, що навіть через багато десятиліть, а саме 20 листопада 2015 року, її текст під назвою «Радянський геноцид в Україні» буде внесено в Росію до Федерального списку екстремістських матеріалів.

У часи, коли в окупованій більшовиками Україні про Голодомор навіть не згадували, намагаючись назавжди стерти його зі свідомості людей, для українців діаспори пам'ять про цю страшну подію, навпаки, стала важливим елементом єднання. У 50-ту річницю, 1983 року, в далекому канадському Едмонтоні споруджено перший у світі монумент жертвам Голодомору. Він виконаний у формі надіраного кола, яке символізує свідомо зруйнований життєвий цикл, спробу знищити єдність українців як нації. Відтоді українці світу розгор-

тають, мабуть, наймасштабнішу інформаційну кампанію, щоб донести до людства правду про свою трагедію. Всесвітній конгрес вільних українців 1984 року ініціює створення міжнародної комісії з розслідування цього злочину. У 1985-му Конгрес США формує спецкомісію з вивчення фактів голоду в Україні. Статті-звинувачення з'являються на шпальтах провідних видань, про Голодомор починають говорити лідери великих держав. І нарешті правда пробиває комуністичну завісу, більшовики змушені визнати: голод був. Перший секретар ЦК КПУ Володимир Щербицький 25 грудня 1987 року вперше в СРСР офіційно згадує в доповіді, присвяченій 70-річчю утворення УРСР, про факт голоду. Звісно, причиною було оголошено «посуху», але вже те, що про трагедію нарешті заговорили в Україні, стало великою перемогою.

За часів розпаду імперії, у 1988–1989 роках, в Україні починають з'являтися перші пам'ятники жертвам Голодомору. Спочатку на Київщині, Харківщині та Хмельниччині, а потім і в інших кутках. Утім, більшість цих ініціатив виходила з низів. Громадська активність дуже різко контрастує з байдужістю посткомуністичної влади незалежної держави, хоча оминувши 60-ті роковини трагедії уряд уже не ризикує. Він таки змушений долучитися до процесів, і 1993 року вперше на державному рівні відбувається вшанування роковин Голодомору. На спорудження меморіалу пам'яті жертв Великого голоду Фондові культури видано 1 млн крб., провели конкурс. Ось тільки сам комплекс чомусь вирішили спорудити не в столиці України, а на Полтавщині під Лубнами, подали від людських очей. У Києві ж з'являється зовсім непримітний маленький пам'ятник на Михайлівській площі. Ніби й зробили, але так, щоб очей не муляло.

За підписом тодішнього президента Леоніда Кравчука 19 лютого 1993 року з'являється Указ «Про заходи у зв'язку з 60-ми роковинами Голодомору в Україні», який фактично започатковує офіційне вшанування жертв. Дні скорботи і пам'яті відбуваються у вересні. На конференції, приуроченій скорботному ювілеєві, виступає сам президент: «Я цілком погоджуюся з тим, що це була спланована акція, що це був геноцид проти власного народу, — каже він. — Але я тут не ставив би крапки. Так, проти власного народу, але за директивною з іншого центру. Очевидно, саме так слід трактувати цю страхітливую сторінку нашої історії».

Щоправда, вшанувавши 60-річчя Голодомору держава, здається, не особливо перейнялася глибиною трагедії. Наступне десятиліття стане епохою офіціозу, роковини трагедії раз по раз відзначатимуть, але радше на рівні указів, постанов, щоправда, з обов'язковим покладанням квітів. Ще з десятиліття влада не знатиме, що робити із цією жакливою сторінкою історії, і лише згодом під тиском громадськості, фактів та плину часу ставлення почне змінюватися.

26 жовтня 1998 року Кабмін за підписом тодішнього прем'єра Валерія Пустовойтенка видає Постанову «Про 65-ті роковини Голодомору в Україні», якою, окрім іншого, запроваджує новий ритуал — покладання траурних вінків до пам'ятників жертвам. 26 листопада 1998-го президент Леонід Кучма встановлює указом День пам'яті жертв голодоморів, який відзначають у четверту суботу листопада. Через два роки, 31 жовтня 2000-го, іншим указом він змінить назву, затвердивши День пам'яті жертв голодомору та політичних репресій, потім видасть ще один указ — від 15 липня

2004 року — і нарешті ще один — від 20 березня 2002-го — «Про заходи у зв'язку із 70-ми роковинами Голодомору в Україні».

Того самого року, 28 листопада, Верховна Рада ухвалює Постанову «Про 70-ті роковини Голодомору в Україні», де вперше як вищий державний орган висловлює офіційне ставлення до нього як до геноциду. На виконання цього документа в лютому й травні 2003 року відбуваються парламентські слухання, а за їх результатами парламент 14 травня ухвалює ще одну постанову, в якій каже, «що кваліфікація цієї Катастрофи української нації як геноциду має принципове значення».

Вінцем і водночас закінчення епохи офіціозу можна вважати прихід до влади в результаті перемоги Помаранчевої революції президента Віктора Ющенка. Тема Голодомору стає чи не найбільшим пріоритетом його своєрідного правління, і слід визнати, що саме в цій царині він досяг справжніх успіхів. Лише впродовж липня — листопада 2005 року Ющенко видав три укази щодо вшанування жертв Голодомору, в яких запропонував утворити Український інститут національної пам'яті, підготувати і внести на розгляд парламенту законопроект щодо політико-правової оцінки голодоморів у історії українського народу, а також зобов'язав Кабмін долучитися до міжнародного визнання цього злочину як геноциду. А втім, справді історичними подіями стало ухвалення 2006-го Верховною Радою Закону «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні», яким його було визнано геноцидом українського народу, і, звісно, спорудження в Києві в листопаді 2008-го Національного меморіалу жертв Голодомору. 2009 року СБУ порушила кримінальну справу щодо голоду в Україні за ознаками злочину геноциду, а в січні 2010-го Апеляційний суд міста Києва за її матеріалами ще встиг визнати, що в 1932–1933 роках в Україні Іосіфом Сталіним та його підручними був скоєний злочин геноциду. Уже з приходом до влади Віктора Януковича, який на догоду кураторам із Кремля домовився до того, що Голодомор ніякий не геноцид, тема трагедії на офіційному рівні почала помалу згортатися.

А втім, позиція чи настрої офіційної влади не дуже впливають на українців. Пам'ять про невинно вбитих голодом предків, здається, спалахує з кожним роком сильніше й сильніше. В українців віднедавна є хороший звичай. У День пам'яті, тільки-но смеркне, вони запалюють у своїх вікнах свічки на згадку про всіх жертв трагедії. Хтось несе ті вогники до пам'ятників, хтось засвічує на майданах. Проводити цей своєрідний флешмоб, що перетворився вже на всеукраїнську акцію «Запали свічку», запропонував у 2003 році на сторінках газети «День» всесвітньо відомий дослідник Голодомору, американський та український історик Джеймс Мейс. «Я ж хочу запропонувати лише акт національної пам'яті, доступний кожному: в національний день пам'яті жертв 1933-го [...] визначити час, коли кожен громадянин цієї землі, де майже кожна родина втратила когось із близьких, запалить у своєму вікні свічку в пам'ять про померлих. Це було б гідною відповіддю на слова о. Олександра Биковця, який став священником в Америці: «Всі були готові на жертви, знали, що не сьогодні — завтра їх знищать, але їх турбувало передовсім: чи знатиме світ про це, чи світ щось скаже?.. І друга проблема — ще більш духовна: чи буде кому помолитися за всіх, хто загинув?» Навіть сім десятиліть опісля свічка, що мерехтить у вікні, видається мені гідною відповіддю!» — написав Мейс. ■

Розігрів двигунів

Богдан Буткевич

Чи можлива польсько-українська співпраця в галузі будівництва вертольотів?

ФОТО: REUTERS

Відкрита пропозиція. В Україні не квапляться реагувати на ініціативу Антоні Мацеревича щодо спільного виробництва гелікоптерів

Наприкінці жовтня міністр національної оборони Антоні Мацеревич заявив про намір почати з Україною спільне виробництво вертольотів. Ця новина добряче сколихнула інформаційний простір, однак далі голосних заяв справа поки що не зрушила. І не дивно, адже на цьому шляху і Польщу, і Україну очікує чимало труднощів.

«То була б зовсім нова конструкція, але створена на основі потенціалу окремих країн, — наголосив міністр національної оборони Польщі, говорячи про можливість виробництва польсько-українського вертольота для армії. — У цій справі вже тривають переговори. Адже польська армія потребує гелікоптерів. Особливо зважаючи на те, що відбувається на сході Польщі, що відбувається на східному фланзі НАТО». А також додав, що ніщо не стоїть на заваді, аби «Польща й Україна стали разом випускати центральноевропейський гелікоптер». «Відомо, що українці мають дуже хороші двигуни, що виробляються на «Мотор Січ», — сказав Мацеревич. — Ми, своєю чергою, маємо можливість випустити складові: оболонки і так далі. ...Є різні можливості, і вони, разом узяті, можуть дати дуже цікавий продукт як для польських, так і для інших країн Центральної Європи».

Досить сміливі та оптимістичні заяви. Щоправда, з українського боку жодних офіційних коментарів у відповідь так і не було. Не палають бажанням спілкуватися на цю тему посадовці нашого Міністерства оборони та представники підприємства «Мотор Січ». До того ж сам пан

Мацеревич має вельми неоднозначну репутацію в Польщі. Саме його називають одним із головних призвідників скандалу між Францією та Польщею, пов'язаного з рішенням польського уряду відмовитися від домовленостей про купівлю 50 вертольотів Saucal виробництва компанії Airbus на суму \$3,5 млрд. Нещодавно президент Франції Франсуа Олланд навіть скасував поїздку до Польщі на знак протесту. А генеральний директор Airbus Group Том Ендерс заявив: «Жоден державний замовник ніколи так не поведився з нами, як цей уряд. Спірні й суперечливі заяви польської влади, поки тривали закупівельні процедури, створили враження безпрецедентної плутанини. ...Польський уряд грюкнув дверима перед нашим носом. Беремо це до уваги».

Та хай там як, а заява міністра оборони — серйозний сигнал. Тим більше що є плани співпраці й в інших царинах. Наприклад, ідея кооперації заводу «Антонов» із польськими компаніями, зокрема з PZL Mielec, PZL Świdnik та Airbus Helicopters. За інформацією Defence Express, окрім цивільних літаків Ан-148 та Ан-158 український концерн «Укроборонпром» запропонував новий проект морського патрульного літака Ан-148-300MP. Він має бути оснащений сучасним комплексом ідентифікації та обробки інформації про надводні цілі, радары та інші системи від польських виробників, таких як PIT-RADWAR або PCO. Два літаки мають бути створені для потреб України, а два — Польщі. Це відкрило б шлях до продажу морських літаків третім країнам.

Однак тут виникає дуже велика проблема — бідність українського оборонного бюджету. Тобто ЗСУ просто не зможуть дозволити собі серійне виробництво для власних потреб. Та й немає відповідних виробничих потужностей. Передусім ідеться про електроніку й власне обшивку. Тому донедавна МО займалося хіба що модернізацією радянських вертольотів Мі-2, Мі-8 та Мі-24, які становлять ліву частку всіх гвинтокрилів у ЗСУ. Ніякої концепції реального розвитку цього виду озброєнь у нас і досі немає.

Однак ми маємо потужну ремонтну базу саме для вертольотів. Наприклад, в Україні виробляють один із дуже поширених двигунів ТВЗ-117, які використовують на багатьох модифікаціях радянських гвинтокрилів. ВАТ «Мотор Січ» випускає вертолiтні двигуни Д-136, що встановлені на вертольотах Мі-26, а також на модернізованих варіантах Мі-24. При цьому радянські вертольоти Мі-24/35 досі перебувають на озброєнні в понад 30 країнах світу. Тобто ринок для ремонтних робіт чималий. Хоча, зрозуміло, з нами тут жорстко

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВЕРТАЄТЬСЯ ІНДИВІДУАЛЬНО

конкурують росіяни. Так було і до війни, а зараз годі й казати.

Тому від самого початку питання нової техніки — це радше питання імпорту на замовлення інших країн. Ринок справді є, але пробитися на нього буде досить складно. Адже, як свідчить історія з Airbus, на ньому діють дуже жорсткі правила.

Але, мабуть, головне в питанні перспективи співпраці з Польщею — довіра члена НАТО до країни, яка і далі використовує майже однако-ве з Росією озброєння і в якій на чолі головного претендента на співпрацю — компанії «Мотор Січ» — стоїть людина, яку не раз звинувачували в подальшій кооперації з агресором. Мова про В'ячеслава Богуслаєва. Та й у виробництві двигунів, які традиційно випускає «Мотор Січ», постійно використовуються складові з Росії: лопаті до вертольотів, авіаційний алюміній, жаростійка легрована сталь тощо. І в поляків виникає запитання: а наскільки безпечно мати справу з таким підприємством? Тому заяви пана Мацєревича — це поки що декларації про наміри, а не реальні плани співпраці, як твердять опитані **Тижнем** експерти.

Ще однією дуже серйозною проблемою є досі різні системи сертифікації військової продукції в Україні та Польщі. Адже наш західний сусід, нагадаємо, — член НАТО. З відповідними сертифікатами. Наприклад, від Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО), що є аж ніяк не в усіх бортих, які виробляє той самий завод «Антонов».

Однак слід зазначити, що останнім часом «Мотор Січ» таки справді націлилася на співпрацю саме з поляками. Компанія з 2014-го веде пошук партнерів у цій країні. За словами джерел **Тижня** в компанії, вже зараз ідеться про чималі замовлення на модернізацію польських вертольотів W-3 Sokół, Mi-2, Mi-8, Mi-17 і Mi-24. А саме про встановлення нових двигунів, що дасть змогу збільшити потужність вказаних моделей.

Крім того, «Мотор Січ» нібито планує перенести частину свого виробництва для виконання

замовлень, і не тільки польських, а й будь-яких європейських, до Польщі. До того ж кооперація з тамтешніми підприємствами полегшить отримання західних сертифікатів. За інформацією Defence Express, запорізький завод уже веде перемовини з польськими авіаційними інституціями ITWL та IL.

Щоправда, проблема в тому, що багато авіаційних підприємств в Україні входить до державного концерну «Укроборонпром». Тому кількість бюрократичних перепон дуже велика, що може завадити ефективній співпраці. Водночас, якщо почнеться процес приватизації військових підприємств, нехай і такий потрібний, це може вплинути на швидкість їхньої роботи та вико-

Польський уряд відмовиться від купівлі **50 вертольотів** Caracal виробництва компанії Airbus на суму **\$3,5 млрд**

нання замовлень. Уже зараз може йтися про закупівлю деяких важливих, передовсім електронних, компонентів для вертольотів та авіації загалом. Наприклад, експерти з Defence Express говорять про тепловізори PNL-3 Bielik разом з авіаційними шоломами THL-5NV. Тепловізори даватимуть українським пілотам та екіпажам вертольотів змогу вести нічне спостереження території з гострого кута без штучного освітлення. Тим більше що ще в січні 2014 року між PCO S.A. і компанією «АВІАКОН» у Конотопі було підписано довгостроковий контракт, що передбачає поставки цього обладнання в Україну. Однак він так і не почав діяти.

Отже, як бачимо, на шляху до можливої військової кооперації України та Польщі у виробництві вертольотів, та й співпраці загалом, є чимало перепон. І враховуючи, наскільки громіздкою та нешвидкою у прийнятті рішень є нинішня українська державна машина, очікувати оперативності було б надто оптимістично. ■

ГОЛОВНІ
РОЗСЛІДУВАННЯ
КРАЇНИ

ПЕРШІ ДЕТАЛІ
ПРО ГОЛОВНЕ
ЩОСУБОТИ 21.00

Інна
Москвіна

zik

Філіпп де Сюрмен:

«Заява про розірвання контракту пролунала доволі різко й несподівано»

Спілкувалася
**Алла
Лазарева,**
Париж

Але польські консерватори не вперше віддають перевагу саме американським, а не європейським виробникам військового устаткування...

— Справді, польський уряд обрав нині співпрацю зі своїми трансатлантичними партнерами. Для Варшави контакти з Вашингтоном завжди були важливі. Варто сприймати це як факт. Власне, як і те, що США мають у сфері військового виробництва свої інтереси та пріоритети і Європейський Союз не завжди виявляється для них головним і найпершим партнером. Усе це розуміння не знімає з порядку денного питання сильної Європи, дієвого Євросоюзу: їх нагально потребують усі без винятку жителі ЄС. Саме тому, усвідомлюючи реалії і тверезо аналізуючи контекст, треба прагнути злагоджених спільних дій на європейському рівні.

Відносини між Парижем та Варшавою помітно зіпсувалися після того, як польський уряд скасував замовлення європейському підприємству Airbus на закупку 50 військових гелікоптерів. Франція на цьому втратила 6 тис. робочих місць, на які дуже сподівалася з огляду на загальну економічну кризу. Президент Франсуа Олланд відразу переніс свій візит до Польщі «на невизначений термін», а речник польського уряду Рафал Бохенек, щоб якось утамувати пристрасті, пообіцяв новий тендер, бо ж Варшава замовила в американської фірми Black Hawk лише 21 новий гелікоптер, а загалом польська армія потребує їх 50–70. **Тиждень** попросив прокоментувати ситуацію Філіппа де Сюрмена, колишнього посла Франції в Україні, Литві та Ірані, що працював також як дипломат у Бухаресті, Будапешті, Москві, Брюсселі й Тель-Авіві.

Як сприймають у Франції відмову Польщі від придбання вертольотів?

— Моє особисте враження таке: реакція французької сторони була така загострена передусім тому, що дві країни пов'язують дуже давні, міцні й глибокі відносини, а заява про розірвання контракту пролунала доволі різко й несподівано. Ніхто не чекав на такий розвиток подій, отже, і резонанс спостерігаємо, можливо, більший, ніж мав бути в такій ситуації. Я схильний вважати, що мова про епізод—так, вельми неприємний, але не більше.

Тобто якість польсько-французьких відносин від цього кроку не надто постраждала?

— Вважаю, що нічого незворотного не сталося. Маємо наслідки більше політичного, ніж економічного характеру. Європа сьогодні переживає непрості часи. У цьому контексті європейська солідарність, злагодженість і спільність дій мають особливу вагу та значення. Отже, я реаую на подію насамперед як європеєць. Вона для мене ще одне нагадування про те, наскільки важливими сьогодні є питання спільної європейської безпеки, наскільки всі ми потребуємо сильної Європи, здатної захистити себе в протистоянні з численними новочасними небезпеками.

Чи не склалось у вас враження, що уряд Беати Шидло має власне бачення причетності до європейської спільноти й того, як треба розставляти пропорції між польськими національними та спільними європейськими інтересами?

— Може, і так... Я сказав би, що в нас узагалі проблема з великою спокуюсою популізму, котрий активно виявляє себе як у Польщі, так і в Україні, Франції, Нідерландах, Великій Британії... До речі, українська група «1 грудня», до якої належить чимало моральних авторитетів країни, зробила нещодавно гостру й доречну заяву стосовно небезпеки популізму. Проблема спільна навіть не континентального, а планетарного масштабу. Безперечно, кожна країна має свою історію та свої виклики, особливі обставини. Я зовсім не збираюся робити зауваження полякам чи угорцям, повчати їх, як правильно жити, лише вкотре наголошу на актуальності спільного європейського проекту, що, попри всі негаразди й випробування, таки має потенціал для вирішення таких проблем.

Гадаєте, незважаючи на Brexit та інші тривожні події останніх років, європейський проект не втратив ані перспектив, ані привабливості?

— Звичайно ж, не втратив! Мусимо пам'ятати, що Європа цінностей, Європа політична побудована методом подолання криз. Не біймося конфліктних ситуацій: вони виводять на нові рішення. Перешкоди, випробування—усе це мобілізує здорові креативні сили. Виклик наших часів—це протистояння з авторитаризмом на всіх рівнях. Прихильники останнього переконують у його буцімто кращій ефективності порівняно з демократією. Наше завдання—захистити право людини на свободу дії та рішення. У цьому сенсі Україна, яка мусить сьогодні виборювати свої незалежність та волю, зокрема й зі зброєю в руках, може багато чого навчити інші європейські держави. ■

Не шукайте
складних шляхів

Відчуйте переваги
фінансування від
Porsche Finance Group Ukraine

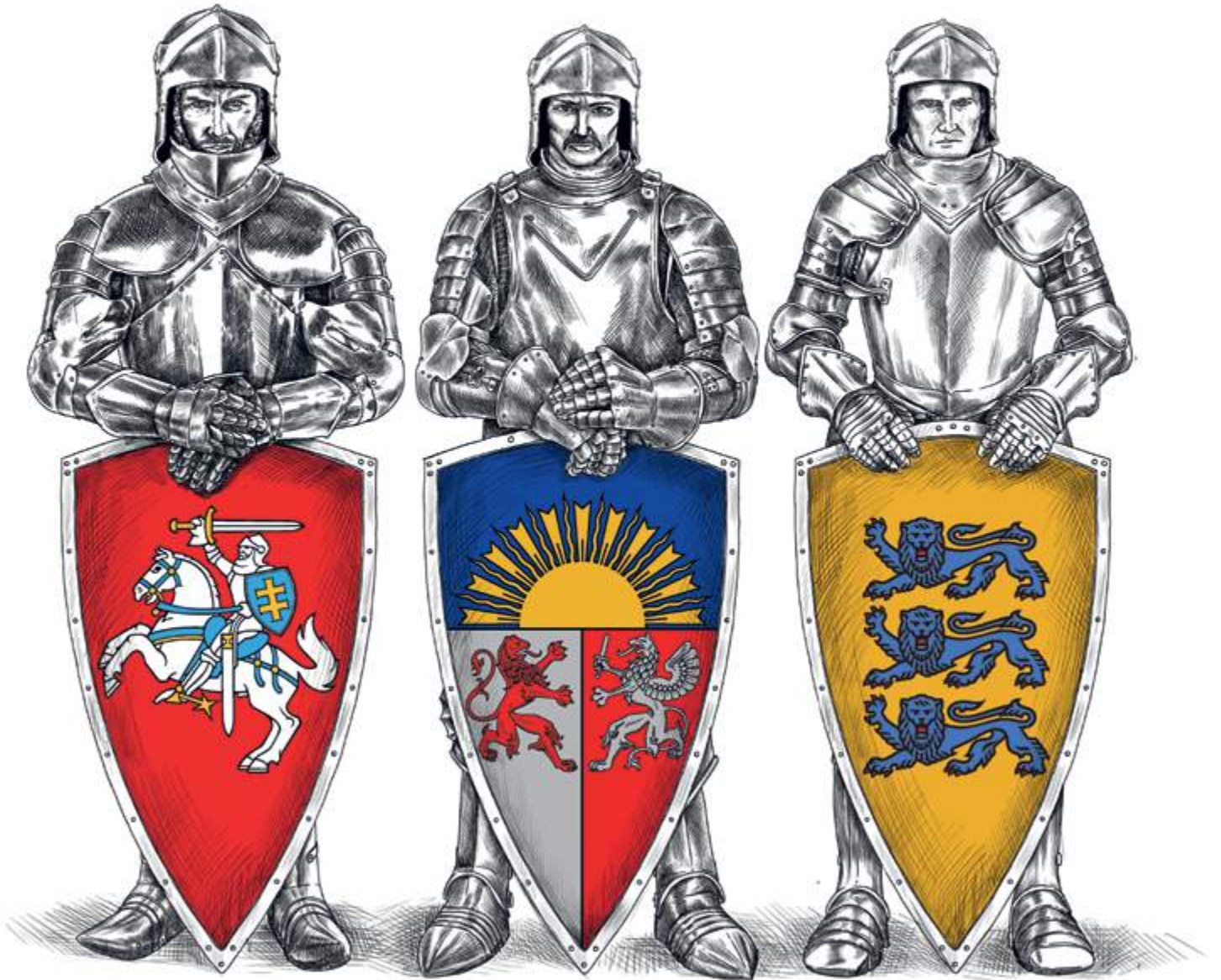

Звертайтеся до офіційних дилерів Volkswagen, Audi,
SEAT та Porsche

Кредитує ТОВ "Порше Мобіліті" (свідоцтво Держфінпослуг ІК 58 від 02.07.2009)
Послуги фін. лізингу надає ТОВ "Порше Лізинг Україна" (довідка Держфінпослуг
ФЛ 387 від 24.07.2008).

www.porschefinance.ua

 PORSCHE
FINANCE GROUP UKRAINE
MEMBER OF PORSCHE BANK GROUP

Балтійський регіон

Друзі при Балтії

Юлія Олійник

Балтія та Україна приречені на партнерство. Хоча ми різні й навіть не маємо спільного кордону. Естонія, Латвія та Литва стали «співкамерниками» України в Російській імперії порізно й у різний час. В імперії Романових та її спадкоємцеві СРСР естонці, латиші й литовці, як і українці, мимоволі побратались із Середньою Азією та Кавказом, а знайомство із Сибіром відбулося на практиці. Коли імперія—байдуже, першого чи другого видання,—валилася, то від міри претензії росіян на «скрепи» залежали шанси здобуття незалежності. Українцям було найважче. Балтійцям—найлегше.

Після Першої світової війни усім трьом країнам пощастило спочатку стати «німецькими маріонетками» й під захистом «німецьких багнетів» позбутися Росії, а потім виявитися такими цінними геополітичними партнерами, що Антанта мусила просити німців, які вже на той час програли війну, не виводити свої війська із країн Балтії і не допустити там установлення російського більшовицького режиму. Україні, яка теж була «німецькою маріонеткою» і теж прагнула незалежності, пощастило менше: вона виявилася занадто великим і ласим геополітичним шматком, через який усі пересварилися, а сусідня Польща, ставши «французькою маріонеткою», скориставшись «французькими багнетами» і здобувши незалежність, навіть відхопила собі за антантівської підтримки українські етнічні землі (то вже інша річ, що вона не змогла їх перетравити, намагалася осадити польськими земле-власниками і вдавалася до пацифікації, за що одержала Волинь-43 і дотепер хворіє «кресами»).

Країни Балтії, на щастя, оминули такі потрясіння. У міжвоєнний час естонці, латиші та литовці щасливо жили у своїх невеликих і незалежних державах, плекаючи національну демократію, економіку, культуру й армію. Але недовго—менше, ніж Україна від 1991 року й до сьогодні. Проте саме тому, що встигли багато зробити, нова російська окупація від 1940-го (у формі «народних республік»—нічого оригінального!) виявилася хисткою і так і не була визнана світом.

У повоєнний час радянські республіки Прибалтики, попри відому приказку, що вони, мовляв, «не за границя», таки сприймалися радянськими людьми як вікно на Захід або ерзац Європи. Там не лише знімали кіна про «штгірліців», туди ще й охоче переселялися найбільш кмітливі представники російської інтелігенції та відставні офіцери Радянської армії та КГБ.

Попри цей «десант», радянська «квaziєвропа» перша почала розкитувати підвалини Союзу. Щоправда, якби Україна тоді підписала настійливо пропонування Горбачовим і Єльциним «новий союзний

договір», то нова балтійська незалежність, швидше за все, виявилася би значно коротшою за міжвоєнну. Й ані Джордж Буш-старший, ані Гельмут Коль, ані Франсуа Міттеран і пальцем не поворухнули би на захист балтійців. Тому сьогодні Естонія, Латвія і Литва добре усвідомлюють небезпеку агресії Росії проти України та російської присутності в їхній внутрішній політиці.

Російський бізнес, як відомо,—більше, ніж бізнес. В Естонії Олег Осіновскій, укотре визнаний найбагатшою людиною країни, фінансує Соціал-демократичну партію, а його син Євгеній її очолює і навіть був міністром освіти. Історія з російським бізнесменом та естонським громадянином Сергеем Глінкою, який ледь не став президентом Молдови, колоритна, але банальна. У Латвії присутність росіян уже традиційна: тут не лише вілли лужкових і К°, а й осідок антипутінських вільнодумців на кшталт сайга «Медуза». Та й банки «свої» є: он, наприклад, Latvijas Biznesa banka (LBB), колишня дочірня структура «Банка Москви», від 2013 року став на 100% російським. У Литві відома діяльність Віктора Успаскіх та його Партії праці, але ще цікавішим є судовий позов Владіміра Антонова, колишнього головного власника збанкрутілого банку Snoras, поданий проти Литви в Арбітражний суд Москви з вимогою 40 млрд руб. компенсації. Отже, загалом, як бачимо, балтійцям буде «весело» в найближчі роки.

У книжці Тома Кленсі «Command Authority» російсько-українська війна починається в Балтії—з нападу російської армії на Естонію. Натовські війська (точніше, американські вертольоти) швидко розправляються з російськими танками. Балтія порятована, але то лише початок. Головні події—війна в Україні: спочатку на київському Майдані, потім у Криму, після того в Луганській та Донецькій областях. Нічого оригінального? Авжеж...

Завершується ця книжкова війна домовленостями президентів Росії і США: російські війська виходять із окупованих на сході українських територій. А щоб російська агресія не рушила далі,—перед усім у Балтію, де почалася,—президентові РФ Валерію Володіну потрібен якийсь трофей. Президент США—людина благородна, прихильник миру й конструктивної співпраці з Росією, тому готовий віддати Кремлю такий трофей—український Крим. НАТО порятоване. Балтія порятована. Скажете, нічого оригінального? Авжеж... Та є суттєвий нюанс: книжка вийшла друком у 2012 році.

Тож українці й балтійці приречені на партнерство: вони не мають спільного кордону, натомість мають спільного сусіда. ■

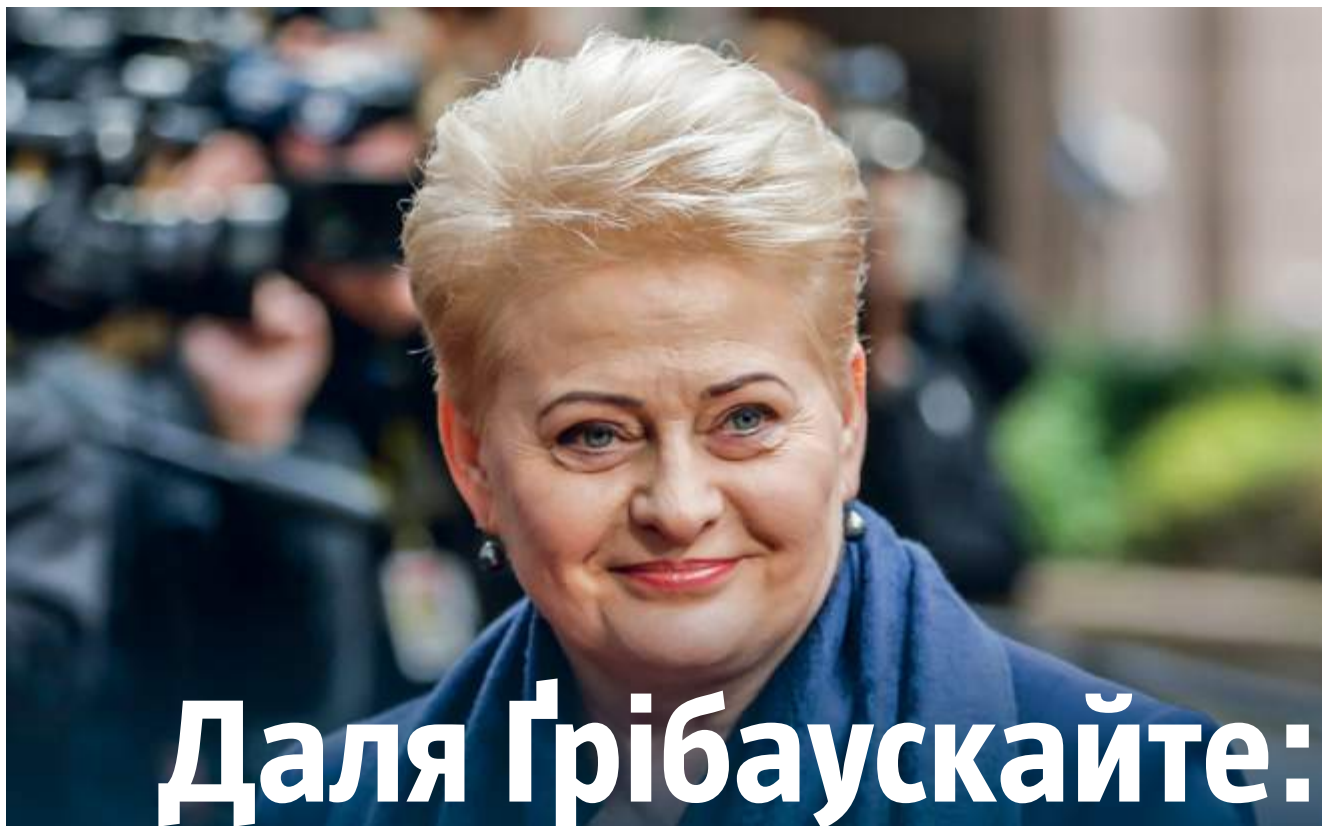

ФОТО: REUTERS

«Литовці завжди були серед найбільших єврооптимістів»

Спілкувалися
**Жанна
Безп'ятчук,
Анна Корбут**

Тиждень поспілкувався з президентом Литви Далею Грібаускайте про те, як змінилася її країна за час інтеграції до ЄС та членства в ньому, а також про ключові аспекти держави, не вразливої до руйнівних зовнішніх впливів, і про те, куди рухається Європа серед нових геополітичних викликів.

Уже багато було сказано про російську загрозу у військовому та безпековому сенсі. Як ви описали б політичний, економічний та соціальний вплив РФ, тобто її м'яку силу, у Литві?

— Ми живемо на нетрадиційному полі бою. Кремль намагається розширювати свій вплив, підриваючи довіру людей до їхньої держави, до майбутнього та одне до одного. Пропаганда, кібервійни, економічний і політичний тиск — невід'ємні складові конфронтаційної зовнішньої політики. Литва це теж відчуває.

Від перших днів незалежності ми стикалися з економічною блокадою, потім із численними заборонами нашого експорту. Москва активно намагалася саботувати стратегічні енергетичні проекти Вільнюса, втручаючись у процес ухвалення політичних рішень, шантажуючи наш бізнес і політиків, розгортаючи широку кампанію дезінформації.

Але для Литви кожна перешкода ставала додатковим стимулом до зміцнення нашого суверенітету,

економічної та енергетичної незалежності. Ми знайшли нові ринки для експорту, збудували термінал СПГ, демонтували монополію російського газу, таким чином усуваючи основні інструменти економічного та політичного впливу Кремля.

Цю роботу поки що не завершено. Процес триває. Кібератаки та перетворення соцмереж на зброю обходяться дешево, і такі дії складно виявити, а вплив на наші суспільства вони можуть мати вкрай негативний. Критично важливо залишатися пильними й готовими. Оскільки еволюціонують загрози для нас, наша оборона теж має еволюціонувати.

Як членство в ЄС змінило здатність Литви протистояти російському впливу? Чи працюєте ви над стратегіями удосконалення можливостей опору? Якщо так, то в чому вони полягають?

— Процес європейської інтеграції допоміг Литві посилити свою витривалість. Вплив Кремля найпотужніший тоді, коли він може використовувати наявні вразливі точки: корупцію, злочинність, нерівність. Якщо вибудувати відповідальні перед суспільством інститути, прозорість, верховенство права, то зовнішнім гравцям значно складніше буде дискредитувати державну політику й керувати протестами.

У добу гібридної війни будь-яка слабкість чи бездіяльність буде використана проти вас. Ми постійно працюємо над тим, аби збільшувати поін-

Даля Грібаускайте народилася 1956 року у Вільнюсі. Навчалася у Ленінградському державному університеті, захистила докторську дисертацію з економіки в Московській академії суспільних наук. У 1993-му Наукова рада Литви присвоїла їй звання доктора соціальних наук. Окрім того, має звання Почесного доктора гуманітарних наук Джорджтаунського університету у Вашингтоні; пройшла там курс навчання для керівників вищого рангу. Після відновлення незалежності Литви обіймала різні посади в Міністерстві економічних відносин та МЗС. У 1996–1999 роках була повноважним міністром Посольства Литви у США. Відтак повернулася до Вільнюса на посаду заступника міністра фінансів. У 2000-му призначена заступником міністра закордонних справ Литви, очолювала делегацію, відповідальну за набуття статусу кандидата на вступ до ЄС. У 2001–2004 роках очолювала Мінфін. У 2004-му поїхала працювати до Брюсселя єврокомісаром з фінансового планування і бюджету. Двічі (2009, 2014) обрана президентом Литви.

формованість суспільства, доносити інформацію про загрози. Ми спростовуємо брехню й даємо альтернативні погляди з надійних джерел інформації. І водночас забезпечуємо відповідальність перед законом тих, хто поширює дезінформацію та ненависть.

Погляньмо на період, упродовж якого ваше суспільство є відкритим до ЄС, має з ним контакти — через простір без кордонів, міграцію, економічну взаємодію (як позитивну, так і негативну). Як змінилося за цей час у Литві сприйняття європейських, або ж західних, та російських політик і практик?

— Ми ніколи не піддавали сумніву наш шлях. Литва завжди належала до Європи, і навіть 50 років окупації не змінили цього розуміння.

Утеча від посткомунізму означає життя з думкою про те, що ти вільний. Для Литви європейська інтеграція була стратегічною метою. Ми бачили її як єдиний спосіб забезпечити нашу незалежність, цінності свободи та людської гідності, які заперечувала радянська окупація.

Литовський народ завжди підтримував членство в ЄС. Нині понад 80% литовців погоджуються, що воно дає нашій країні переваги. Люди відчують різницю у своєму житті: більше економічних можливостей, спроможність жити, працювати й вільно подорожувати Європою.

Але понад усе відданість Європі для нас означає відданість нашому власному майбутньому.

Як ви оцінюєте заяви політиків континенту про Європейську армію? Що це означало б для Литви: позитивну перспективу чи загрозу? Ви вважаєте таку концепцію корисною ініціативою, паралельною до НАТО, чи такою, що може підірвати його?

— НАТО є найсильнішим і найбільш ефективним оборонним альянсом. Воно дає конкретні безпекові гарантії, що ґрунтуються на конкретних спроможностях. Європейські зусилля повинні лише доповнювати, а не дублювати функції НАТО.

У нинішньому геополітичному середовищі важливо, щоб Європа більше брала на себе відповідальності за власну безпеку. Це означає, що треба дотримуватися норм стосовно видатків на оборону, зміцнювати стійкість до нетрадиційних загроз, посилювати кібербезпеку, краще захищати зовнішні кордони.

Якими ви бачите перспективи та виклики для європейського проекту сьогодні? І яких сподіваєтеся змін у ньому надалі?

— Геополітичні зміни впливають на всіх, зокрема і Європу. ЄС доводиться мати справу із глобальними економічними та міграційними викликами, загрозами безпеці, поширенням міжнародного тероризму. Зміни ситуації стаються щодня. Щоб реагувати на них, Європейському Союзові доведеться змінюватися й самому, як це відбувалося протягом останніх 60 років. Здатність еволюціонувати й реагувати на виклики, при цьому зберігаючи фундаментальні цінності, завжди була найбільшою силою ЄС.

Кожна криза змушувала Євросоюз приймати складні рішення, але йому завжди вдавалося знайти оптимальне для кожного.

Єврооптимізм і євроскептицизм: у чому причини цих явищ сьогодні? Як подолати останній?

— Багато хто в Європі втрачає довіру до політичних еліт. Повільна реакція на економічні та безпекові питання, постійне безробіття й соціальна ізоляція в деяких країнах-членах допомагають набирати бали популістським партіям, сприяючи євроскепсису.

Люди хочуть бачити конкретні дії, що поліпшать їхнє життя, гарантують безпеку, створять більше економічних можливостей. Аби подолати песимізм, політика й політики мають стати відповідальнішими і представляти інтереси громадян.

Литовці завжди були серед найбільших єврооптимістів. Ми добре пам'ятаємо життя до Європейського Союзу й те, як складно було повертатися до європейської родини. Для Литви Європа — це значно більше, ніж фінансова підтримка. Це безпека й можливості для нас та наших дітей. Ми знаємо, що Європу та її цінності не можна сприймати просто як належне.

Скільки в Євросоюзі є готовності до компромісу з Росією на коротко- й середньострокову перспективу?

— Компромісу стосовно окупації Криму немає. Європа розуміє, що на кону. В Україні випробовуються межі європейської відданості свободі, принципам суверенітету й територіальної цілісності.

Відкриті канали для комунікації з Росією необхідні, щоб послаблювати напруження. Але можливість співпрацювати в глобальних питаннях, як-от боротьба з міжнародним тероризмом, не може існувати за рахунок України та наших цінностей.

Якщо порівнювати Литву в період інтеграції до ЄС та Україну сьогодні, наскільки різні їхні позиції?

— Порівнювати Литву кілька десятків років тому та Україну сьогодні неможливо. То був інший історичний період з іншими геополітичними обставинами. Позиція вашої держави складніша, бо їй доводиться мати справу з окупацією та відкритою військовою агресією на своїй території.

Рівень корупції в Україні, тобто того, що крадуть у народу й майбутнього держави, теж ускладнює ситуацію. Київ повинен і надалі докласти зусиль до викоринення корупційних практик.

Однак є і важливі схожі моменти. На шляху до членства в ЄС Литва відчувала підтримку європейських партнерів. Нині ми підтримуємо український народ. Ми бачимо ваші цілеспрямованість, важку роботу, і ми з вами. ■

Маріна Кальюранд:

«Нам не доводилося робити нічого, що йшло б урозріз із нашими національними інтересами»

Як змінилася позиція Естонії на політичній арені, відколи вона відновила незалежність? Наскільки вразливою країна відчувається перед викликами в безпосередньому сусідстві з РФ? Про це **Тиждень** спілкувався з Маріною Кальюранд, колишнім міністром закордонних справ Естонії та послом у багатьох країнах, зокрема Росії та США.

Сьогодні маємо в дечому нове міжнародне середовище: проблеми, з якими зіткнувся ЄС, непевність щодо майбутньої політики у США, а ще поведінка Росії. Якими в ньому бачаться зовнішні загрози та пріоритети для Таллінна?

— Я назвала б це міжнародними викликами. Якщо говорити про виклики європейському безпековому порядку, то є окупація Криму та російські бойові дії в Україні — тут нічого нового. Ми в Естонії дуже уважно стежимо за всім тим, і нас це дуже непокоїть. Але мене тішить спільна позиція ЄС щодо того, як далі вибудовувати дипломатичні контакти з Москвою. Тобто ми не повертаємося до «звичних відносин» із нею, але спілкуємося з питань, які становлять обопільний інтерес. Гадаю, дуже важливо, що ЄС зберігає єдність, коли йдеться про обмежувальні заходи, санкції. Адже будь-яка країна, що порушує міжнародний закон і порядок, має розуміти: вона відповідатиме за свої дії. Упродовж усієї історії ЄС ми ще не стикалися зі стількома проблемами одночасно, як нині. І тут знову ж таки ключові, на мою думку, моменти — єдність, солідарність, у питанні як санкцій, так і безпеки, тероризму чи міграції. Коли говорити про штрафні заходи проти Росії, то зараз у нас листопад і я не передбачаю зміни нинішньої політики

Спілкувалась
Анна Корбут

впродовж наступних двох місяців (годі має відбутися їх перегляд). Навпаки, віднедавна чути дискусії про те, що треба запроваджувати додаткові санкції, якщо Кремль не співпрацюватиме в Сирії.

Або візьмімо те, що сьогодні називають міграційною кризою. У ЄС живе 500 млн осіб, а біженців у 2015 році ми прийняли 1,5 млн, тобто менше ніж 0,5% населення Союзу. Це означає, що ми можемо й повинні впоратись із ситуацією, нам потрібно дивитися на різні способи її врегулювання. Це передбачає контроль на зовнішніх кордонах, боротьбу з організованою злочинністю в Середземномор'ї, а також належну участь у прийнятті біженців. Естонія дуже активно підтримує солідарність. Адже ми пам'ятаємо, що діялось у 1939–1941 роках. І очікуємо солідарності від союзників у ЄС та НАТО.

Крім того, я хотіла б наголосити на важливості політики Східного партнерства. Ми вважаємо, що вона має велике значення, і цілком їй віддані. Як і політиці стосовно наших південних сусідів. Наша підтримка східних партнерів повинна бути міцною, стратегічною і стійкою, якщо хочемо мати результати. Від імені Естонії можу запевнити вас: ми сприятимемо всім східним партнерам стільки часу, скільки ви триматимете курсу демократичних реформ.

Якщо говорити про НАТО, то виклики тут не змінилися: Росія непередбачувана, вдається до провокаційних дій (порушення повітряного простору, військові навчання на наших кордонах). Ми все це бачимо. І тут я рада результатам Варшавського саміту НАТО: Альянс укотре підтвердив там меседжі про те, що це оборонний союз, що колективна оборона — його наріжний камінь, і що ст. 5 чітка й незмінна. Політика НАТО щодо оборони та стримування має бути серйозною і стратегічною. Саме так звучав меседж Варшавського саміту. Крім того, кожна країна Альянсу має сприймати свою частку роботи серйозно. Естонія витрачає на оборону понад 2% ВВП. Усім нам слід спершу виконувати свою роботу й тільки після того покладатися на союзників. Можемо зустріти сьогоднішні виклики разом і бути ефективними у співпраці.

Якщо говорити про американські вибори, то даймо новообраному президентові трохи часу. Заяви, зроблені під час кампаній, як бачимо історично, не на 100% відповідають політиці, реалізованій опісля. Навіть останніми днями ми чуємо від майбутнього лідера США більш збалансовані заяви. Президент Обама виступає в Європі з позитивними передбаченнями щодо майбутньої політики свого наступника. Нам не слід панікувати й робити висновки до того, як побачимо реальну політику Дональда Трампа, до того, як він призначить свою команду, зокрема керівництво Держдепу, Пентагона,

ФОТО: REUTERS

до того, як матимемо нагоду зустрітись і поговорити з ним особисто. Але, звісно, маємо враховувати той факт, що деякі елементи політики, котрі з погляду президента Обама були природними, президентові Трампу, можливо, доведеться додатково пояснювати.

Країни, що приєдналися до ЄС і НАТО у хвилі 2004 року, часто називають «новими». Тим часом західноєвропейські держави нерідко характеризують як «центральні». Наскільки змінилися вага й позиція Естонії в ЄС та у процесі ухвалення рішень останнього, відколи ви приєдналися до клубу?

— Я не погоджуюся з тим, що в Євросоюзу є якась особлива політика стосовно своїх нових країн. І, зрештою, наше членство в клубі не таке вже й нове: 2004-й — це 12 років тому. Відколи ми вступили до ЄС, немає ніякої політики щодо нас: ми формуємо політику спільноти разом із рештою партнерів та союзників. Але держава має поводитись як надійна, якщо хоче, щоб її так трактували. Від імені Естонії можу сказати, що ми дуже серйозно ставимося до наших зобов'язань, і до нас в обох організаціях (ЄС і НАТО. — Ред.) дослухаються так само, як і до решти союзників. Ми навчилися захищати свою національну позицію та інтереси, але водночас готові шукати компроміси. Поки що нам не доводилося робити нічого, що йшло б урозріз із нашими національними інтересами.

Іноді чуємо про втому західноєвропейських союзників власне від того, що країни Східної Європи та Балтії так часто говорять про загрози від Росії та політику Східного партнерства. Наскільки ви як безпосередня учасниця процесу із цим згодні?

— Дивіться на факти. Ми регулярно обговорюємо Росію з Східне партнерство. Саме це має значення. Хоч би скільки я брала участь у таких дискусіях, вони завжди виходили дуже конструктивними. Торік навесні, зокрема, ми узгодили п'ять принципів взаємодії з Росією.

Справді, у деяких моментах була негативна динаміка: мене не дуже влаштує те, як відбувається процес візової лібералізації для України та Грузії. Ми маємо виконувати наші обіцянки, коли ви виконали свої. Мені не подобаються результати референдуму в Нідерландах: я твердо переконана, що то було голосування не так щодо України, як щодо недовіри до Європи чи власного уряду. Але це другорядні речі. Якщо дивитися на політику ЄС стосовно країн Східного партнерства, то вона єдина, потужна, стійка, і ми маємо докласти всіх зусиль, аби вона залишалася такою.

У контексті референдуму в Нідерландах: багато де в країнах ЄС бачимо негативну реакцію партій на політику Союзу або якісь його рішення, а ще маніпулювання цими моментами заради власних політичних балів. Така негативна риторика впливає і на те, як самі суспільства сприймають ЄС та його авторитет. Наскільки змінилося ставлення до клубу в естонському суспільстві за часи членства в ньому?

— Ми дуже підтримуємо ЄС. Коли Естонія голосувала на референдумі про вступ до нього, підтримка була на рівні 67% — це досить-таки мало порівняно з іншими країнами, які приєднувалися в той самий час. Але відтоді впевненість у Євросоюзі та зв'язки з

Маріна Кальюранд — естонський дипломат, міністр закордонних справ Естонії у 2015–2016 роках. 1986-го з відзнакою закінчила правничий факультет Тартуського університету. Здобула ступені магістра міжнародного права в Естонській школі дипломатії та магістра дипломатії у Школі права та дипломатії Флетчера у Сполучених Штатах Америки. Була послом Естонії у США, Росії, Мексиці, Канаді, Казахстані та Ізраїлі.

ним у нас зміцнилися. Естонці вірять у ЄС та активно його підтримують.

А що стосується країн Східного партнерства, то ми відчуваємо до них симпатію і приязнь. Зрештою, волею-неволею мали 50 років спільної історії. Я сказала б, що в нас ставлення до цих країн інакше, ніж у тих, у кого такого особистого зв'язку не було. Кожен в Естонії дуже підтримує вас і бажає вам якнайкращого, хоче бачити вашу країну якнайшвидше реформованою і тісніше інтегрованою з ЄС.

Якими є загрози чи виклики російської м'якої сили?

— Більшість російськомовного населення в нас стежить за ЗМІ РФ, особливо в північно-східній частині країни. У нас є свої канали російською, але ми все одно помічаємо вплив медіа та пропаганди РФ. І працюємо із цим: створюємо нові програми російською, аби російськомовне населення мало доступ до інформації, фактів. Ми не думаємо, що закриття російських теле- чи радіоканалів — це правильно. Але ми відповідальні за об'єктивне висвітлення подій, що ґрунтується на фактах, аби люди були адекватно поінформовані.

МЕНІ НЕ ПОДОБАЮТЬСЯ РЕЗУЛЬТАТИ РЕФЕРЕНДУМУ В НІДЕРЛАНДАХ: Я ТВЕРДО ПЕРЕКОНАНА, ЩО ТО БУЛО ГОЛОСУВАННЯ НЕ ТАК ЩОДО УКРАЇНИ, ЯК ЩОДО НЕДОВІРИ ДО ЄВРОПИ ЧИ ВЛАСНОГО УРЯДУ

Крім того, знаємо, що Росія здатна на провокації. Однак це небезпека для НАТО і ЄС загалом, не тільки для країн Балтії. І маємо ставитися до неї серйозно, готуючись.

Як Естонія вибудовує свій імідж на міжнародній арені?

— Ми дуже інтегровані в усі міжнародні організації, до яких хотіли приєднатися: ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, Шенген, єврозону, ОЕСР. Для нас важливо бути разом із країнами, з якими поділяємо демократичні цінності й принципи. Разом можемо впливати на світову політику і змінювати життя людства.

На більш глобальному рівні ми хотіли б виступати за кібербезпеку (електронні демократію та урядування) й народовладдя. Наразі намагаємося здобути непостійне членство в Раді Безпеки ООН на 2020–2021-й. Після 25 років відновленої незалежності ми готові взяти на себе більше відповідальності, виступати на захист демократії.

Окрім того, вважаємо вкрай важливою регіональну співпрацю (між трьома балтійськими країнами та п'ятьма північними) і надалі зосереджуватимемося на ній. ■

Зміцнення позицій

Ольга Ворожбит

Які зміни в оборонній політиці країн Балтії сталися з початком російської агресії проти України

На початку 2016 року серйозні дискусії в країнах Балтії спровокувала псевдодокументальна стрічка каналу BBC «Третя світова війна: у командному пункті». Фільм фактично є екранізацією «гри у війну», гіпотетичним сценарієм того, як Росія через протистояння з країнами НАТО врешті доходить до відкритого ядерного конфлікту. Головним був сценарій, за яким РФ вторглася на територію Латвії. Він нагадував хід війни на Донбасі: невелика частина жителів Латгалії (регіону в Латвії, де компактно проживає переважно бідне населення російського походження, більшість якого й досі не є її громадянами) не задоволена центральною владою. Вони оголошують свою автономію, фактично створюють власну «ЛНР» за підтримки РФ, нелегально перегинають кордон російські військові. Паралельно з екранізацією цього жаху триває обговорення в британському «командному пункті» за участю колишніх британських високопосадовців у галузі безпеки та оборони й дипломатів. Один із факторів, який ріже вуха на самому початку фільму, — обговорення, чи підпадатиме такий розвиток подій під ст. 5 Північноатлантичного договору (відповідно до якої збройний напад на одного чи кількох членів Альянсу в Європі чи Північній Америці вважатиметься нападом на всіх). Інший момент, який обіграли британські експерти та журналісти, — спочатку не всі країни НАТО були готові підтримати Латвію. Утім, першими на допомогу балтійцям зголосилися прийти американці.

Міністр закордонних справ Латвії Едґарс Рінкевічс після перегляду фільму написав у Twitter, що сценарій сепаратизму в Латгалії — це дурниця, але загалом є чого повчитися всім. Це й справді так, бо, попри зобов'язання Альянсу перед найуразливішими до можливої російської агресії прикордонними територіями, є й інші чинники, які ускладнюють ситуацію цих країн, наприклад географія.

Командувач сил США в Європі Бен Годжес на початку цього року зазначив, що в разі воєнних дій Росія може захопити вузький шмат території, що з'єднує Польщу та Литву, — так званий Сувалківський коридор. Здобувши над ним контроль, ворог відмежує доступ союзників до трьох країн Балтії.

У коментарі *Тижню* керівник Центру вивчення Східної Європи Лінас Кояла зазначив, що саме з цих причин важливий принцип стримування, яким керується НАТО, адже не завжди є можливість переважити сили, а щоб він працював, часто потрібні символічні кроки. «Саме

стримування і створює потужну стіну оборони», — каже він. І додає: «Після анексії Криму та початку війни на Донбасі ми дискутували, чи цей принцип справді працює в Литві, Латвії та Естонії з огляду на географічні причини». Із Коялою цілком згодні й у Міністерстві оборони Литви. За словами директора Департаменту євроатлантичної співпраці міністерства Саулюса Гасюнаса, щоб зупинити Росію на кордоні, всі три країни Балтії треба перетворити на єдиний військовий табір. «Наша географія значно гірша за українську, ми притиснуті до моря, доступ до центральної материкової території Європи невеликий, ще й Калінінградська область блокує нас і робить важкодоступною для наших друзів територією», — пояснює Гасюнас. Саме тому, на його думку, основним завданням трьох країн є стримування Росії, надсилання сигналів, що в разі нападу на котрись із них їй доведеться зіткнутися з усім Альянсом.

На думку Кояли, аби довести, що НАТО справді спроможне захистити східних партнерів, потрібні були символічні кроки, і вони після саміту у Варшаві були зроблені у вигляді батальйонів НАТО (так званих Enhanced Forward Battalions), які перебуватимуть від початку 2017 року на території Латвії, Литви, Естонії та Польщі.

Естонія купила 44 бойові машини CV-90 у Нідерландів, Латвія — 123 бойові гусеничні машини розвідки CVR(T) у Великої Британії, Литва — 21 самохідну артилерійську установку PzH 2000 у Німеччини

Відразу ж після оголошення цього рішення з'явилося кілька скептичних статей про те, що невеликі батальйони не зупинять російської загрози, адже вони надто «дешево» обійшлися союзникам. Так, Даянн Пфандстейн Чемберлен у своїй статті для *The National Interest* пише, що «дешева сила не може сигналізувати про серйозну рішучість». Також вона посилається на військову гру, яку проводили дослідники RAND. Згідно з її результатами російським військовим знадобилося щонайбільше 60 год, аби дістатися до околиць Риги чи Таллінна. Такий розвиток подій фактично не дає НАТО шансів для маневрів.

Кояла з цього приводу має іншу думку: «Так, 1000 солдатів, батальйон у кожній країні в разі початку війни не забезпечать серйозних змін. Але це є свідченням того, що НАТО може робити символічні кроки». До того ж, як зазначає Саулюс Гасюнас, важливо, щоб на території балтійських країн

Підготовка до оборони. З початком російської агресії проти України НАТО активно проводить навчання в Балтії

були натовські війська, адже тоді росіяни, окупуючи Латвію, Литву чи Естонію, знатимуть, що не їм не уникнути зіткнення з британцями, канадцями чи американцями. Крім того, додає він, на території трьох держав уже розміщений американський батальйон, але все це, як і створення власних потужних збройних сил, відіграє роль стримування. І саме зміцненню власних збройних сил та власної обороноспроможності литовський урядовець надає ключового значення.

Дві з трьох країн Балтії (Латвія та Литва) досі не витрачають на оборону необхідні 2% бюджету. Утім, вони стрімко збільшують цю цифру (оборонний бюджет Литви, наприклад, у 2017 році зростає на 26% порівняно з 2016-м). Необхідного порога країни обіцяють досягти 2018-го. Крім того, з початком російської воєнної агресії проти України Литва та Латвія заговорили про відновлення обов'язкового військового призову, який у них було скасовано (в Естонії він не припинявся). Поки що відновила призов Литва, у Латвії наразі про таке рішення говорять з обережністю, хоча спершу також усіляко були до нього прихильні.

«Ми почали значно збільшувати наш бюджет одразу ж після подій в Україні (початку російської агресії проти України. — **Ред.**), оскільки основні зусилля — це зусилля країни, національна самосвідомість. Альянс, хоч би яким він був великим і важливим, на другому місці. Перше, що треба зрозуміти: НАТО як організація немає нічого, жодного солдата, жодної рушниці. НАТО — це організація для здійснення політики та координації», — зазначає Саулюс Гасюнас.

Країни Балтії також оновлюють і модернізують свої збройні сили. Естонія купила

44 бойові машини CV-90 у Нідерландів, Латвія — 123 бойові гусеничні машини розвідки CVR(T) у Великої Британії, Литва — 21 самохідну артилерійську установку PzH 2000 у Німеччині. Хоча саме ці надходження, як зазначає у своєму дослідженні польський експерт Пьотр Шиманський, було погоджено ще до початку російської агресії проти України. Тоді як польські ПЗПК Grom Литва купила безпосередньо у відповідь на анексію Криму. Також найближчим часом вона має отримати норвезько-американські пересувні зенітно-ракетні комплекси NASAMS. Утім, так чи інакше, щоб подолати російську загрозу, у разі якщо вона безпосередньо постане перед балтійцями, всіх цих надходжень буде замало.

З перемогою на виборах у США Дональда Трампа питання безпеки та гарантій від союзників Литві, Латвії та Естонії постало з новою силою. Поки що експерти обережно коментують висловлювання новообраного американського президента під час передвиборчої кампанії про те, що він не піде на допомогу країнам Балтії у разі нападу на них Росії. Міністр закордонних справ Литви Лінас Лінкявичюс зазначив, що боїться за держави Балтії так само, як і за Алеппо. У його країні вважають, що Путін може випробувати Альянс на міцність напередодні інавгурації новообраного американського президента. Поки що, навіть попри досягнення останніх років, такі спроби для держав Балтії і НАТО можуть мати дуже сумний кінець, але світло в кінці тунелю є, питання лише в тому, хто і як швидко до нього доб'ється. ■

Місія неможлива

Еркі Баховскі, Таллінн

Наскільки дієва м'яка сила Росії в Естонії

Одного разу на «Голосі Америки» мене запитали про те, як сприймають в Естонії Sputnik. А точніше, чи має ця телекомпанія взагалі якийсь вплив на нашу країну. Звісно, за цілий народ відповісти складно, та, коли йдеться саме про такого мовника, деякі моменти очевидні від початку.

По-перше, Sputnik—це не журналістика. Це елемент російської пропагандистської машини, і сприймати його слід саме так. Попри те що він веде мовлення, зокрема, естонською і жодних планів щодо закриття (як у деяких інших країнах) у нас не оголошував, на його сайті навряд чи знайдуться оригінальні статті. Там немає авторів з Естонії, усі основні матеріали або взяті в новинних агентствах, або перекладені. Тож продавати його продукт як вартий довіри потенційним читачам складно. А ще на сайті не вказано ніяких контактних осіб, там є тільки телефон редакції та електронна адреса.

По-друге, відсутність естонських журналістів, швидше за все, натякає на той факт, що місцевих фахівців Sputnik просто не знайшов. Перед його запуском в Естонії було поширено інформацію, що канал шукає репортерів, але безуспішно. А без професійних медійників робити пропаганду складно. І тут між Естонією та Росією велика різниця, адже в останній російськомовне населення має змогу дивитися телепродукт, зроблений профі. У нашій країні еквівалент створити не вдалося.

Слід сказати і про різницю між м'якою силою США та Росії. Загалом м'яка сила—це поняття, яке запровадив американський політолог Джозеф Най, маючи на увазі вплив Сполучених Штатів на решту світу невійськовими засобами, переважно через масову культуру. Однак м'яку силу РФ, коли вона її застосовує, зазвичай трактують як передвісницю жорсткої. Це одне з пояснень того, що їй опираються загалом більше, ніж західній. В естонському контексті не забуваймо і про історію. У Радянському Союзі вважалося, що естонці говорять російською гірше за решту народів. Добрі (хоч якоюсь мірою і погані) новини—традиція ця не змінилася. І негатив у тому, що молоді естонці в програшній позиції на ринку праці порівняно зі своїми російськими земляками, бо не говорять російською. Водночас позитив у тому, що через мовний бар'єр медіа РФ не мають впливу на наше молоде покоління. А ще, як зазначають спостерігачі, щорічна аналітика від естонського Департаменту оборонної поліції (КаПо) активно сприяє розмиванню потенційних небезпек, що пов'язані з російською м'якою силою. Якщо конкретно, то протягом кількох років КаПо успішно виявляє імена агентів впливу РФ і канали, через які Кремль намагається діяти проти Естонії. Щорічні звіти КаПо широко висвітлюються в ЗМІ країни, а відтак і ширший загал непогано орієнтується в спробах Росії просувати тут свою м'яку силу.

Бунт «соотечественників». 2007 року в Таллінні сталися заворушення російськомовних, невдоволених перенесенням «бронзового солдата» із центру міста

І все-таки пам'ятаймо, що м'яка сила—це не тільки мейнстрімні російські ЗМІ. Міжнародний центр оборони і безпеки (ICDS) провів торік дослідження, котре виявило: росіяни в Естонії, попри те що живуть здебільшого в медіа-полі РФ, не так легко піддаються його інформації. Наша держава нині має під собою значно міцнішу базу, ніж Україна (менше корупції, добре працюють урядові структури). Молоде покоління росіян не так багато дивиться телевизор: воно користується соцмережами (а отже, менш контрольоване Кремлем). І, як пишуть автори дослідження Джилл Доґерті й Ріна Кальюранд, маючи доступ до кабельних каналів в Естонії та інших країнах колишнього радянського табору, несе цей меседж російським «соотечественникам» за кордоном. Естонські російськомовні їх дивляться і слухають, та аж ніяк не очевидно, що вони готові приєднатися до путінського «русского міра». Навіть люди з найбільшими культурними симпатіями до Росії на цей час не трансформують своєї прихильності в незаперечну політичну підтримку. Як сказала науковцеві з Естонії Крістіні Каллас одна російськомовна жінка, «я люблю Росію, люблю Путіна, але на відстані».

Соцмережі теж змінили роль мейнстрімних ЗМІ. З приходом перших стала падати довіра до других. Перемога Дональда Трампа у США чітко показала тенденцію, що дала йому змогу пропустити деякі теледебати: 10 років тому щось схоже важко було навіть уявити. Ще один хороший приклад—колонка «What Was Fake» («Що було фейком») у Washington Post. Видання започаткувало її у травні 2014-го й вирішило закрити наприкінці минулого року. Чому? Бо продукування фейкових історій мало економічний сенс. Автор матеріалу у Washington Post писав: «Нинішній зсув має економічне пояснення. Коли ти брешеш, то заробляєш більше. Від початку 2014-го чимало ін-

тернет-підприємців зрозуміли, що ніщо не стимулює трафіку так ефективно, як історії, котрі звинувачують і нагнітають упередження читачів. Якщо раніше писали багато брехні про смерть зірок або якусь «сатиру» на них, то нині ті самі люди ведуть цілі успішні сайти, які не займаються нічим, окрім тролінгу якогось груп меншин, із котрих зручно знущатись, або ж гри на огидних стереотипах. Пол Горнер, власник pbc.com.co та низки інших дуже прибуткових веб-ресурсів із фейковими новинами, якось конкретно мені сказав, що намагається вигадувати історії, які провокуватимуть сильну реакцію серед консервативно настроєних людей середнього віку. «Вони багато чого поширюють у Facebook, — пояснив він. — Це ідеальна аудиторія».

Такі тенденції чітко простежуються і в Естонії. Цікавості додає той факт, що загальна підозрілість до мейнстримних ЗМІ заганяє російську дезінформаційну кампанію в скрутне становище: якщо люди не довіряють західним розкрученим ЗМІ, то російським аналогам також. Мінус, отже, у тому, що урядам країн Європи й Америки через цю недовіру теж складніше доносити свої меседжі.

Російська м'яка сила доволі безнадійна в Естонії, коли йдеться про масове споживання чи масову культуру. Дуже нелегко уявити, що, пробувши 12 років частиною внутрішнього ринку ЄС, побачивши його переваги, наша країна схотіла б приєднатися до Євразійського союзу. Нині тут зберігаються тенденції поведінки, успадковані з часів СРСР: люди на півночі Естонії дивляться телебачення Фінляндії, зокрема тамтешню рекламу харчів та інших товарів. Порівняння їх із радянськими магазинами явно шкодило образі «соціалістичного раю». На сьогодні до того ж кожен може все це купити. І якщо підсумувати коротко, то краще їздити на Volvo, ніж на «Волге».

Що стосується політики, то спроби сформувати суто російську партію в нашій країні завершилися наразі нічим. Центристська партія Естонії успішно привернула на свій бік більшість виборців російського походження. Нині вона в урядовій коаліції, а це означає, що, найімовірніше, у правлячому кабінеті буде більше міністрів-росіян. Останнє, своєю чергою, спростовує закиди Москви, мовляв, «соотечественнікі», що живуть в Естонії, позбавлені політичних прав. Хоча Центристську партію й звинувачують у надмірній прив'язаності до Кремля, нова коаліція чітко заявила, що базові принципи зовнішньої та безпекової політики Естонії залишаться незмінними.

Росія намагалася посилити вплив на естонських росіян через свої неурядові організації, але теж марно. Після бунтів довкола бронзового солдата у 2007 році останнім не вдалося залучити достатньо людей до своїх лав, тож можна з певністю сказати, що гроші, які на них витрачають, викинуті на вітер. Те, як події навколо монумента зображували російські ЗМІ, стало дзвіночком для багатьох — вони зрозуміли: того, про що їм говорять, у реальному житті немає.

Естонія — одна із країн ЄС, які найбільше постраждали від санкцій Союзу проти Росії. Наші фермери отримали допомогу з різних фондів ЄС. Сьогодні ситуація в цьому сенсі не з приємних і вже чується заклики відкрити доступ до ринку східної сусідки знову. Але загалом жодна із провідних політичних сил поки що не озвучила вимог скасувати санкції. Тут,

Після нетривалої політичної кризи 17 листопада новим прем'єром Естонії стане Юрі Ратас, колишній мер Таллінна й новий лідер Центристської партії, яка на останніх виборах здобула другий результат (маючи значну підтримку серед місцевих етнічних росіян). Дотепер, попри успіхи на виборах, вона залишалася поза коаліціями через зв'язки попереднього очільника з «Единой Россией». Зараз Центристська партія успішно сформувала більшість із есдеками та правою полісилою «Союз Вітчизни і Res Publica»: за словами її партнерів по новій більшості, такий союз став можливим для них власне після заміни лідера ЦП. Раніше на її чолі стояв Едгар Савісаар, який 10 років тому підписав угоду з «Единой Росією» про формування міжпартійних комітетів для роботи в освіті й культурі, а також для посилення двосторонніх зв'язків. Утім, коментатори вважають, що зміна провідника може обернутися для політики складнощами: значна частина її етнічного російського електорату лояльна до Савісаара, тож тепер їй доведеться якось балансувати між перевагами власних виборців та політикою уряду. За словами нового очільника Центристської партії Юрі Ратаса, тодішня угода з «єдиноросами» так і не реалізувалась, і «ситуація не зміниться, доки Кремль не почне знову поважати міжнародне право».

можливо, свою роль відіграв попередній негативний досвід із російськими ринками: у 1995-му Кремль установив подвійне мито на товари з Естонії нібито через порушення нею прав російськомовних громадян. Відтак ринок РФ утратив свою важливість. А ще більше після кризи 1998-го. Надалі естонські бізнесмени теж відчували непередбачуваність російського ринку, а отже, санкції ЄС та контрсанкції Москви їх не дуже здивували. Утім, без привабливого ринку м'яку силу Росії сприймати всерйоз не можна.

ПРОТЯГОМ КІЛЬКОХ РОКІВ ДЕПАРТАМЕНТ ОБОРОННОЇ ПОЛІЦІЇ УСПІШНО ВИЯВЛЯЄ ІМЕНА АГЕНТІВ ВПЛИВУ РФ І КАНАЛИ, ЧЕРЕЗ ЯКІ КРЕМЛЬ НАМАГАЄТЬСЯ ДІЯТИ ПРОТИ ЕСТОНІЇ

Але найбільше питань щодо м'якої сили РФ лежить у площині розуміння історії. Естонія та Росія абсолютно по-різному інтерпретують Другу світову війну, хоча й тут основна проблема не тільки й не стільки в минулому. Якщо ми, естонці, чуємо, як масові убивства й депортації виправдовують тим, що це діялось у воєнний час або в специфічному контексті, то нам дуже просто уявити, як усю повторилось би знову. Якщо пакт Молотова — Ріббентропа мав на меті захистити західні кордони Радянського Союзу, хоча це коштувало мільйонів життів у Литві, Латвії та Естонії, то, може, Росія ще раз захоче «захистити» власні західні кордони? Заклики зупинити переміщення військ НАТО до країн Балтії звучали з вуст кремлівських політиків не раз. Крім того, згідно з нещодавно ухваленим у Росії законом Радянський Союз не нападав на Польщу в 1939-му, а ті, хто каже протилежне, можуть опинитись у суді. В Естонії, навпаки, немає ностальгії за Радянським Союзом. Факт його розпаду загалом не сприймається як «найбільша геополітична катастрофа ХХ століття», швидше як благословення, котре уможливило відродження Естонської Республіки.

З огляду на всі ці фактори успішне використання російської м'якої сили в Естонії майже нереальне. ■

У зоні ризику

Ольга Ворожбит

Латвія з-поміж трьох країн Балтії має чи не найбільше зв'язків із Росією, через які остання може шукати канали впливу. Утім, ситуація поступово змінюється

Негромадяни. П'ята колона Москви в Латвії є найчисленнішою в регіоні

У Латвії проживає одна з найбільших спільнот етнічних росіян серед країн ЄС та НАТО: 25% латвійців мають російське коріння, а для 37% російська є рідною мовою. Крім того, у Латвії мешкає ще й 300 тис. негромадян — переважно це росіяни (або й українці) за національністю, які мігрували туди за часів СРСР. Такий склад населення робить країну чутливою до впливу російських державних каналів. За даними компанії TNS, навіть етнічні латвійці проводять більше часу за переглядом російськомовних каналів, оскільки останні пропонують якісніший розважальний контент. Відповідно російськомовні латвійці менше дивляться латвійські канали. На думку багатьох медіа-експертів, це тривожна тенденція.

Радник Міністерства культури Латвії, дослідник Мартінс Капранс у коментарі *Тижню* каже, що від початку російської агресії проти України тут гостро постало питання безпеки й медіа тепер є його час-

тиною. Тому уряд усіляко намагається покращити ситуацію. Так, 8 листопада було ухвалено документ під назвою «Принципи роботи медіа». Один із його пунктів, за словами експерта, передбачає вирішення проблеми невеликого латвійського медіа-різноманіття та містить пропозиції, як зробити латвійські ЗМІ альтернативою для російськомовного населення. «Для виконання цих позицій будуть окремі статті в бюджеті», — каже Капранс.

Також він зазначає, що велася дискусія про можливість створення нового латвійського російськомовного медіа, які закінчилися нічим. Проти цієї ініціативи виступає правий Національний альянс — одна з партій, що утворюють нинішню урядову коаліцію. Його представники вважають, що такий канал заважатиме вчити латвійську російськомовним громадянам.

У Латвії, як і в Литві, на певний час забороняли трансляцію державних російських каналів. Зокрема, у 2014-му та 2016-му Національна рада електронних

мас-медіа тимчасово забороняла трансляцію російського «Россія РТР». У березні цього року урядовий орган, який курирує домен .lv, скасував реєстрацію для латвійської дочки російського державного міжнародного мовника «Спутник» sputniknews.lv. Утім, закриття мало зворотні наслідки: через кілька годин вона з'явилася під доменом .com. Крім того, сайт, про який до того знало небагато людей, набув розголосу.

Велика частка етнічних росіян разом із негромадянами російського походження формує високий запит на російську м'яку силу в регіоні, і РФ тут не скупиється. Великим реципієнтом кремлівських грошей на початку свого існування була партія «Гармонія», яку вважають російською і яка репрезентує російське населення країни. На минулих парламентських виборах вона здобула перемогу, проте коаліцію вдалося сформувати іншим полісилам.

Через створений фонд «Русский мир» Кремль надає кошти прихильним до нього організаціям у багатьох країнах світу. І Латвія тут на особливому рахунку. За інформацією порталу Re:Baltica, із 2008-го по 2012-й загальна сума вливань перевищила €170 тис. Ці гроші отримували і партія «Гармонія», і депутат Європарламенту Тат'яна Жданок, відома своїми прокремлівськими позиціями. За даними авторів дослідження Kremlin Playbook, у 2005 році «Гармонія» отримала від Кремля \$1 млн.

Щедра підтримка кремлівськими soft power-донорами (а це не лише «Русский мир», а й «Россо-трудничество», Фонд Горчакова й Фонд підтримки та захисту співгромадян за кордоном) проросійських організацій у країнах Балтії ні для кого не є секретом. Питання лише в сумах, на які не скупиється Росія. За даними Re:Baltica, за останні три роки такі організації в Латвії та Естонії отримали від РФ €1,5 млн. Зокрема, Латвія — €680 тис., лівову частку з яких поглинув Латвійський комітет із прав людини Тат'яни Жданок.

Окрім інших ниток, за які в разі потреби може смикати Росія, ще й цілковита енергетична залежність Латвії від російських ресурсів. І це найбільш важке її місце. РФ на 100% забезпечує потреби Латвії в блакитному паливі. Крім того, у них єдина електро-система. За словами експерта з питань енергетики та ризику Агнії Грігас, сектор електропостачання лишається найуразливішим з погляду можливого впливу РФ на країни Балтії, зокрема Латвію.

«Усі три держави Балтії залишаються в російській та білоруській електричній системі, контрольованій із Москви. Але планують перейти до європейської. Росія ж сприймає такий крок вороже й не скупиється на агресивну риторичку», — коментує **Тижню** пані Грігас. Крім того, джерелом потенційного політичного впливу, як і раніше, буде природний газ. Латвійська газова компанія Latvijas Gaze все ще на 34% належить Газпрому і є єдиним постачальником блакитного палива в країні. На думку експерта, російський газовий монополіст і далі обцятиме дешевий газ для промисловості країни Балтії, лобіюватиме групи та політиків в обмін на «співпрацю» та «хороші відносини», що насправді означає політичні поступки. Серед таких лобістів, зокрема, керівник газової компанії Itera Latvija, колишній агент КГБ Юріс Савіцкіс, який стверджує,

що лібералізація ринку газу в Латвії не матиме позитивних наслідків, Росія й далі лишатиметься єдиним постачальником, але ціни будуть на 20–30% вищими.

«Посилення Росією мілітаризації Балтійського моря та зростання активності її повітряних і військово-морських сил можуть загрожувати енергетичній інфраструктурі країн Балтії. Зокрема, литовському LNG-терміналу або потужностям, що йдуть Балтійським морем до Фінляндії та Швеції», — зауважує експерт.

Проте є і позитивний сценарій. Згідно з угодою про приватизацію 1997 року компанія Latvijas Gaze має монополію на продаж блакитного палива в країні до квітня 2017-го. По закінченні цього терміну, на думку Агнії Грігас, Латвія, ймовірно, піде за прикладом Естонії й купуватиме газ у Литві, який надходитиме до її ГТС із литовського LNG-терміналу. За словами експерта, свою першу знижку від Газпрому Литва мала, коли отримала перше додаткове джерело постачання. Тому пані Грігас припускає, що, тільки-но Латвії вдасться бодай трохи диверсифікувати постачання, Газпром запропонує їй вигідніші ціни.

Половина депозитів у латвійських банках на-

СЕКТОР ЕЛЕКТРОПОСТАЧАННЯ ЛИШАЄТЬСЯ НАЙУРАЗЛИВІШИМ МІСЦЕМ З ПОГЛЯДУ МОЖЛИВОГО ВПЛИВУ РФ НА КРАЇНИ БАЛТІЇ, ЗОКРЕМА ЛАТВІЮ

лежить росіянам чи вихідцям із колишнього СРСР. В останні роки латвійські банки-нерезиденти відзначилися ще й тим, що виступили посередниками у відмиванні грошей, як-от, наприклад, корупційні російські гроші чи долари Сергія Курченка.

На нечисте походження російського капіталу увагу латвійської еліти, за даними розслідування Re:Baltica, звертають уже й у США. Терпиме ставлення до брудних грошей може коштувати Латвії членства в Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Як пише у своїй статті журналістка Саніта Ємберга, після того як парламент вирішив розглянути пропозицію Міністерства фінансів щодо ширшої перевірки клієнтів банків та збільшити штрафи за відмивання коштів, за справу взялися лобісти. Серед них, наприклад, колишній міністр закордонних справ Айвіс Роніс, який є членом правління аналітичного центру Certus, що, за припущеннями журналістів, займатиметься відбілюванням репутації банків-нерезидентів і далі просуватиме можливість відмивання коштів через них.

Утім, ситуація в Латвії змінюється, і одним із поштовхів до цього, на думку експертів, стала російська агресія проти України. Так, Мартінс Капранс зазначає, що серед російськомовних латвійців, згідно з його нещодавнім дослідженням, побільшало патріотів Латвії. Ставлення до Росії погіршується. Запуск литовського LNG-терміналу дасть можливість у майбутньому користатися його потужністю і Латвії. Ситуація більше не видається безвихідною. ■

Прагнення до нуля

Костянтин Амелюшкін, Вільнюс

У Литві не говорять про м'яку силу Росії, говорять про пропаганду

До початку подій в Україні концерти російських популярних співаків у литовських містах не були рідкістю. Вони часто збігалися з національними святами. У якийсь момент їм просто стали відмовляти в концертних майданчиках по всій країні, й на сьогодні, мабуть, лишилося одне місце у Вільнюсі, де із завидною регулярністю можна побачити представників російської естради. Назва цього концертного залу серед широкого загалу асоціюється з «ватою». А такі люди, як Олег Газманов, що любив на концертах у Литві козирнути виконанням «Рожденного в СССР» (де є рядки й про країни Балтії), виявилися в списку персон нон грата. Ходить на ці виступи публіка, яка переважно споживає продукцію російського ТБ, у якої є певна ностальгія за Росією або яка просто любить російську естраду.

Ще один момент — культурні заходи іншого рівня, тобто приїзд відомих людей дещо вищого ґатунку. Наприклад, нещодавній візит усесвітньо відомого режисера Александра Сокурова й показ його стрічки «Франкофонія». Реакція литовських експертів на цей захід була неоднозначною, бо якраз і згадали про м'яку силу Кремля, який через представників культури також намагається проводити певну політику, використовуючи їх для створення сприятливого тла щодо Росії.

Свого часу Росатом у Литві, наприклад, міг спокійно влаштувати дискусії, запрошуючи на них як російських, так і литовських експертів. На одному з таких заходів його організатор у розмові зі мною здивувався: от же ж, ніхто з журналістів навіть не погуглив прізвищ учасників. «Тому самі винні», — розвів він руками. Виявилося, що один з учасників був пов'язаний із ФСБ.

Також можна було відмивати гроші через банк ексцентричного мільйонера Владіміра Романова. Серед представників політичному зустрічалися такі діячі, як, наприклад, лідер Партії праці Віктор Успаскіх, який свого часу заробив гроші на співпраці з Газпромом.

Однак із Газпромом у Литві попрощалися, Росатом теж не вітають обіймами, Партія праці з правлячої коаліції на останніх виборах лишилася з кількома мандатами в парламенті, а після того, що сталося в Україні, всі тепер уважніше дивляться, куди їх запрошують. Побачивши себе на калінінградському ресурсі Rubaltic, який публікує аналітичні статті про те, як усе погано в країнах Балтії, зокрема в Литві, серед експертів, литовські політологи та журналісти схопилися за голову. Їх же ніхто й не спитав, чи хочуть вони бути в цьому переліку експертів.

До Майдану литовських політологів, аналітиків, журналістів часто запрошували на різноманітні

дискусії, зокрема в Калінінграді. Зараз навряд чи хтось із них відважиться навіть на коментар для російських ЗМІ. За винятком хіба що видань на кшталт «Новой газети».

Журналістів запрошували в різні прес-тури під девізом «тільки культура, ніякої політики». І вони погоджувалися. Зараз сумніваюся, що хтось з експертів, медійників, я вже не кажу про політиків, на запрошення поїде на офіційний захід будь-якого формату до Росії.

Литва й Росія — вороги. Так уже вийшло. І так уже офіційно зафіксовано в стратегіях національної оборони обох країн. Країни перебувають по різні боки барикад, анітрохи цього не приховуючи. Єдине, де Кремль ще може розраховувати на свій вплив на уми, — це телебачення.

У Литві, як і раніше, популярне російське ТБ, литовські канали купують відповідний контент через цінову доступність. Однак на компанії, які його транслюють, чиниться постійний тиск. Якщо говорити про те, як жителі Литви сприймають війну в Україні, то різниця в інтерпретації добре помітна в ЗМІ: у литовських домінує західна версія, у російських — кремлівська. Це визначає й установки литовців: ті, хто отримує інформацію з литовських ЗМІ, підтримують Україну, а ті, хто користується російськими джерелами, — РФ.

За результатами останніх опитувань, російські телеканали хоча б раз на день дивиться 61% респондентів. Литовці про події в Україні та Росії дізнаються з литовських ЗМІ, тоді як люди інших національностей — переважно з російських каналів, таких 58%. І коли литовська влада, як, утім, і влада сусідніх країн Балтії, постала перед цим фактом, тема трансляції російського ТБ актуалізувалася сама по собі. Стало зрозуміло, що до такої ситуації призвела, зокрема, і неважність до національних меншин упродовж усіх років незалежності. Ось, будь ласка: за результатами нещодавнього дослідження, 75% респондентів (72% росіян і 64,6% поляків) нейтрально або позитивно оцінили президента Росії Владіміра Путіна. Далю Грібаускайте негативно оцінили 37,4% росіян і 44,4% поляків, і це в той час, як нинішній президент зазвичай є лідером рейтингів серед популярних політиків у Литві.

Після того як мовлення телеканалу «РТР-Планета» кілька разів припинялося на три місяці, його включили в платний контент, який тепер можуть дивитися тільки глядачі кабельних мереж, що купують пакет «Русский». Зарубіжні канали на кшталт Discovery раніше транслювалися російською, тепер англійською. Російської мови в ефірі стає менше, у чому винен сам Кремль, який через свої ЗМІ під час Майдану транслював, як це називають у Литві, матеріали, що «розпалюють ворожнечу».

ФОТО: КАРОЛІНА ПАНСВІЧ, DELFI

Планова активізація. Триколори на вулицях Вільнюса з'являються, як правило, раз на рік — у День Росії, коли посольство РФ проводить відповідні акції

Є окрема історія з «Первым Балтийским каналом», який, пускаючи в ефір продукцію російського «Первого», робить у Литві ще й новинну передачу «Литовское время». Претензії до нього були й раніше, але формально не придерешся: компанія зареєстрована в Британії, явно вираженої пропаганди там немає, але російські шоу та серіали транслює постійно — ось вам ще один приклад м'якої сили.

Треба враховувати, що, наприклад, росіян у Литві проживає приблизно 5%. І рейтинги в ПБК доволі високі, як і в «Русского радио Балтия», іншого «м'якосильного» російського гіганта. До речі, якийсь час ця радіостанція була чи не найпопулярнішою в Каунасі — місті, яке традиційно вважають одним із найбільш литовських (в етнічному сенсі).

У ЗМІ Кремлю шлях закритий, за винятком статей у російськомовних виданнях, які, на відміну від Латвії та Естонії, не мають широкої аудиторії, крім тих, кого назад у СРСР запрошувати не треба, оскільки вони ще там.

«Комсомольская правда» в країнах Балтії проводить зустрічі з російськими акторами, журналістами, телеведучими в межах так званого медіа-клубу «Формат А2», у ході яких приховано, у рамках розповідей про своє життя і роботи, створюється таке тло: «як же було добре раніше, коли всі жили разом, а тепер...»

Утім, скільки доводилося спостерігати за такими заходами — представників литовських ЗМІ там не побачиш. До речі, журналістка «КП» Галіна Сапожнікова, яка заснувала «Формат А2», у Литві оголошена персоною нон грата. Про це вона дізналася, коли її не впустили до Вільнюса.

Позаяк між РФ та Литвою відносини у всіх сферах практично нульові, лишається така близька

Росії, як, утім, і будь-якій іншій країні, м'яка сила: культура — ніякої політики.

Є ще дві події, які литовські ЗМІ не обходять увагою. Це 9 травня і День Росії. І тут уже важко говорити про відсутність політики, оскільки під час останнього святкування річниці перемоги у Другій світовій війні біля меморіалу загиблим радянським воїнам (із «Безсмертним полком», георгіївськими стрічками тощо) у Вільнюсі було чути дружні оплески, приміром, коли один із промовців заявив: «Я привіз цю георгіївську стрічку з Криму». А на святкуванні Дня Росії можна було спостерігати молодих людей у футболках із Путіним, а також величезну кількість георгіївських стрічок, які в Литві інакше, як «колорадами», не називають. Навіть у парламент свого часу було внесено пропозицію заборонити її використання як символу агресії в Україні.

До українських подій Росія в Литві також влаштувала так звану екуменічну службу за участю представників усіх християнських конфесій і релігій (наприклад, караїмів) Литви в головному православному соборі країни 8 травня, куди запрошувалися литовські політики, оскільки в заходах Посольства РФ 9 травня вони участі не беруть. Про закінчення Другої світової в Литві згадують саме 8 травня, а 9-го числа святкують День Європи. Однак ні цього року, ні минулого про той захід чути не було.

Тож ситуація з м'якою силою в Литві приблизно така. Місця для неї тут, окрім як трансляція російських телеканалів та кількох культурних подій на рік, практично немає. Цікаво, що литовських військових спеціалістів нещодавно запросили для навчання британських військових у здобутті навичок протистояти пропаганді. Цей факт говорить сам за себе. ■

Залізний флюгер

Німеччина та її канцлер поки що надто нерішучі, аби стати лідерами вільного світу

Подорож до Берліна — це на кожному кроці нагадування про ті лиха, яких завдали німці. По всьому місту розкидані пам'ятники жертвам Голокосту й інших звірств. У дещо занедбаному, але модному районі Кройцберг плакати й листівки засуджують легші гріхи німців, від джентрифікації міст до Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства (ТТІП) — угоди про зону вільної торгівлі між Європейським Союзом та Америкою, яку зневажили в Німеччині й, можливо, назавжди поховала перемога Дональда Трампа.

Однак за межами Німеччини після обрання Трампа розчаровані ліберали відчайдушно чекають милості саме від цієї країни. Вже, криза біженців і посилення впливів популістів-ізоляціоністів по всій Європі вже підірвали впевненість Заходу в собі. Тепер, після виборчої кампанії, у ході якої Трамп обіцяв розібратися з іммігрантами, клявся переписати торгові угоди й погрожував скасувати американські гарантії безпеки, найбільш незамінна на Заході держава, схоже, звільнила себе від своїх обов'язків. Тим часом у відчайдушному пошуку кандидата на роль лідера вільного світу багато поглядів звертаються до канцлера Німеччини Ангели Меркель.

Чому — зрозуміти неважко. Спокійна й урівноважена, терпляча й віддана захистові свободи, якій вона себе присвятила, ще будучи молодим фізиком у НДР 1989 року, Меркель стала маяком для тих, хто боїться за майбутнє лібералізму. Вона прихильно ставиться до ринкової економіки, торгівлі та ефективного урядування. Її готовність допомагати втікачам від війни в Сирії різко контрастує з розворотом до антимиграційних настрів в інших країнах Європи. Із перемогою Трампа

мали б закінчитися будь-які спекуляції стосовно того, що Меркель не збиралася балотуватися на четвертий термін на федеральних виборах у Німеччині наступного року.

Утім, хто сподівається, що Німеччина повністю замінить Америку, той буде розчарований. Згадайте підхід Меркель до кризового менеджменту: євро, України, біженців. У кожному випадку вона діяла інакше, але незмінними були намагання канцлерки ухилитися від прямої відповіді: вона ходила околяса в питанні фінансової допомоги державам-банкрутам; повірила на слово Владімірові Путіну, не зрозумівши вчасно, що той бреше; реагувала на наплив біженців замість намагатися запобігти йому, зробити так, щоб він узагалі виник. В очах тих, хто шукає стабільності, схильність Меркель до вагань може видаватися просто рисою характеру, а не шкідливим недоліком. Але рішучий лідер навряд чи може бути таким.

Та й, власне, німецька напористість не завжди сприймається на «ура!» в самій Європі. Після Другої світової минуло вже сім десятиків років, а демонстранти в Іспанії чи Греції, обурені суворим підходом Німеччини до управління бюджетом, досі нагадують про нацистів. Спроби створити вісь противників суворої економіки (читай: противників Німеччини) в ЄС викликають у Берліні справжній жах. Докірливий тон привітального листа Меркель до Трампа, у якому вона обіцяла співпрацю між двома державами на ґрунті відданості ліберальним цінностям, потішив прогресивну громадськість світу, але схвилював декого в Берліні. «Нас захищає наша жахлива історія, — каже колишній міністр закордонних справ Йошка Фішер. — Нам не можна казати: зробимо Німеччину великою знову».

Що важливіше, американський мир, Рах Амерісапа, завжди вимагав зусиль США. Німеччина з оборонним бюджетом, який дорівнює 1/15 американського, без засобів ядерного стримування і з інстинктивним прагненням до пацифізму не має ні здатності, ні бажання виступати в ролі світового ліберального гегемона. Це країна, яка в муках вирішувала, чи озброювати іракських курдів для боротьби проти «Ісламської держави». У самій Європі (не кажучи вже про світ за її межами) лише Франція та Британія здатні задіювати свою силу, і німців це чудово влаштовує. Грубо кажучи, якщо путінські танки заїдуть у Балтію, виганятиме їх звідти не Бундесвер.

І загалом у Меркель амбіції дещо меншого масштабу. Перша з них — втримати розколоти Євросоюз, частково молитвами, частково діями. Німеччина покладає надії на те, що її вічний партнер по ЄС Франція обере наступного року притомного президента. Французько-німецька спільнота мала б допомогти урядам держав ЄС знайти спільну основу для

оборонної співпраці, і на цьому будуть зосереджені її зусилля в наступні місяці (додатково мають стимулювати сумніви щодо готовності Трампа підтримувати на нинішньому рівні роль США в НАТО). Якщо така політика виявиться успішною, Німеччина згодом може розглядати й амбітніші проекти, як-от глибша інтеграція єврозони. Але грандіозні плани інституційних змін у ЄС, не кажучи вже про зміну світового порядку під проводом Німеччини, на порядку денному в Берліні не стоять. Пріоритет — зупинити негативні процеси.

НІМЕЧЧИНА БЕЗ ЗАСОБІВ ЯДЕРНОГО СТРИМУВАННЯ І З ІНСТІНКТИВНИМ ПРАГНЕННЯМ ДО ПАЦИФІЗМУ НЕ МАЄ НІ ЗДАТНОСТІ, НІ БАЖАННЯ ВИСТУПАТИ В РОЛІ СВІТОВОГО ЛІБЕРАЛЬНОГО ГЕГЕМОНА

Тим часом Меркель, чий політичний капітал підточила криза біженців, повинна зберегти свої позиції в самій ФРН. Через появу партії «Альтернатива для Німеччини» (АдН), що виступає проти міграції, після наступних виборів урядова коаліція, очевидно, збере набагато слабшу більшість у Бундестазі, ніж та, яку велика центристська коаліція Меркель має нині. Це обмежить простір канцлерки для маневру і в країні, і в Європі. Політична роздробленість повертає також на порядок денний

давні питання геополітичної лояльності Берліна. Westbindung (згуртованість Заходу), що лежить в основі зовнішньої політики Німеччини ще з часів Аденауера, нині під загрозою через те, що ультра-праві та ліві партії запобігають перед Росією.

ЛІДЕРСТВО ЗСЕРЕДИНИ

А що ж Трамп? Наразі Німеччина зберігає зворушливу віру в те, що американські інститути стримуватимуть найгірші імпульси новообраного президента. Але його брудна кампанія та хаотичність перехідного періоду свідчать, що Трамп стане черговим непередбачуваним політиком на кшталт Сільвіо Берлусконі й Ніколя Саркозі, які вже випробували витримку Меркель. Особливе занепокоєння викликає Росія. Якщо новий господар Білого дому залишить Україну напризволяще й дозволить послабити американські санкції, зберегти єдність Європи стане майже неможливим завданням для канцлерки.

Зацікавленість Німеччини в ліберальному світовому порядку величезна. Її експортноорієнтована економічна модель залежить від активної міжнародної торгівлі; її політична ідентичність нерозривно пов'язана із сильним ЄС; її західна орієнтація неможлива без дружби і співпраці з Америкою. Усі ці речі зараз можуть опинитися під загрозою, і Німеччина постраждає більше за інших, якщо втратить їх. Але сподіватися, що ситуацію врятує Меркель, не варто: зробити це самотужки їй не до снаги. ■

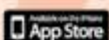
ЕСПРЕСО

УКРАЇНСЬКИЙ
ПОГЛЯД НА СВІТ

КОНСТРУКТИВНА РОЗМОВА
З АВТОРИТЕТНИМИ ЕКСПЕРТАМИ

ПРО ПОЛІТИКУ

з Сергієм Руденком

ПО БУДНЯХ О **20:00**

Ку-клукс-клан у Німеччині

Ярослав Пешек

У ніч із 9 на 10 листопада 1989-го, 27 років тому, впав мур, що розділяв із серпня 1961-го німецьке місто Берлін на західну та східну частини. Люди відразу масово ринули до Західного Берліна, і менше ніж за рік, 3 жовтня 1990-го, відбулося об'єднання Німецької Федеративної Республіки та Німецької Демократичної Республіки в одну державу.

Сьогодні Німеччина належить до п'яти найбільших держав Європи: маючи 82 млн населення, ефективну економіку й стабільну політику, їй вдалося здобути високий авторитет на міжнародній арені. Саме тому сьогодні європейська спільнота так уважно стежить за новинами з Німеччини стосовно проблем з екстремізмом і вирішення нинішньої кризи біженців.

У ці дні в ЗМІ з'явилася інформація про напад спецпідрозділів німецької поліції на групу з 14 чеченців — громадян Російської Федерації, яких підозрюють у фінансуванні ісламського тероризму. Німецькі правоохоронні органи поінформували, що в країні діє кілька груп расистської організації Ку-клукс-клан (ККК). За даними газети *Suddeutsche Zeitung*, у цієї організації зовсім небагато учасників, але починаючи з 2001 року зареєстровано 68 злочинів, пов'язаних із ККК.

Недооцінювання дієздатності екстремістів виявилось ще раніше. Наприклад, Берлін дуже спорадично інформував про групу «Громадяни Рейху» аж до того моменту, доки один із її членів не вбив поліцейського. Наростання активності ККК не може не викликати занепокоєння, зокрема в промислових містах Дуйсбург, Ессен і Дортмунд. Ті, хто належить до клану в цих містах, мають підтвердити свою німецьку національність і належність до християнського віросповідання.

Цього року в травні справою ККК змушені були займатися представники центрального управління боротьби з екстремізмом і тероризмом, які констатували ритуальне спалювання хрестів і демонстрування прапорів зі свастикою. Слідчі також назвали антидержавними пісні та гасла активістів клану. Проте йдеться не лише про вербальне порушення законів. Нещодавно стало відомо про напади членів клану на африканців чи безпритульних. Попереджувальним сигналом стало бажання екстремістів з групи «Національно-соціалістичне підземелля» (НСП) проникнути в ККК і координувати свої акції з кланом. Адаже на совісті в НСП вбивство десятків людей.

Немає найменшого сумніву в тому, що екстремісти паразитують на неуспішній європейській міграційній політиці. У низці європейських країн громадськість радикалізується і вимагає від органів ЄС ефективного вирішення кризи біженців. Адаже з кінця Другої світової війни через Європу пройшло менше біженців, ніж за останній час. У 2015 році європейським країнам надійшло 1,3 млн заявок про отримання притулку. Як бачимо, ситуація не покращується: хоча угода з Туреччиною й обмежила наплив біженців до Європи через Грецію, але вона лише спрямувала потік мігрантів на інші, набагато небезпечніші маршрути. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, від початку цього року в Середземному морі загинуло щонайменше 3740 осіб із 327 800, які спробували дістатися до ЄС.

Більшість мігрантів пливе з півночі Африки, зокрема з Лівії. Їхня смерт-

РАДИКАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДЯН МОЖЕ ДЕСТАБІЛІЗУВАТИ ПОЛІТИЧНУ СИТУАЦІЮ В НІМЕЧЧИНІ, ВПЛИНУТИ НА РЕЗУЛЬТАТИ ВИБОРІВ, А ОТЖЕ, І НА СПОСІБ ТА ПРОГРАМУ УРЯДУВАННЯ

ність зросла втричі, а центральною брамою доступу до ЄС цього року стала Італія.

Особливість нинішньої хвилі мігрантів — це однозначне прагнення більшості біженців дістатися до Німеччини й попросити там притулку. Наприклад, Чеська Республіка прийняла групу біженців із Сирії. Провівши деякий час у країні, сирійці вирішили поїхати з Чехії й отримати притулок у Німеччині, аргументувавши своє рішення тим, що там у них родичі. Але згідно із законом ніхто не має права не дозволити їм цього.

Саме тому бажання ЄС започаткувати розподіл біженців відповідно до квот, які визначив Брюссель, не знайшло підтримки в низці країн-членів. А біженці тим часом обирають собі місце для проживання, керуючись лише власними уявленнями про вигідніші умови існування.

Радикалізація громадян, зокрема в передвибірчий період, як бачимо з наведених вище прикладів діяльності екстремістів, може дестабілізувати політичну ситуацію в Німеччині, вплинути на результати виборів, а отже, і на спосіб та програму урядування. Якщо це станеться, Німеччині знадобляться допомога й розуміння насамперед інших членів ЄС. ■

«Світ у 2017» — глобальний прогноз **The Economist** на наступний рік. У ньому зібрані оцінки політиків, економістів, учених з усього світу. Він містить усі ключові тренди: від найновітніших технологій до головних культурних подій 2017-го. Ексклюзивним українським партнером «Світу у 2017» є «Український тиждень», який не лише перекладає тексти **The Economist**, а й готує власний прогноз на наступний рік для України. До такої роботи **Тиждень** залучає авторитетних діячів, блогерів, громадських активістів і публіцистів. Щонайменше 20% контенту випуску присвячено українській проблематиці. В Україні спільний проект **The Economist** і **Тижня** «Світ у ...» виходить уже сьомий рік поспіль.

Подарунок* для передплатників журналу «УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ»

6 або 12 місяців

Едіт фон Зальбург
«Син України»
Роман призабутої нині австрійської письменниці першої третини минулого століття засвідчує сприйняття наших країни й народу певною частиною освічених кіл Західної Європи. Читачеві запропоновано своєрідний «погляд збоку» на русифікованого українця, поданого як збірний образ «синів України» — невідомих, але репрезентативних в історичному сенсі.

Ярослав Тинченко
«Військово-морські сили України»
Видання продовжує серію книжок, присвячених організації, уніформі та військовим діям Збройних сил України доби Визвольних змагань. На відміну від інших досліджень, у яких розглянуто історію українського флоту, автор використав низку документів та газетних публікацій того часу, не відомих спеціалістам та широкому загалові. Крім того, у книжці вміщено чимало фото, частина з яких публікується вперше.

«Війна. Життя de facto»
До книжки ввійшло 10 художніх репортажів, відібраних за результатами ІV конкурсу «Самовидець». Тексти присвячені подіям на Сході України. Репортажі, зібрані в альманасі, — це спроба розібратись у тому, як життя de facto в часи, коли країна перебуває у стані неоголошеної війни, а частину її території анексовано.

Детальну інформацію можна дістати за тел. **044-351-13-00** або **067-407-10-96** (callback), peredplata@tyzhden.ua

*Під отриманням подарунка маємо на увазі можливість придбати книжку на вибір за **1,00 грн.** Грошового еквівалента подарунків не виплачуємо й не компенсуємо. Пропозиція чинна від 25 жовтня до 31 грудня 2016 року. Акція не діє в разі передплати у відділеннях **Укрпошти** або на сайті portmone.com

Оберіть зручний для вас спосіб передплати

«Український тиждень» можна передплатити у друкованій та електронній версіях.
«Світ у 2017» — у друкованій версії

РЕДАКЦІЙНА:
у будь-якому банку за наведеними реквізитами. Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

СПЛАТИТИ БАНКІВСЬКОЮ КАРТКОЮ:

або на сайті tyzhden.ua
ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

- на 1 міс. — 55 грн
 - на 3 міс. — 156 грн
 - на 6 міс. — 301 грн
 - на 12 міс. — 601 грн
- «Світ у 2017» — 50 грн**

У відділеннях УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

Телефон редакції: **044-351-13-00**

Повідомлення	Отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача код отримувача	
	Назва установи банку	300023	
		ПАТ «Укрсоцбанк» МФО банку	
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
		Вид платежу: за передплату на журнал	
		Період:	
Касир		сума, грн	
	Платник (підпис)		

** У графі «вид платежу» вкажіть, будь ласка, назву журналу

Ветерани

У фіналі французьких президентських перегонів можуть зійтися кандидат від правоцентристів і Марін Ле Пен

Республіканський сюрприз. За підсумками праймериз лідерство серед французьких правих здобув відомий проросійською риторикою Франсуа Фійон

Концертна зала, що притулилась одним боком до столичної кільцевої дороги, була заповнена вщерть, хоча подія припала на вечір звичайного будня. Під гуркіт барабанів, серед прихильників, які розмахували французькими триколорами, на сцену вийшов претендент від партії. Юрба була радше доброзичливою, ніж «зарядженою». Біля лотків із сувенірами мало хто брав плакати 71-річного кандидата. Ален Жуппе, що лідирував в опитуваннях до президентських праймериз у правоцентристській партії «Республіканці», не з тих політиків, котрі змушують серця битися швидше. Напередодні найзапекліших упродовж останнього десятиліття виборів у Франції електорат прагне чогось іншого.

«Я тут із цікавості», — каже Камій, 18-річна студентка юридичного факультету, яка навесні голосуватиме вперше в житті. «Мсьє Жуппе здається спокійним і надійним», — розмірковує дівчина. Але вона все ще не вирішила, чи збиралася йти голосувати на праймериз, два тури яких припадають на 20 і 27 листопада. Жан-Марі Кампана, держслужбовець на пенсії, вважає об'єднавчі ідеї Жуппе кращими за «перегини» Ніколя Саркозі — колишнього президента та його суперника-однопартійця. Але Кампана каже, що в першому турі підтримає, певно, колишнього прем'єр-міністра Франсуа Фійона.

Цьогорічні праймериз французьких республіканців важливі як ніколи. Адже у фіналі президентських перегонів у травні 2017-го обрана тепер кандидатура може зійтися у поєдин-

ку з лідеркою популістського «Національного фронту» Марін Ле Пен. Опитування стабільно показують, що остання перемаже будь-якого кандидата, котрого висунуть від лівих сил соціалісти. Перегони республіканців незвично запеклі. Донедавна Жуппе був безсумнівним фаворитом, здавалося, що йому світить неймовірне повернення в політику. Як мер міста Бордо він спромігся політично пережити й судимість за корупцію, за яку був на рік викреслений з електорального реєстру, й репутацію зарозумілого посадовця ще з часів свого прем'єрства в 1995–1997 роках. Нині, після нічим не залямованої кар'єри міністра іноземних справ, він міг би задовольнити попит на компетентність у неспокійні часи.

Утім, республіканці вперше проводять «відкриті» праймериз, у яких голосувати може кожен громадянин Франції. Напередодні першого туру ніхто не знав, скільки людей прийде на дільниці, а опитувачі зі шкіри пнулися, щоб передбачити наміри електорату. Відрив Жуппе від Саркозі почав зменшуватися. А Фійон несподівано наздогнав їх обох; за результатами одного опитування, у другому турі праймериз він уже виходив переможцем.

Кандидати від республіканців мають схожі економічні програми. Кожен обіцяє урізати державні видатки за п'ять років приблизно на €100 млрд (\$170 млрд), зменшити держапарат, скасувати 35-годинний робочий тиждень і податок на багатство. За результатами дослідження

**КАНДИДАТИ ВІД ЦЕНТРИСТСЬКОГО СПЕКТРА
ВОЮВАТИМУТЬ МІЖ СОБОЮ ЗА ГОЛОСИ
ПОМІРКОВАНИХ ВИБОРЦІВ, ЯКИХ РОЗЧАРУВАЛИ
ОЛЛАНД ТА САРКОЗІ Й У ЯКИХ ВИКЛИКАЄ ОГИДУ ЛЕ ПЕН**

аналітичної організації Génération Libre, із трьох лідерів-кандидатів у Фійона програма економічно найліберальніша. Зокрема, він хоче переглянути трудовий кодекс, який має 3280 сторінок і довший за Біблію. А також збирається обмежити трудове законодавство до базових норм і гарантій захисту, які можна викласти лише на 150 сторінок.

Найбільше між ними розходжень у питанні, як реагувати на загрозу від «Національного фронту», що агітує проти міграції. Тактика Саркозі полягала в тому, щоб полювати на електорат НФ на території партії. Він пригрозив заборонити «буркіні», зробити незаконним носіння паранджі в університетах і виключити зі шкіль-

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

них меню спеціальні страви без свинини. Жуппе, навпаки, мав спокійнішу, інклюзивнішу позицію і на мітингу в Парижі минулого тижня обіцяв «примирити французів із розмаїттям Франції». Він відкрито закликав виборців, розчарованих президентством соціаліста Франсуа Олланда, прийти на вибори й підтримати його на республіканських праймериз.

Утім, претендентів на голоси виборців у політичному центрі, схоже, стає дедалі більше. 16 листопада колишній міністр економіки 38-річний соціаліст Емманюель Макрон заявив, що також балотуватиметься на президентських перегонах. Він не змагатиметься в праймериз Соціалістичної партії в січні, а піде незалежним кандидатом під гаслом заснованого ним у квітні політичного руху «En Marche!» («На марші»). Макрона (який раніше був Олландовим радником) розчарувало те, що його реформаторські ідеї (як-от перебудова ринку праці) уряд однопартійців поклав у довгу шухляду. Минулого тижня він пообіцяв «розблокувати» країну, паралізовану «застарілими правилами», і збирати під своїми гаслами «не лівих чи правих, а просто французів».

Хоча рішення Макрона не стало сюрпризом, воно викликало лютю і паніку поміж лівих. Розколовши їх, за словами одного депутата-соціаліста, він став «історично відповідальним» за зрив навіть їхнього виходу в другий тур переговорів. Крім того, його кандидатура ще більше по-

Праймериз у французьких республіканців відбуваються у два тури, адже жоден із кандидатів не набрав у першому, який відбувся 20 листопада, понад 50%. За його результатами зі значним відривом лідирує Франсуа Фійон, маючи 44,2% голосів. Другим іде Ален Жуппе із 28,6%. Ніколя Саркозі набрав 20,6%.

силює тиск на колишнього шефа, нинішнього президента Олланда. Шанси останнього (рейтинг популярності котрого, за даними одного опитування, впав до 4%) на переобрання тануть як роса на сонці.

Це утруднює і становище Манюеля Валльса, колишнього близького до Макрона прем'єра-лівоцентриста, який хоче балотуватися у випадку відмови від такого кроку Олланда. Відтак вимальовуються досить сумні перспективи для ряду серйозних кандидатів, які змагатимуться за президентське крісло в центристському політичному спектрі. Вони воюватимуть між собою за голоси поміркованих виборців, яких розчарували Олланд та Саркозі й у яких викликає огиду Ле Пен. На цьому проміжку кожен зі згаданих висуванців становить загрозу для іншого. Що Жуппе, що Фійон заважатимуть Макрону відтягнути голоси правоцентристів. Обидва, поза сумнівом, позиціонуватимуть його лишень як вискокчу-легковаговика. Проте самі вони на тлі Макрона, який народився 1977 року, ще цілком можуть видатися політичними архаїзмами. ■

ПІДТРИМАЙ РОЗВИТОК НЕЗАЛЕЖНОГО
РАДІО НА BIGGGGIDEA.COM

громадське радіо
слухайте. думайте.

Ціна Трампа

Едвард Лукас

У чому новообраний президент США програє Владіміру Путіну

Жорстокий сирійський диктатор, який використовував хімічну зброю проти власного народу, називає Дональда Трампа «природним союзником» у боротьбі з тероризмом. Башар Асад заявив, що Трамп буде другом для його режиму, Росії та іранців, якщо «дотримає своїх обіцянок» і покладе край нинішній політиці Заходу.

Новообраний президент США назвав «божевіллям» протидію сирійським силам і терористам «ІДІЛ» одночасно, а ще заявив, що війна із Сирією може призвести до війни з Росією. За словами Трампа, Сполучені Штати, швидше за все, спробують домовитися з Владіміром Путіним. «Я дотримуюся протилежної до більшості думки стосовно Сирії», — сказав він.

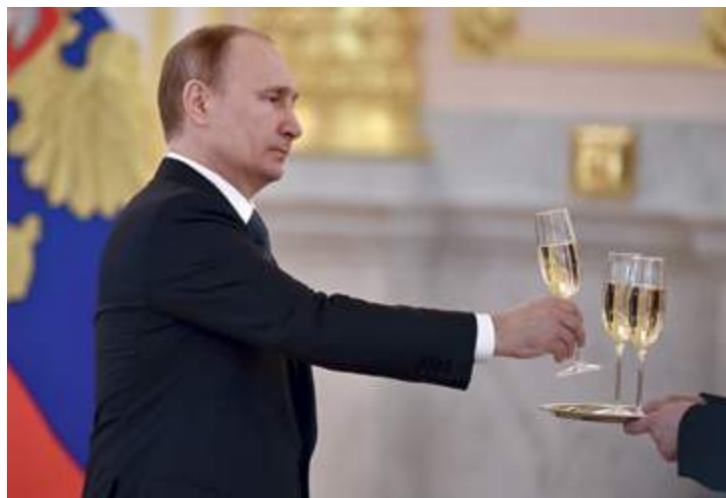
Чинна політика США передбачає удари проти «ІДІЛ» та підтримку поміркованих повстанців, які воюють проти Асада. Тим часом Путін вивів РФ з угоди про Міжнародний кримінальний суд (МКС) — зроблено це на тлі закликів британців притягти до відповідальності російських військових у зв'язку з повітряними нальотами проти цивільного населення Сирії. Це означає, що тепер Росію не можна судити за воєнні злочини в Гаазькому суді.

Авіаудари в Сирії завдавали російські винищувачі з ракетних установок, що розміщуються на російському авіаносці поблизу узбережжя Сирії. Їх здійснено за кілька годин після першої бесіди Трампа з Путіним, коли минули вибори в США. Меседж, здається, очевидний: новообраний президент Америки не вважає своїм пріоритетом припинення російської агресії поза межами її території.

Ніби й байдуже, що Сполучені Штати запровадили санкції проти кремлівського режиму в результаті російської агресії в Україні та порушень прав людини у самій Росії. Ніби байдуже й те, що прифронтові країни — члени НАТО (Естонія, Латвія, Литва та Польща) покладаються для посилення своєї оборони на американські гарантії безпеки.

Трамп цінує в інших лідерах «силу» і готовий домовлятися з ними. Виплекані американські цінності — свобода і справедливість — тепер до уваги не беруться. Президентів ніколи опікуватися традиційними західними союзниками США: для нього вони купка нахлібників, які дорого обходяться його країні й не роблять достатнього внеску в розвиток військового потенціалу НАТО. Якщо цим країнам доведеться звертатися по військову або дипломатичну допомогу, розраховуючи на лояльність і жертви, які приносили під час американських воєн в Афганістані та Іраку, вони боятимуться почути у відповідь від Трампа: «Сорі, лузери».

Такий показний, цинічний і недалекоглядний світогляд — подарунок для Росії, чий сварливий лі-

Тост за співпрацю? Експерти з розвідки побоюються, що у 2017-му Путін запропонує Трампові якусь «велику угоду»

дер назвав розпад Радянського Союзу «геополітичною катастрофою» та має твердий намір відновити імперію.

Ось чому, на мою думку, не буде перебільшенням сказати, що основним переможцем президентських виборів у США став Путін, а не Трамп. Іронія в тому, що всередині країни останнього стримуватимуть його ж недосвідченість та міцні політичні інститути Америки. Справжньої шкоди його президентство може завдати на міжнародному рівні — нам та іншим державам, які залежать від міцних зв'язків зі США у сфері оборони та розвідки. Експерти з розвідки побоюються, що у 2017-му Путін запропонує Трампові якусь «велику угоду».

Умови можуть бути простими: Захід скасовує санкції, припиняє кловати путінський режим із приводу прав людини, погоджується з тим, що для Кремля Східна Європа — сфера військового та політичного впливу, і трактує Росію як серйозного глобального гравця.

Натомість Путін може запропонувати співпрацю в боротьбі з тероризмом, а також посередництво в досягненні миру в Сирії (а це кінець потоку біженців до Європи) і спад військового напруження довкола західних кордонів Росії.

Путін може пообіцяти, поза сумнівом, неймовірно швидко, майбутнє, сповнене миру й дружби. А олігарх, який звик укладати угоди, який на той час ще обживатиметься в Овальному кабінеті, ухопиться за «велику угоду» як за зразок мудрої міжнародної державницької позиції. Він хвалитиметься, що

заощадив мільярди доларів, домігшись виведення американських військ із Європи.

Насправді ж така угода була б не менш ганебною за Ялтинську конференцію 1945-го, на якій Сталін перехитрував Велику Британію й Америку, прирікши жителів Східної Європи на злидні та неволю в складі Радянської імперії.

А ще така домовленість нагадувала б Мюнхенську 1938 року, за допомогою якої британський прем'єр-міністр Невілл Чемберлен намагався вгамувати Гітлера, дозволивши розчленувати нашого союзника Чехословаччину. Хай там як, а «велика угода» стала б цинічним і вражаюче небезпечним пактом. Тоді такі країни, як Естонія, радше боролися б, як Україна, ніж погодилися б здатися Кремлю. І ми теж були б втягнуті в цей бій зі сміливішою з огляду на кон'юнктуру та могутнішою Росією та без допомоги американців.

Завульована мета Путіна дуже проста: кінець Заходу як єдиного культурного та політичного утворення. Росія не хоче, щоб багаті демократії Північної Америки та Європи керували світом. У цьому міжнародному порядку, що ґрунтується на правилах, не береться до уваги історія Росії як великої держави, а також її потреба у власній сфері впливу на прикордонні.

СПРАВЖНЬОЇ ШКОДИ ПРЕЗИДЕНТСТВО ДОНАЛЬДА ТРАМПА МОЖЕ ЗАВДАТИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ — ДЕРЖАВАМ, ЯКІ ЗАЛЕЖАТЬ ВІД МІЦНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ЗІ США У СФЕРІ ОБОРОНИ ТА РОЗВІДКИ

Якщо дивитися на процес з теоретичного погляду, то ми маємо перемагати в «новій холодній війні», як я назвав її в книжці, що вийшла 2008-го. У розвинених демократіях більше сукупне населення і ВВП, ніж у Росії. Однак путінський арсенал грошей, пропаганди, інтриг і брудних прийомів забезпечив їй незрівнянну силу. Уже в останні тижні ми стали свідками розширення впливу Москви за межі її кордонів.

Підтримувані Росією кандидати перемогли на президентських виборах у Болгарії (яка є членом НАТО) та Молдові (найбідніший європейській країні у Причорноморському регіоні). До того ж Росія підтримує «сильного керівника» Угорщини Віктора Орбана. Отже, факт полягає в тому, що Москва сіє нестабільність і розколи в чималих регіонах Європи. Цьому, звісно, сприяють кволий розвиток економіки еврозони і страхи громадськості перед неконтрольованою міграцією.

Слабкість Трампа в його марнославстві. У нього колосальне его, він із дитячим захопленням реагує на лестощі, надміру впевнений у своїх можливостях і не готовий визнавати помилки. Путін називав Трампа «яскравим» персонажем. А от за інтерпретацією новообраного президента США російський лідер назвав його (сюрприз!) «генієм».

Російські шпигуни вже продемонстрували, на що здатні, коли безпардонно втрутились у президентські вибори в США. Відтак керівництво американської розвідки зробило безпрецедентну заяву: звинуватило російських хакерів у тому, що вони зламали комп'ютери в штаб-квартирі Демократичної партії на початку цього літа. Тоді Росія оприлюднила електронне листування, яке свідчило, що лідери

демократів намагалися допомогти кандидатці від істеблшменту Гілларі Клінтон і витурити з перегонів її суперника по партії колоритного лівого сенатора Берні Сандерса. Трамп відкритим текстом закликав Росію хакнути пошту Клінтон, безсоромно заохочуючи іноземне втручання в найважливіші вибори світу.

Не може не шокувати й участь у передвиборчій кампанії Трампа осіб, що мали зв'язки з Кремлем. Один із впливових помічників кандидата-республіканця Пол Манафорт заробляв на багатомільйонних ділових угодах із проросійськими олігархами. Він був радником Віктора Януковича. Американський консультант присвятив майже 10 років відбілюванню іміджу цієї людини — кремлівського ставленника, якого зневажає український народ.

Інший помічник Трампа демонстрував не менш сумнівний світогляд. Колишній керівник американської розвідки генерал Майкл Флінн приголомшив усіх участю у святкуваннях (зокрема, і в застіллі поруч із Путіним) з нагоди десятиріччя кремлівської телемережі RT, що веде пропаганду за межами Росії.

Ще скандальніша кар'єра в наближеного до Трампа Картера Пейджа, що тривалий час був радником Газпрому. Ця номінально національна газова компанія Росії давно відома як заполітизоване представництво зовнішньої політики Кремля, що постійно відбивається від звинувачень у систематичних махінаціях навколо ринкових механізмів у Східній Європі.

Пейдж захищає політику Росії та засуджує навіть обмежені санкції проти російських банків, енергетичних компаній і виробників зброї за вторгнення до України. Але найбільший уболівальник Росії — сам Трамп. Він відмовляється говорити про, судячи з усього, свої масштабні, давні й таємні бізнесові зв'язки з росіянами. Вихваляв антизахідну риторику Путіна як «шедевр», від нього не раз можна було почути компліменти на адресу «лідерських якостей» очільника Росії, який забезпечив своїй країні стабільність і процвітання.

Хтось гадає, а чи не означають зв'язки Трампа з Росією, що він насправді є кремлівською маріонеткою. Навряд чи це так. Утім, «корисного ідіотизму» цілком достатньо.

Щоправда, є в цих двох чоловіків і дещо спільне: нігілістичний світогляд, де правий той, у кого сила і влада, а цінності мають мало значення. Різниця між ними в тому, що Путін — колишній безжальний агент КГБ, який майстерно оперує методами дезорієнтації та вербування.

Тим часом Трамп — пусте й самовдоволене дитя із заможної родини, яке за допомогою блефу й пафосу змогло уникнути численних заслужених покарань. Здогадатися, хто з цієї парочки вийде переможцем у хитромудрій грі, нескладно.

Тепер, коли більшість карт у руках Путіна, прогноз для демократичних країн Європи та Північної Америки сумний і навіть страхітливий. Без надійної підтримки та єдності з боку Америки Захід, послаблений конфліктами, апатією та недолюбленими лідерами, став легкою здобиччю для Кремля. А президент Трамп може підняти мости, знизати плечима й повернутися спиною до хаосу, спричиненого його ізоляціонізмом. Американці, може, і доживуть до часу, коли пошкодують про це. Але ціну платитимемо ми. ■

Неосновний інстинкт

Катерина Барабаш

Як уседозволеність влади й поліції породжує кризу батьківської любові

Минулого тижня в РФ сталося дві події, на перший погляд, між собою ніяк не пов'язані. Однієї ночі було затримано нібито за вимагання великого хабара міністра економічного розвитку Росії Алексея Улюкаєва, а ближче до вечора у Псковській області, у селищі Струги-Красні, чи то наклали на себе руки, чи то були застрелені нещодавно створеною Росгвардією 15-річні підлітки Катя й Деніс. Певна річ, друга новина поблякла на тлі першої.

Ті двоє школярів утекли від батьків, засіли на дачі, знайшли там рушниці, а коли приїхав спецназ, почали бахкати куди попало й поціли-ли двох собак. Потім поспілкувалися в інтернеті з однолітками (відеотрансляція досі висить у відкритому доступі), після чого викликана Росгвардія пішла на штурм будинку. Обоє знайшли мертвими. Офіційна версія: застрелилися. Через два дні їх таємно поховали в закритих трунах, а знайомим, друзям і родичам заборонили вголос згадувати цю історію.

Усі конспірологічні теорії загибелі хлопця й дівчини — самі вкоротили собі віку чи їх убили під час штурму — гублять будь-який сенс на тлі тієї безпорадної жорстокості, з якою держава «вирішила» проблему. Оточивши дачу й покричавши в матюгальник «ану виходьте!», «усі втомилися!», поліція і СОБР (спеціальний відділ швидкого реагування) вирішили більше не морочитись і викликали... Психологів? Батьків? Друзів? Священника? Дитячого омбудсмена? Інших переговорників? Аж ніяк. Викликали Росгвардію — нещодавно сформовану структуру на кшталт опричнини, президентським указом наділену величезними повноваженнями, зокрема дозволом стріляти в дітей. Її бійці поперли штурмом на обійстя. Результат — два трупи.

ГОРЕ МІНІСТРУ, СМЕРТЬ ПІДЛІТКАМ

І того ж таки дня в інтернеті вал коментарів щодо обох випадків. Із них виростає жертвна постаць міністра Улюкаєва, помилково звинуваченого найчеснішого невинного зайчика. Згадували, що чиновник цей колись починав із Єгором Гайдаром, був прихильником ліберальної економічної політики, а отже, навряд чи міг чогось поганого накоїти. А що влада в Росії нелегітимна і злочинна, то нездалого міністра можна вважати жертвою режиму. Ну добре. Слава добросердному російському народові. Ходімо далі.

У сусідніх дискусіях мова про дітей. Вони, як виявилось, «майбутні злочинці» та «шкуродери» (нагадаємо: застрелили випадково двох

Без співчуття. Загиблих за нез'ясованих обставин підлітків онлайн-публіка РФ здебільшого ганила

собак і кулею вибили скло в поліцейській машині). В Америці з ними не стали б церемонитися, їх підірвали б, застрелили б, ліквідували б в одну секунду без усіляких душевних мук, бо там прийнято захищати своє суспільство. А все оце «ліберальне виття, мовляв, то ж діти!» й веде країну до катастроф. Вслухайтесь: хор голосів, переважно жіночих, той самий хор, що жаліє міністра (задля справедливості зауважу: багато є і зловтішних відгуків на кшталт «на-решті», «так йому і треба», «усіх би їх разом посадити»), змінює тональність, коли мова заходить про вбитих дітей. Убитих у будь-якому разі, незалежно від того, був це суїцид чи розстріл під час штурму. Чути жіночі голоси, у яких більше жалоби по вбитих псах, аніж по загиблих дітях, не просто дивно — це когнітивний дисонанс. Істота, згідно із задумом природи покликана охороняти всіляке чадо, скрушно зітхає: «Шкода дітей, звичайно, але...» За цим «але» йдуть міркування про те, що вони вирости б убивцями й присвятили своє життя звірствам. То, може, все й на краще.

До речі, про Америку в аналогічній ситуації. 1941 року в Нью-Джерсі двоє підлітків за три дні викрали 14 машин, поцупили з житлових будинків 5 гвинтівок, 2 рушниці та близько 600 патронів, а також протягом трьох днів грабували продуктові магазини. Коли поліція

оточила їх у черговому будинку, хлопчачки дали бій і 5 год вели вогонь по правоохоронцях, що з'їхались із трьох штатів, але ті не зробили жодного пострілу у відповідь: як написано в протоколі, «припускали, що підозрювані — підлітки». Згодом у хлопців скінчилися патрони, після чого поліцейські кинули в будинок кілька банок зі сльозоточивим газом і затримали їх без будь-якої шкоди для їхнього здоров'я. Але це до слова. Просто аби нагадати, що буває і по-іншому. Убивства підлітків поліцейськими в США теж траплялись, але то були зазвичай поспішні постріли когось із патрульних або наслідки провокацій. Ті силовики потім ішли в примусову відпустку, з якої не поверталися. У випадках, подібних до псковського, обов'язково були психологи, знайомі, родичі, друзі, всілякі переговірники. Але не гвардія, не СОБР, не ОМОН, не штурм будинку, в якому беззбройні діти.

Жалість до відправленого під домашній арешт міністра (нехай би ще в куток поставили, їй-Богу) перекрила почуття до вбитих псковських дітей. Нещодавно призначеного дитячого омбудсмена Анни Кузнецової, багатодітної матері, дружини священника, за дивним збігом обставин теж не було біля злочасного будинку, хоча від Москви до Пскова летіти менш ніж годину й людині такого рангу нічого не коштувало бути на місці через 2 год після початку драми. Та навряд чи їй таке навіть спало на думку. Після трагедії ця пані добу (!) зберігала мовчання, а потім висловила в тому дусі, що в усьому винні неконтрольований інтернет і захоплення дітей комп'ютерними іграми зі стрілялками. Жаліслива омбудсменша, що їй казати.

Здавалося б, після Беслана, «Норд-Осту», після ухвалення Думою закону про заборону ухилення російських сиріт в американських сім'ях говорити про ставлення держави до дітей немає сенсу. Як і про ставлення до громадян похилого віку, інвалідів, лікарів, учителів, бізнесменів, фермерів, журналістів, перукарів — людей узагалі. Для влади все населення — витратний матеріал і не більше. Інфузорії, організми яких виділяють гроші, що йдуть на потреби влади. Коли інфузорії починають виповзати за межі свого ареалу, їх «гасять». А юні це інфузорії чи дорослі, різниці немає, будь-які згодяться і з будь-якими розправляться тієї ж таки секунди, щойно виникнуть сумніви в доцільності їхнього життя.

Із цим усе зрозуміло. Але, здавалося б, що глибша криза в країні, що міцніше ярмо державних домагань, то вища цінність сім'ї та дому. Радянські часи були не найпрекраснішими в історії країни, особливо сталінські. Нерідко діти здавали батьків, доносили на них, відмовлялися від репресованих тата чи мами. То там, то тут вирізнялися недитячою підлістю павліки морозови. Усякого було. Але зворотних випадків, аби батьки здавали синів чи дочок, щось не пригадаю. Певно, вони були, але про масовість говорити зайве. Інститут батьківства був непохитний, дім завжди залишався домом, а батьки, як за всіх часів на всій земній кулі, захищали й оберігали.

Останнім часом у Росії надломилась і ця вертикаль. Інститут батьківства почав давати перманентний збій. Дім у його первісному, сутнісному розумінні перестає бути притулком, гаванню, місцем, куди людина хоче повертатися, доки там іще хоч хтось її чекає. Батьки перестали захищати дітей, матері вже не люті орлиці, готові розірвати будь-кого, хто образить їхню дитину.

ЗАБУТИ Й ЗАЛЯКАТИ

Улітку 2014-го під Луганськом загинули солдати Псковської дивізії. Ховали їх, як це водиться в таких випадках на російських просторах, таємно, хоча таблички з іменами на могилах таки прикріпили. На сторінці в соціальній мережі Леоніда Кічаткіна, одного із загиблих, його дружина повідомила друзям, що Льюня загинув, назвала місце й дату похорону. Наступного дня сторінку було вилучено. До жінки дозвонитися не вдалось, а батьки хлопця всім заявляли, що він живий, тільки поговорити з ним не можна. Журналісти пошкрябалися, пошкрябалися в зачинені двері та й благополучно забули. Знову ж таки як водиться в Росії. Нині вже ніхто й не згадує про Леоніда та його товаришів по службі. Могила є, а батьки кажуть, що живий, і з медійниками спілкуватися відмовляються. Те саме й з іншими загиблими: чи то живі, чи то мертві, хтозна. У всіх випадках батьки похмуро заявляють, що все гаразд і щоб від них відстали. Хто пояснить, як таке може бути? Чому мовчать батьки? Залякали? Заборонили розповідати правду? Якщо їхні діти живі, чому їх не покажуть стурбованій громад-

ОСТАННІМ ЧАСОМ У РОСІЇ ІНСТИТУТ БАТЬКІВСТВА ПОЧАВ ДАВАТИ ПЕРМАНЕНТНИЙ ЗБІЙ. ДІМ У ЙОГО ПЕРВІСНОМУ, СУТНІСНОМУ РОЗУМІННІ ПЕРЕСТАЄ БУТИ МІСЦЕМ, КУДИ ЛЮДИНА ХОЧЕ ПОВЕРТАТИСЯ

ськості? Якщо ні, чому батьки брешуть? Якщо мертві, а тим наказано мовчати в обмін на спокій, на матеріальну допомогу від держави, на бозна-що іще, то це зрада своєї дитини, її пам'яті. Якщо живі, а батьки мовчать, теж зрада, бо терпіти, коли ім'я твого чада полощуть у пресі всі в'ярда, а його портрет красується на якійсь могилі, — це зовсім кафкіанський абсурд.

Утрати російських військ на Сході України ніде, зрозуміло, не публікують. Усі цифри та списки — результат просочення інформації, за достовірністю якої ніхто не поручиться. Авжеж-бо, «іх там нет». А якщо раптом і є, то це відпускники, що заблукали. Цифри називають різні: від 2,5 тис. до 15 тис. осіб. Із них більшість, звичайно, найманці, але чимало строковиків. І де зойки їхніх батьків? Нині, у вік інтернету, відкритості, швидкостей, прокричати про свій біль на весь світ не проблема. Тебе почують. Це не глухі радянські роки, коли єдиний примірник антирадянського рукопису могли перехопити і знищити. Але мовчать батьки, німують матері...

«Міністр-жертва». У російських соцмережах знайшлося чимало тих, хто став на захист звинуваченого в хабарництві очільника Мінекономіки Алексея Улюкаєва

Цього літа в Карелії, на Сямозері сталася трагедія: 13 підлітків загинули під час походу. Вихователі повели загін на байдарках, незважаючи на штормове попередження. Було це в таборі відпочинку. Потім з'ясувалося, що той заклад давно має погану репутацію: там годували простроченими продуктами, а кількість відпочивальників регулярно перевищувала норму. Цього нещасливого літа, у ту саму зміну, дітей було на 70 осіб більше, ніж дозволено. Не вдаючись у подробиці трагедії та кримінальної справи, запитаю: як можна відправляти сина чи дочку в табір, котрим керують явні шахраї — і всі довкола про це знають? Де відтак спільні заяви батьків до прокуратури? Де колективні листи тат і мам — і нещасних загиблих, і тих, хто вижив, — із вимогою покарати винних у трагедії? Їх немає. Тихо.

УЗАКОНЕНЕ НАСИЛЛЯ

Нещодавно російська депутатка Єлена Мізуліна внесла в Думу законопроект про скасування кримінального покарання за сімейні побіи. Зробила вона це після того, як з ініціативи Верховного суду посилили ст. 116 КК РФ про побиття, додавши туди відповідальність за такі дії «щодо близьких осіб». Мізуліна обурилася, визнавши це необґрунтованим втручанням у сімейне життя, і тут-таки запропонувала законопроект про скасування кримінального переслідування за побіи в родині. Тоді, у липні, її не підтримали. Та ось минуло три місяці — і невгамовна нардепка вийшла зі своїм законопроектом знову. Цього разу, як стверджують джерела, інші народні обранці будуть із Мізуліною солідарні. Цікаво, що вдруге вона вийшла зі своєю ініціативою напередодні трагедії під Псковом. А трагедія розігралася після того, як Катя втекла з дому, не стерпівши побіів матері. Утім, навряд чи є сенс нагадувати про це Мізуліній: жінки в росій-

ських владних структурах енергійно позбуваються непотрібних материнських інстинктів. Ініціаторами сумнозвісного закону Діми Яковлева були теж вони, і саме жінки — та ж таки Мізуліна та її колега Іріна Яровая — гаряче підтримували цей підлий сплеск політичної волі.

Це вже не просто мінуси сучасного жіночого ділового життя, це серйозний природний збій.

Та про що мова, коли суворіші норми ст. 116 КК — про покарання за сімейні побіи — більшість матерів у Росії сприйняла з обуренням? «Це що ж, власну дитину й по задньому місцю не лянеш?» — плакалися матері на інтернет-форумах. «Мене батьки лупцювали, і нічого — людиною виросла, і я своїх лупцюю», — наперебій ділилися досвідом.

Щодня для жителя РФ поняття сили стає головнішим і головнішим. Та це й не дивно: що слабша й більш закомплексована людина, то гостріше їй хочеться почуватися господарем життя. Особливо якщо таке бажання підігривають на кожному кроці. «У сортирі замочимо», — обіцяє президент, і країна мліє від щастя. «Стань господарем доріг!» — волає реклама джипа. Водночас планомірне знищення культурного середовища, засилля несмаку на всіх фронтах (від книгарень до телебачення), культ успішності... І ось жінка, втомлена від трьох робіт, замучена вічним безгрошів'ям, ненадійним чоловіком, повсюдним хамством, стає безпорадною з власною дитиною. Їй ніде навчитися бути з нею віч-на-віч. Вона не знає, як розмовляти, не вмє добирати слова і приклади. Сама не пам'ятає, що таке добре і що таке погано. Явній більшості російських жінок, що прилипили до телевізора, до крику прикро, що вони не вписуються в такі по-

ЗЛОБА НА СВІТ, КАТАСТРОФІЧНА ВУЗЬКІСТЬ СВІТОГЛЯДУ, ВІДСУТНІСТЬ ІНТЕРЕСІВ, НЕСКІНЧЕННА БОРТЬБА ЗА ВИЖИВАННЯ, НЕВМІННЯ АНАЛІЗУВАТИ ВЛАСНІ ПОЧУТТЯ — УСЕ ЦЕ ВГАНЯЄ СЕРЕДНЬОСТАТИСТИЧНУ РОСІЙСКУ ЖІНКУ В СТУПОР

няття, як краса, мода, успішність, упевненість у собі. А тут іще довкола верещать, що Росія встає з колін, і жінці здається, що підводяться всі, крім неї. Злоба на світ, катастрофічна вузькість світогляду, відсутність інтересів, нескінченна боротьба за виживання, невміння аналізувати власні почуття — усе це вганяє середньостатистичну жінку в ступор. Він навалюється на людину зазвичай цілком, не залишаючи лазівок для любові до дітей. А послідовне багаторічне викорінення з мізків будь-якого поняття про цінність людського життя, культ «Родіни» й шалений псевдопатріотизм завершують роботу.

Утім, якщо сьогодні зруйновані практично всі інститути: охорона здоров'я, освіта, благодійність, сім'я, правосуддя, наука, якщо 90% населення зомбовані агресивною пропагандою, а довіра до влади при цьому втрачена, чи слід чекати, що збережеться така тендітна «інституція», як вірність власним дітям? ■

Н И Г А Р Н Я

28 листопада — 4 грудня чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

28 листопада, 18:30 — презентація книжки Владислава Івченка «Третій фронт». Модерує Олександр Стукало. Спільно з видавництвом «Темпора».

29 листопада, 18:30 — Іван Марчук читає свого улюбленого поета: зустріч з усевітньо відомим художником; розмова про літературу і не тільки. Спільно з видавництвом «COOP Media».

30 листопада, 18:30 — у лабіринтах американського постмодернізму: презентація українського перекладу книжки Вільяма Геддіса «Агале агав». Учасники: Ростислав Семків, Максим Нестелєєв, Богдана Романцова. Спільно з видавництвом «Темпора».

1 грудня, 18:30 — презентація книжки Костянтина Родика «Актуальна література». Модерує Михайло Бриних. Спільно з Всеукраїнським рейтингом «Книга року» та видавництвом «Радуга».

2 грудня, 18:30 — презентація книжки Кена Робінсона «Школа майбутнього». Учасники: Михайло Комарницький, Ганна Лелів, Олексій Молчановський. Спільно з видавництвом «Літопис».

3 грудня, 12:00 — дитяча субота. Презентація книжки Василя Шкляра «Песик Гав, соловейко, джміль і два жолуди» за участю автора та художника-ілюстратора Костя Лавра. Спільно з видавництвом «Апріорі».

Київ (вул. Спаська, 5):

30 листопада, 18:30 — презентація книжки Олексія Нікітіна «Victory Park». Модерує Антон Санченко. Спільно з видавництвом «Фабула».

Київ (б-р Лесі Українки, 24):

3 грудня, 12:00 — дитяча субота. Передсвяткові читання книжки-білінги «Подорож листа» за участю авторки Валентини Вздутьської. Спільно з видавництвом «Братське».

Львів (просп. Свободи, 7):

28 листопада, 18:30 — презентація українського перекладу книжки Вацлава Гавела «Пишу коротко». Модерує Ігор Паславський. Спільно з видавництвом «ПАІС».

29 листопада, 18:30 — творчий вечір Олени Бракової та Романії Мілян «Слова і музика».

30 листопада, 18:30 — лекція Миколи Палиги «Де поезія, а де ми: вчимося бути поетами».

2 грудня, 18:30 — презентація книжок Ірини Ігнатенко «Жіноче тіло у традиційній культурі українців» і «Чоловіче тіло у традиційній культурі українців». Модерує Юрій Винничук. Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля».

Дніпро (вул. Глінки, 15, вхід із Європейської площі):

30 листопада, 18:30 — проект «Війна». Розмова з Марією Берлінською «Жінки в секторі безпеки і оборони під час війни».

2 грудня, 18:30 — лекція професора Геннадія Виноградова «Невідоме Середньовіччя: упередження та стереотипи».

Вінниця (вул. Соборна, 89):

28 листопада, 18:00 — Чеський час із Марком Сечкаржем. Перегляд та обговорення фільму «Сільський учитель». Спільно з Чеським центром у Києві.

29 листопада, 18:30 — презентація книжки Артема Чапая «Тато в декреті» за участю автора. Модерує Олександр Вешелені. Спільно з видавництвом Vivat.

30 листопада, 18:30 — презентація книжки Богдана Логвиненка «Перехожі» за участю автора. Модерує Олександр Вешелені. Спільно з видавництвом Старого Лева.

1 грудня, 18:00 — перегляд фільму Остапа Костюка «Жива ватра» (Україна, 2016, 52 хв). Спільно з Міжнародним фестивалем документального кіно про права людини DocuDays UA і ВОГО «Подільський центр соціальних технологій».

2 грудня, 18:00 — презентація книжки Андрія Бондаря «І тим, що в гробах...» за участю автора. Модерує Олександр Вешелені. Спільно з видавництвом Старого Лева.

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

30 листопада, 18:00 — Чеський розмовний клуб із Крістіною Монтаговою. Спільно з Чеським центром та Івано-Франківською міською радою.

4 грудня, 16:00 — презентація книжок Ірини Ігнатенко «Жіноче тіло у традиційній культурі українців» і «Чоловіче тіло у традиційній культурі українців». Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля».

Луцьк (вул. Лесі Українки, 30):

28 листопада, 18:30 — зустріч із Олегом Криштопою, розмова про його репортажі «Україна: масштаб 1:1» і «Ліхіє дев'яності: Станіславський феномен». Модерує Дмитро Козак. Спільно з видавництвом «Темпора».

29 листопада, 11:00 — прес-конференція з Володимиром В'ятровичем із нагоди презентації його нової книжки «За лаштунками «Волині-43». Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля» та Центром досліджень визвольного руху.

30 листопада, 18:30 — перегляд фільму Юлії Гонтарук «Десять секунд» (Україна, BABYLON'13, 2016, 69 хв) у межах XIII Мандрівного міжнародного фестивалю DocuDays UA.

1 грудня, 17:00 — поетичний українсько-азербайджанський вечір із Лесею Мудрак та Кенуль Аріф-Гасангулу.

1 грудня, 18:30 — перегляд фільму Моніки Павлючок «Кінець світу» (Польща, 2015, 40 хв) у межах XIII Мандрівного міжнародного фестивалю DocuDays UA.

2 грудня, 18:30 — перегляд фільмів Крістіни Шнірцової «Гніздо» (Словаччина, 2015, 25 хв) та Світлани Григоренко «На Великдень» (Україна, 2015, 14 хв) у межах XIII Мандрівного міжнародного фестивалю DocuDays UA.

Рівне (вул. Короленка, 2):

4 грудня, 18:30 — читацький клуб «Маленька рівненська книгарня»: обговорення прочитаного.

Суми (вул. Соборна, 44):

1 грудня, 19:00 — зустріч із Олегом Криштопою, розмова про його репортажі «Україна: масштаб 1:1» і «Ліхіє дев'яності: Станіславський феномен». Модерує Дмитро Козак. Спільно з видавництвом «Темпора».

Тернопіль (вул. Валова, 5–9):

28 листопада, 19:00 — презентація книжки Вікторії Дикобраз «Необхідне підкреслити». Модерує Юрій Матевощук. Спільно з видавництвом «Смолоסקип».

30 листопада, 18:00 — презентація серії книжок «Ім'я на обкладинці»: «Данило Острозький: образ, гаптований бісером», «Волинська височина», «Тисячоліття волинської книжності» за участю авторів Петра Кралоюка, Юлії Бондучючої та Сергія Синюка. Модерує Юрій Матевощук. Спільно з видавництвом «Навчальна книга — Богдан».

3 грудня, 16:00 — презентація книжок «Жіноче тіло в традиційній культурі українців» і «Чоловіче тіло в традиційній культурі українців» Ірини Ігнатенко. Модерує Юрій Матевощук. Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля».

Харків (вул. Сумська, 3):

30 листопада, 19:00 — зустріч із Олегом Криштопою, розмова про його репортажі «Україна: масштаб 1:1» і «Ліхіє дев'яності: Станіславський феномен». Модерує Дмитро Козак. Спільно з видавництвом «Темпора».

Хмельницький (вул. Проскурівська, 2):

28 листопада, 16:00 — відкриття виставки картин Марини Сліщук.

28 листопада, 18:30 — презентація книжки Артема Чапая «Тато в декреті». Спільно з видавництвом Vivat.

29 листопада, 19:00 — зустріч із Олегом Криштопою, розмова про його репортажі «Україна: масштаб 1:1» і «Ліхіє дев'яності: Станіславський феномен». Модерує Дмитро Козак. Спільно з видавництвом «Темпора».

Інформаційний партнер

Вхід на заходи вільний.

З детальними анонсами та змінами в графіку
можна ознайомитися за адресою

<http://book-ye.com.ua>

Жоель Шапрон:

«Кіно — це чудове знаряддя для просування іміджу країни»

Спілкувалася
Ганна Трегуб

Провідний фахівець UniFrance із кінематографа країн Центральної та Східної Європи, гість цьогорічного кінофестивалю «Молодість» Жоель Шапрон розповів **Тижню** про французький фільмоцентризм, підтримуваний державою, про кіно як дієвий інструмент популяризації позитивного іміджу країни за кордоном та Україну на кіномані регіону.

Франція славиться серйозною державною підтримкою кінопродукції на зручних для виробників умовах. Очевидно, така система існувала не завжди. Що стало поштовхом для її створення?

— Насправді сьогоднішня французька система кінематографа існує без глибоких змін, але з багатьма дрібними корекціями понад 70 років. Урахуймо істотний момент: рішення щодо кіногалузі ухвалювали професіонали, а затверджували їх, перетворюючи на регламенти й закони, чиновники. Останні не мають права приймати рішення стосовно французького кінематографа. Це важливо, бо, тільки-но з'являється щось нове, наприклад вид носія (DVD або інтернет), мультиплекси, приватні телеканали, які витрачають свій екранний час лише на кіно, усе це змінює ситуацію. Щоразу фахівці збираються, доводять спільної думки, а потім урядовці їхні ухвали щодо нової ситуації затверджують у вигляді правових актів.

В останні кілька десятиліть важливо те, що Франція як держава хоче забезпечити розмаїття пропозицій на кіноринку. Щороку Франція випускає близько 600 фільмів. Жоден кінотеатр не покаже їх аж стільки. Але в людини, яка мешкає бозна-де, має бути можливість подивитися не один французький фільм, а принаймні кілька. Задля цього ухвалили рішення, що директор мультиплексу не має права надавати більш ніж 30% усіх сеансів одній конкретній кінострічці. Цих заходів ужито для диверсифікації.

Як під час цієї системи вдалось упорядкувати відповідальність і компетенції власне кіномитців та чиновників від культури, аби виробництво і прокат французького кіно діяли ефективно, без скандалів та корупційної складової?

— Із початком Другої світової війни, попри всі складнощі, французький уряд затвердив ті заходи, що допомогли постати в 1946-му такій організації, як CNC (Центр національної кінематографії), котру можна назвати своєрідним міністерством кіно. Не важливо було, хто біля керма (де Голь, Третя республіка, Помпиду, Жискара д'Естен, Ширак, Саркозі, Олланд): ані праві, ані ліві ніколи не піддавали сумніву організацію французького кіно. Не вони створили таку систему, проте дослухалися, підлаштовувалися під

уже зроблене. Це, мабуть, найцікавіша подробиця, бо доволі часто кіно є іграшкою певних політиків, а ось у Франції не так. У нас є організація, чітка структура, завдяки якій працює вся кіногалузь. Очевидно, на руку грають успіхи наших фільмів, як, скажімо, за часів «Нової хвилі». Якщо нині хтось захоче внести в згадану систему певні зміни, щоб її похитнути чи наразити на якісь ризики, то французькі кінорежисери мають не лише світову відомість, а й вплив. До їхнього голосу насправді прислухаються, і жоден із наших політиків не наважиться сказати щось стосовно національної кіногалузі або внести якісь корективи в неї як йому на душу ляже. Вони знають, що через день вибухне потужний скандал, який стовідсотково обернеться проти них. Життя французького кіно від його виробництва й до прокату, експорту пов'язане зі справжньою політичною волею, з наміром допомагати всім у світі, хто показує наші стрічки. Це реальність і практика.

Таким чином, ваша країна максимально виграє від експорту культурного продукту, зокрема кіно?

— Нещодавно UniFrance, де я працюю, провів опитування закордонних туристів у Версалі, під Ейфелевою вежею, в Авіньйоні та інших місцях: чому вони обрали для відпочинку саме Францію, а не Японію, Грецію, Італію, хоча й там дуже красиво? Відповіді на 80% були однакові: «Ми вже знаємо Францію. Ми її бачили». Якщо обмежуватися новинами, то помічаєш погану сторону якоїсь країни: природні катаклізми, політичні проблеми, війни, бунти, епідемії. Кіно протистоїть такому іміджу. Навіть якщо люди читають класичну французьку літературу про Париж і Францію, все одно враження формується від побаченого, зокрема й на екрані. Кіно — це неймовірно важкий, чудове знаряддя для просування іміджу вашої країни в усіх царинах. Коли людина переглядає щось на своєму домашньому екрані, то вже відбувається промоушн певного образу життя. Коли за часів СРСР у вашій частині світу ходили на фільми з Луї де Фюнесом чи П'єром Рішаром разів по десять, то це не тому, що кіно було таке смішне, а щоб детально роздивитися зачіску, фасон одягу чи каблучку, яка сподобалася. Люди були відірвані від решти світу фізично, а через кіно мали змогу дізнатися, як живуть за кордоном.

Нині дедалі більше фільмів у кінотеатрах показують мовою оригіналу із субтитрами. Що краще для вдалого прокату за кордоном: субтитри чи дубляж?

— Ідеальна ситуація — коли глядач розуміє всі мови. Тоді він відчує і сприйме інтонації, говірку. Ані дубляж, ані субтитри це не передадуть. Уявіть собі, що режисер дуже довго ретельно добирив акторів, від-

ФОТО ОЛЕКСАНДР ПАУШЕНЬК

Жоель Шапрон народився 1960 року. Французький продюсер та актор. Випускник факультету русистики Сорбонни та Вищої школи усних і письмових перекладачів (ESIT), перекладач-синхроніст. Від 1995 року відповідальний за країни Центральної та Східної Європи в UniFrance — організації, яка робить промоушн французькому кіно за кордоном. Понад 20 років співпрацював із Каннським кінофестивалем, здійснює попереднє відсіювання східноєвропейських кіноробіт для тамтешнього комітету з відбору фільмів. Від 2006 року виконує ту саму функцію для кінофоруму в Локарно. Професор Авіньйонського університету. Автор і співавтор книжок «Уявний бенкет», «Побачити разом» та «Кіно без телебачення».

зняв купу дублів, аби в певному кадрі дістати задуману ним інтонацію сказаного. У субтитрах стирається інтонація, а в дубляжі немає режисера — автора стрічки, а є інша особа — режисер дубляжу. Йому невтямки, де і яка саме нотка має прозвучати, тож під час озвучування кінострічки іншою мовою ми завжди щось губимо.

Подейкують, що Каннський кінофестиваль, коли йдеться про країни Центральної та Східної Європи, шукає роботи великих майстрів. Чи справді це так? Які кінофільми приважують його увагу?

— Коли це справжні майстри, то й фільми в них доволі часто хороші. Оскільки кожен великий кінофестиваль добирає найкращі стрічки, то, коли Поланський, Верговен чи Кустуриця знімають щось цікаве, безглуздо було б від цих стрічок відмовитися на користь робіт молодих. Не в тому мета фестивалю, а в показі доброго кіно. Не йдеться суто про відкриття нових імен.

Визначення, що таке хороше кіно, завжди буде суб'єктивним. Тож йдеться про велику відповідальність директорів комісій із відбору стрічок у Каннах, Берліні чи на київській «Молодості». Від суб'єктивності тут подітися нікуди. Та для будь-якого сінефіла є явні претенденти на конкурс у Каннах. Я переглядаю дуже багато стрічок і подеколи сумніваюся, чи якась із них для цього кінофоруму (частіше буваю певен, що таки ні) або ж для Берліна, проте й мої судження суб'єктивні. Щороку на Каннському кінофестивалі маємо близько 20 дебютантів у всіх секціях. У нас навіть є журі, яке переглядає суто дебютні стрічки. Дуже багато тих, хто приходить на кінофорум із другим фільмом. Дебютну їхню роботу

могли й не показувати в Каннах (у кого вже як склалося). Коли видатний митець знімає щось, це добре, проте Канни ніколи не обмежуються суто голосними іменами, хоча вони нам і необхідні. Але є і дебютні стрічки, які потрапляють у конкурс.

Елемент змагальності між різними кінорежисерами в Каннах збережено. Ми чекаємо, особливо зараз, на стрічку Мирослава Слабошпицького «Люксембург». Усім хочеться побачити її після «Племені». Маю надію, не розчаруємося. Ніхто не сподівався, що буде таке «Плем'я», а нині нам уже кортить переглянути новий фільм українського кіномитця. Ми вже знаємо його і чекаємо на нову роботу. Він людина іншої вагової категорії, ніж просто дебютант. Чи виявиться Слабошпицький майстром у своєму новому кінотворі, казати зарано. Побачимо.

Кіно й телебачення сприймають нині в тісному зв'язку. Чи це логічно?

— У Франції є співзалежність між кіно й телебаченням, бо відповідно до низки законів телеканали зобов'язані вкладати гроші в кіновиробництво, а саме в повнометражні стрічки, а не в телесеріали. Із комерційного обігу кожного каналу стягують податок, який поповнює фонд підтримки продукування фільмів. Жоден із наших телеканалів не має права бути продюсером кінострічок, бо це заборонено, проте кошти у створення нових вони мусять вкладати. Те саме стосується передзакушівлі повнометражного нового кіно. Це пов'язано з дальшою внутрішньою дистрибуцією. Якщо у вас є телеканал, то і коштів, які можете вкласти, більше, і дистрибуція розширюється.

Яким є місце України на кіномапі Центральної та Східної Європи? У яких царинах, коли йдеться про кінематограф, вона досі залежна від Росії?

— Попри економічну й політичну самостійність європейських країн, у світі кіно не все так само. Навіть Франція інколи купує американські стрічки в Німеччині. Це не дешево, просто буває, що німці придбали прокатне право для себе і для нас.

У питанні кінопрокату Україна не є незалежною. Вона могла б нарешті стати такою, якби не нинішня війна й не низка суміжних проблем, які перетворилися на економічні. Сьогодні Москва купує право показу кіно для всієї СНД. Доволі часто українські й казахстанські прокатники кажуть: «Як же це так? Ми ж незалежні!», але річ передусім у фінансах. Доволі часто думають, що йдеться про суто національну проблему. Це не так. Мова про комерцію та кількість грошей.

Якщо говорити про кіновиробництво, то тут Україна є незалежною: у неї не забирають коштів і не дають їй, тож вона залишається сама по собі.

Є така українська платформа, як MEGOGO. Свого часу вона хотіла стати незалежною від РФ, узялася купувати фільми лише для України. Згодом ця компанія почала придбавати їх і для прокату в Росії, чого, зрозуміло, росіяни не хотіли. Але мова суто про комерцію.

На карті колишнього СРСР маємо Росію як найбільший ринок (з огляду на кіновиробництво, прокат і кінопокази), за нею йдуть Україна та Казахстан. Це три країни, які справді цікавлять наших продавців і продюсерів. ■

Повну версію інтерв'ю читайте на сайті www.tyzhden.ua

Бідний платить двічі

Вікторія Малишева

Я з тих оптимістів, хто на всі запитання про життя в «республіці» завжди відповідає «нормально». Кожне моє позитивне ствердження про наше нормальне життя в нових реаліях відсікає певну частку моїх знайомих, бо не всі готові до тотального позитиву та відсутності скарг.

Днями нам принесли квитанцію з боргом за електрику. Треба сказати, що ми доволі педантично ставимося до всіх комунальних виплат. А тут борг майже 2 тис. руб. Це ж треба було не платити років з півтора, а головне — контролер з електромереж жодного разу не помітив цього, відвідуючи нашу домівку раз на місяць та ретельно звіряючи показники. І щоразу та жіночка відповідала на наші запитання приблизно однаково: «Так, у вас жодних боргів немає». А вчорашню платіжку принесла нам саме вона. Єдине її пояснення — перепідпорядкування колишнього облenerго з Києва на «республіку»: «Раніше ви платили Києву, а зараз усі гроші лишаються в «республіці». Нова комп'ютерна програма все перерахувала. Ідьте звіряйтеся за всіма квитанціями». Нам дали місяць на сплату боргу до моменту відключення від постачання електрики. Потім складніше: платити все одно, а ще й за підключення та штрафні санкції.

Сказати, що нас збентежили, не сказати нічого. Увечері мама вибирала всі квитанції за два роки. Наступного дня пішла на звірку. Вся ця процедура вилася в шість годин, із яких лише одна пішла на власне перевірку, решта часу — очікування, зокрема й на вулиці. Поки мама чекала разом із компанією старих у безкінечній черзі, пересвідчилася, що нічого доброго з цього рейду не вийде. Тарифи з 2014-го змінювалися п'ять разів. І, зважаючи на результати всіх тих, хто стояв попереду в черзі, правда завжди за постачальником електрики. Жоден не вийшов переможцем із тієї зустрічі: «республіка» проти її мешканців. Так вийшло й у нас. Запитання оператора були доволі дивними: «Кажіть уголос, скільки ви платили наприкінці 2014 року» або «Назвіть показники лічильника в травні 2015-го та порухайте суму». Щось схоже на імітацію перевірки або гру в шкільного вчителя. Це ж треба орієнтуватися у всіх платах-квитанціях, мати прекрасний зір і вміння перераховувати все в голові за першою вимогою. Трохи дивували запитання, чому в нас в одному місяці багато вийшло до сплати, а в іншому мало (яка їм різниця?): «Чому так по-різному у вас нагорає електрика?». І ти ніби виправдуєшся за те, що платиш щомісяця різні суми та в різні числа («Чому ви платите не в

одне й те саме число?»). Резюме оператора мережі: «Я, звичайно, можу перерахувати все за вашими квитанціями за два роки. Але наш комп'ютер жодного разу не помилявся». Тож платіть і якомога швидше.

А взагалі всі навколо жартують, що «влада» збиває з її мешканців гроші всіма способами, аби було чим давати пенсії, заробітну плату та соціальні виплати, бо на сьогодні «республіка» має заборгованість 10 днів за пенсіями, а також учителям і лікарям за жовтень. Дехто не отримав ще нічого, а мешканцям «столиці» трохи пощастило: дали половину. Це теж реалії, на які ніяк не виходить сказати, що все добре. Як може бути добре, коли жодна людина не здатна пояснити, коли будуть гроші. Пошепки: гроші вкрали під час перевезення. І чомусь у цьому переконуюєшся все більше, бо від керівництва підприємств чути те саме: гроші вкрадено. На заборгованість 2014–2015-го учителям та лікарям казали, що у всьому винен Київ.

Грошей за півроку нам так і не дали, кивали на Україну, мовляв, вона винна, а ще й перекрила кордони. І знаєте, цьому вірили, бо ті пояснення лунали в «республіці» з усіх «офіційних» мереж інформації. Зараз цілковита тиша. Невже все справді вкрадено й чекати невідомо скільки тих невеликих для більшості грошей, які для «держави» виходять невід'ємними сумами. Хтось каже, що треба тутіше затягувати пояси: гроші будуть лише після Нового року. «А куди ще тутіше їх зятягувати, якщо пенсія 2 тис. руб., а зарплата 3 тис.?» Хто може, той бере їжу в борг під запис. Хтось звично чекає, бо змінити ситуацію неможливо. І ця покірність населення знову дивує. Всі пам'ятають, як працювали півроку без грошей. Пам'ятають дуже добре той невеселий час, коли годували обідами на роботі: каша з тушонкою та чай, а люди брали їжу додому, щоб поділитися з дітьми. Невже це знову повернеться? І неже єдиний вихід — їхати звідси? А ті, хто не може цього зробити через вік, хворобу? І з чим їхати? Днями батько моєї подруги агітував: «Ідьте. Тут не буде нічого доброго!». Наводив цілком розумні аргументи, один із яких особливо здивував: у Луганську мешкають люди зі згаслим поглядом, ті, хто розчарувався у всьому та не має сил боротися за власне життя чи щось змінювати. Я готова була посперечатися, але останні два роки щодня бачу саме такий погляд у своєму відображенні в дзеркалі. І ніби все добре, у чому я прагну переконати себе та своїх співбесідників, і гроші (розмір пенсії моєї мами) за тим боргом ми сплатимо за електрику, але... ■

Два острови

Станіслав Васін

Здається, про Крим не пам'ятає вже ніхто. Через постійні бої на лінії фронту весь інформаційний простір заповнили переважно зведення з Донбасу, тоді як окупований півострів заочно поховали. Принаймні інформаційно. Уже не сперечаються, чи треба його повертати, чи потрібна стіна на кордоні тощо. У питанні повернення Криму немає дискусії, тому що більшість навіть не ставить його, тоді як у випадку з Донбасом повсякчас трапляються лейтмотиви в душі «відгородитися», «нехай гниють», «віддати» тощо. Це й зрозуміло: за Крим ніхто ще не проливав своєї крові.

Хай там як, а мені «пощало» подвійно: крім того що я і мої рідні живемо в містах, окупованих РФ, то ще й частина сім'ї мешкає в Криму, звідки раз на півроку в гості приїжджає моя тітка. Тож уся наша сім'я відрізана від України. І в цьому сенсі в мене є можливість порівняти дві окупації й зрозуміти відмінність тих реальностей, які РФ будує в Криму та в «ДНР».

Почну про те, як справи в наших друзів по нещастю. Оразу скажу, що, попри знамените «грошей немає, але ви тримайтеся», мало хто в Криму вважає себе нещасним після його анексії Росією. Власне, й анексією це не називають. Так, більшість не має ілюзій, що «референдум» був під дулами російських автоматів, а його результати могли прикрасити. Але ця сама більшість абсолютно не проти такого підходу. Як і в Росії, тут люблять шкіряні берці ОМОНу та пам'ятники Івану Грозному. І взагалі: що жорсткіше, то краще. Тітка моя на «референдум» не ходила, хоча більшість її односельчан пішли й голосували проти України. Щоправда, тоді багатьом обіцяли великі надбавки до пенсії, яких так і не отримали.

З об'єктивних речей, які тут вважають плюсами порівняно з українською владою: у селі побудували нову котельню для школи, яку просили в української влади вісім років. Вирішили питання з опаленням, все ж таки підняли пенсію: 8 тис. руб. проти українських 1300 грн, які тітка отримувала до 2014 року. Крім того, всі пишуться, що будують міст через Керченську протоку й дуже на нього розраховують, бо добиратися до Росії або сюди, на Донбас, зараз незручно. Коли я сказав, що, як запевнив наш Роман Безсмертний, міст Україна не побудувала не тому, що погана держава, а тому, що будувати його там не можна з огляду на технічні особливості рельєфу, тітка тільки усміхнулася й розповіла, що будівництво йде повним ходом. Крім того, відремонтували низку пансіонатів на Південному березі Криму, а самі

пляжі, за її словами, заповнені, як і раніше. Щоправда, мова тут конкретно про Феодосію, де вона щороку відпочиває.

Із негативу: підскочили ціни. Один час на низку продуктів та послуг вони були вищими за російські. Піднялася оренда житла на Південному березі Криму, особливо в Севастополі. Останнє пояснюється тим, що там зараз багато російських військових, які мають великі зарплати, тоді як простий турист часто змушений зупинятися в хостелах або винаймати кімнату з ще двома-трьома людьми. Саме тому, в'їжджаючи в Донецьк через Шахтарськ та інші постраждалі від війни міста, мешканець тихого Криму не розуміє, як серед обгорілих будинків можуть бути такі самі ціни на одяг чи харчі, як і біля морського берега, де спокійно попивають елітний алкоголь москвичі.

Порівняно з «ДНР» у Криму просто легкий втерець пропаганди. Після тижня перегляду нашого місцевого «сепар-ТБ» («Оплот», «Новоросси́я», «Первый республиканский», «Юнион»), а також споглядання фізіономії Захарченка на кожному білборді тітка сказала: «Ні, у нас, звісно, Путін на кожному стовпі не висить. Що ж вони брешуть по телевізору, що у вас тут все добре, коли пенсії із зарплатами мізерні? Новини тільки про те, що Україна стріляє, і про театри. А про те, що жити немає за що, не кажуть». Як виявилось, випробування «республіканським» телебаченням не проходять навіть кримчани...

Одне слово, зі справді російського в нас тут лише рублі. Якість харчів теж не порівняти з кримською. Незважаючи на те що і в Криму, і в «ДНР» продукти переважно російські, на півострів вони постачаються від якісних виробників за рахунок ціни. У «ДНР» ситуація протилежна: через непомірні податкові борони й «кордони» навіть із «ЛНР» продукти отримують ціну не за якість, а за ввезення, хоча на виході вона приблизно збігається з кримською. Як наслідок — у Криму людей годують якісною, дорогою продукцією, а в недореспубліках якість осідає в кишнях Таджики, Захара та інших персонажів і поставки йдуть із російського виробничого дна. Саме тому тут зараз

дедалі популярнішими стають товари «республіканського» виробництва: вони хоча б коштують дешевше. Але в загальних рисах справжньої Росії не вийшло ніде: і там, і там острів — ізоляція, гетто, можна по-різному це назвати. Котельня в невеликому селі й майбутній міст ще не дають відчуття іншої держави. А щодо «ДНР», то тут від Росії тільки понівечений російськими гусеницями місцевий асфальт. ■

Старий новий знайомий

Олександр Пархоменко

Про переваги Hyundai Tucson 2016 року випуску

Виразний зовнішній вигляд нового Hyundai Tucson змушує зупинитись і роздивитися це авто детальніше, хоч би де ви його побачили — на паркінгу чи біля автосалону. Вникає бажання познайомитися ближче: надто далеко від своїх «предків» пішла ця модель. Екстер'єр Tucson більш вишуканий і модерновий: фари в стилі хайтек, гексагональна решітка, оригінальний бампер стають візиткою цього покоління машин. І річ не лише в зовнішніх ефектах. Узяти для прикладу фари, які окрім полішеного дизайну мають ще й технічні вдосконалення. Біфункціональні й світлодіодні, вони якісніше освітлюють дорогу в темну пору. Окремо варто згадати й світлодіодні ходові вогні (DRL) та інтегровані протитуманні фари — це рішення робить автомобіль помітнішим на дорозі, а отже, маємо ще один плюс до безпеки.

Після зовнішніх оглядин час познайомитися з автівкою ближче. Беремо до рук ключ... До речі, у цієї моделі він не звичайний, це смарт-ключ, який окрім уже відомих нам функцій має ще одну — безконтактне відмикання-замикання багажника. Нову зручність оцінять автовласники, які досі мусили докладати чималих зусиль для виконання цієї нехитрої роботи: що більші габарити автівки, то важче зачиняти багажник, особливо людям невисокого зросту.

Інтер'єр Hyundai Tucson передусім приваблює практичністю. Розробники цієї моделі не піддалися загальному трендові й не прагнули перетворити салон авто на макет космічного корабля: бортової електроніки тут рівно стільки, скільки необхідно для комфортного керування. Без надлишків, які радше відволікають водія, ніж допомагають йому. Інтер'єр автомобіля просторий і невігладливий. Людям, які для відчуття загишки не потребують додаткових «статусних» атрибутів, будуть до вподоби функціональність і невибагливість салону. Поміж переваг та інновацій нового покоління Hyundai Tucson варто відзначити DAB-радіо, яке конвертує аналоговий звук у цифровий. У покращеній комплектації автомобіль оснащений задніми паркувальними датчиками, підігрівом сидінь, двозонним клімат-контролем та системою контролю розташування відносно дорожньої розмітки (LDWS).

Розробники цього авто приділили чимало уваги безпеці. Посилено жорсткість кузова за допомогою каркаса з високоміцної сталі AHSS. Екстремне гальмування вдосконалено завдяки спеціальному радару та сенсорним камерам. Узагалі гальмівна система варта високих відзнак не останньою чергою завдяки збільшеним порівняно з попередніми моделями гальмівним дискам. Є ще варта уваги функція: система повороту ліхтарів, яка розширює

огляд під час маневрування в погано освітлених місцях.

Новий Tucson подеколи називають «атлетом». І рік не лише в його дещо спортивній зовнішності та «м'язистому» дизайні. Автомобіль досить потужний: із дволітровим дизельним (це втішить водіїв, які прагнуть мати потужну машину, але не платити зайвого за паливе; затрати — 6,4 л/100 км) двигуном на 185 к. с., шестиступеневою автоматичною коробкою передач. У місті Hyundai Tucson почуватися дуже впевнено. Удосконалена підвіска вдало й, головне, безшумно (додаємо ще один плюс цьому авто за звукоізоляцію) долає всі звичні недоліки наших вулиць: «лежачих поліцейських» та дрібні пошкодження дорожнього покриття. На замиській трасі ця модель також не підведе: для тривалих подорожей автомобіль, який може слугувати й за сімейний, цілком придатний. Що ж до любителів офроуд, то треба зважати на те, що Hyundai Tucson має привід 4×4, однак не призначений для виснажливих марш-кидків болотами й чорноземами.

Hyundai Tucson 2016 року виробництва зацікавить як тих, хто мав автомобілі цієї лінійки моделей раніше, так і тих, хто вперше вирішив придбати саме його. Маркетологи запевняють: у нього доволі широка цільова аудиторія та чимало переваг перед конкурентами. ■

ТЕХНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Габарити	
Довжина, мм	4475
Ширина, мм	1850
Висота, мм	1655
Об'єм двигуна, см ³	1995
Дорожній просвіт, мм	135
Тип двигуна	Дизельний, 4-циліндровий
Трансмісія	6-ступенева АКПП
Потужність, к. с.	185
Привід	4x4
Об'єм багажника, л	488
Максимальна швидкість, км/год	201
Розгін від 0 до 100 км/год, с	9,5
Затрати пального	
Міський цикл, л	8,2
Середній цикл, л	6,4

Постправада

ОНУХ

Найвідоміше у світі видавництво словників Oxford Dictionaries оголосило, що словом 2016 року є «постправада» (post-truth), і дало йому таке визначення: «постправада — прикметник, що характеризує ситуацію, за якої об'єктивні факти мають менший вплив на формування громадської думки, ніж звертання до чистих емоцій». Спираючись на розвиток соціальних мереж як джерел інформації і вже сформовану недовіру до фактів, які подає істеблшмент, уявлення про постправду несподівано пустило коріння в нашій повсякденній мові.

Шлях людства до постправди був довгим і повним несподіванок. Платон вважав, що брехня — це зло, але в певних ситуаціях задля збереження спокою в суспільстві можна вдаватися до «шляхетної брехні», певна річ, для добра громадян його ідеальної держави. Відлуння думок Платона знаходило в багатьох пізніших, куди менш ідеальних суспільних устроях.

Цицерон дотримувався принципу, що не можна ошукувати людину вільну, але брехню рабові не вважав за проблему, варту дискусії. Відлуння цієї думки Цицерона з'являтиметься регулярно аж до вікторіанських часів, коли слово джентльмена не породжувало сумнівів, було правдивим за визначенням.

Коли Бог сказав Мойсеєві, що його піддані не повинні красти й брехати, роблячи свої справи, не повинні ошукувати одне одного, ще не було ясності, чи ті настанови поширюються й на інші народи крім синів Ізраїлю. Але з того часу, коли Ісус заповів «завжди казати правду», присяга ця втратила свою винятковість. Адже брехня відтоді стала не тільки порушенням ustalених принципів, а й гріхом. Проте людство легко знаходило досить вагомі аргументи, щоб у питанні про потребу казати правду не коритися ані християнській, ані будь-якій іншій ортодоксії.

Оскар Вайльд обстоював естетичну цінність брехні, Фрідріх Ніцше вважав, що добре сказана брехня — ознака величчя, віденський філософ Людвіг Вітгенштайн зізнавався, що часто брехав, хоча цілком було б досить сказати правду.

Більшість із нас вважає, що брехня — це зло. У своєму тісному гурті кожен знає принципи й межі брехні, знає, коли можна сказати «малу брехню», а коли ті межі переступити. Багаторічні знайомі, які уважно ставляться одне до одного, і в доброму, і в поганому розуміннях, — найліпший детектор брехні, проте є й певна межа неправди, до якої можна доходити в тісному гурті.

Вільне ставлення до правди стало немов характерною прикметою доби постмодернізму, яка оголосила, що «є речі, важливіші за правду». Зрештою, а чия та правда? Немає чогось такого, як правда, ми живемо в мові, а правда — лише одне зі слів, яке залежно від контексту означає для кожного щось інше. Різниця між правдою і брехнею зменшилася до маленької,

майже непомітної щілинки. Ми щоразу частіше брешемо без виразної причини, немов піддаючись чуттю збоченої втіхи. Як зауважив Пітер Померанцев, соціальні мережі, що нині стали головним джерелом інформації для більшості з нас, створюють ефект звукокамери поміж людей, які думають однаково, і живлять нас інформацією, яка має допомогти почуватися краще незалежно від того, правдива вона чи ні. Дослідження, проведені в Північно-Східному університеті США, довели, що, тікаючи від маніпуляцій з боку провідних джерел інформації, споживачі альтернативних легко стають жертвами виорскування фальшивої інформації, інакше кажучи, всотують дезінформацію.

Президент Рейган казав колись, що брехня, яку виголошують політики, все-таки припускає існування правди, яка не повинна виринути на поверхню. Відтоді змінилося дуже багато, бо нині вже не припускають існування правди, навіть прихованої. Важить тільки ТЕ, у що люди можуть повірити. Про це добре знають зірки «постправдивої політики», починаючи від Берлусконі та йдучи через Путіна й ідеологів Вгехіт аж до обраного президентом Трампа.

ПОСТПРАВДА, КРІМ КОРОТКОТРИВАЛОЇ ЗНЕБОЛЮВАЛЬНОЇ ДІЇ У ВИГЛЯДІ ДОБРОГО САМОПОЧУТТЯ, НЕ ДАСТЬ НАМ ВІДПОВІДІ НА ЖОДЕН ВАЖЛИВИЙ ВИКЛИК

Для більшості з нас «увічливість — найкраща політика», і ми сприймаємо це твердження як норму. Але варто пам'ятати, що найдавніша людська мотивація бути увічливим полягала не тільки в табу, а й в усвідомленні, що найкращий спосіб домогтися поваги до зобов'язань щодо нас — поважати наші зобов'язання щодо інших. Взаємні зобов'язання виявилися набагато могутнішим гарантом увічливості, ніж тільки чисте усвідомлення брехні як зла. Для сучасного громадянського суспільства, організація якого спирається на credit economy (економіку кредиту), і то в розумінні набагато ширшому за суто економічне, брехня як *modus operandi* стає згубною, підточуючи самі підмурки суспільного життя.

У суспільстві прихильників постправди, де повно дволикості без чуття провини й усі засоби дозволені, ми ненастанно змушені шукати відповідь на запитання, що таке брехня. І хто брехун? Навіть коли ми не маємо впевненості чи віри, що правда нас визволить, можна бути впевненим лише в тому, що постправада, крім короткотривалої знеболювальної дії у вигляді доброго самопочуття, не дасть відповіді на жоден важливий виклик, який стоїть сьогодні перед нами. ■

5

ПРЕДСТАВЛЯЄ

20:00
ЩОСУБОТИ

РАНДЕВУ

З ЯНІНОЮ СОКОЛОВОЮ

ВІДВЕРТА РОЗМОВА. БЕЗ МАСОК ТА МІМІКРІЇ.

Роумінг: дешевше, ніж ви очікували ;)

3G Інтернет

Вигідні пакетні
пропозиції від

€ 0,49
/Mb

Перелік країн та подробиці пропозицій знайдіть на сайті

Тариф станом на 01.09.2018 р. Додаток 1 до Тарифу 1000-1000- від 2/01/2007
та ТЛ03-1506-від 4/12/2008 рр.

Інфолінія:

(044) 225-8008

w.TravelSiM.ua

U.T.T.